

LA DEMOSTRACIÓ DE L'EXISTÈNCIA DE DÉU PEL MOVIMENT I L'ESCOLA TOMISTA CATALANA

INTRODUCCIÓ

Anem a *presentar* d'una manera simple als nostres lectors un dels temes més suggestius de la Teodicea, el primer dels cinc arguments que l'Angèlic Mestre Sant Tomàs posa en la qüestió II, article III de la *Summa Theologica* per a provar l'existència de Déu, «arguments firmíssims» segons que encertadament diu el Pontífex Pius XI en la seva Encyclica *Studiorum Ducem* publicada amb motiu del VI Centenari de la canonització de Sant Tomàs. Per bé que els al·ludits cinc arguments tenen la mateixa exactitud i elevació, com seria prou faent demostrar, ens deturarem aquí en el primer per tal com és ell el més planer i accessible, *manifestior via* diu Sant Tomàs, i en conseqüència el que més s'adiu amb l'estat incipient de la restauració filosòfica a Catalunya i alhora amb la forta prevalença de les disciplines de la matèria amb les quals, i ben lloablement, s'ha reviscolat la ciència catalana, car pertany ell a l'ordre físic. D'altra banda, és aquest, en la jerarquia de les ciències, el més inferior i per això el més universalment accessible als homes de cultura, a aquells qui volen per les disciplines més altes, i a aquells qui s'adeliten en la consideració de les més ínfimes, encloses en l'ordre sensible.

El nostre estudi s'adreçarà principalment a considerar aquell raciocini en funció de la ment catalana representada per alguns dels pensadors més clàssics de la nostra raça, això és: Fra Ramon Martí, Fra Narcís Puig i Fra Francesc Xarrié, de la Catalunya estricta; Fra Didac Mas i Fra Marc Serra, de València; i Fra Felip Puigserver, de Mallorca, sentint de debò no poder encloure en aquest estudi el vol. I «*Summae controversiarum in primam partem Angelici Doctoris S. Thomae Aquinatis*», (Barña., 1638), del cèlebre escriptor Fra Tomàs Vilar, de Vich ⁽¹⁾ per tal com no va tractar en ella del nostre tema, entenent-lo sens dubte comprès en aquelles qüestions que «*ab unoquoque parum in Theologia versato divi Thomae textum legente facile percipi possunt*».

(1) Veure l'Apèndix.

I per tal que el lector pugui seguir amb ple coneixement els judicis que anirem formulant respecte dels susdits conterrànics nostres, desmuntarem, abans de tot, l'esmentat argument, i n'estudiarem la formació, les fonts, els fonaments i el concepte en què fou tingut pels escriptors de més renomada des de Sant Tomàs fins els nostres dies. Així haurem acomplert l'art. I de l'Estatut de la SOCIETAT CATALANA DE FILOSOFIA segons el qual l'objecte d'aquesta rau a l'estudi de les «ciències filosòfiques en tots llurs aspectes i contribuir a la investigació històrica del pensament nacional».

I. — L'ARGUMENT DE SANT TOMÀS

El raonament que anem estudiar, *firmíssim* encara segons que havem constatat en començar aquest estudi, pertany a la XXII^a d'aquelles famoses tesis «ad praecipua sancti Praeceptoris principia in re, praesertim metaphysica exactas» que la Sagrada Congregació d'Estudis reconegué com a tals en 27 de juliol de 1914 (1). Pres en la forma definitiva que va donar-li Sant Tomàs en la *Summa Theologica*, qüestió II art. III, del qual ha escrit el Prof. Pègues que «en cert sentit és el més formós i de més difícil i pregon contingut de la *Summa*» (2) diu així:

«La primera i més manifesta via és aquella que hom pren del moviment. Car és ben cert, i consta pels sentits, que quelcom es troba en moviment en aquest món; però tot el que es troba en moviment és mogut per altre. Car res no es troba en moviment sinó en quant és en potència respecte d'allò vers el qual es mou; mou, però, quelcom en quant és en acte. Car moure no altra cosa és que fer passar alguna cosa de la potència a l'acte. Però de la potència no pot ésser res reduït a acte sinó per algun ésser en acte: com ara lo càlid en acte, tal el foc, fa que la llenya, que es càlida en potència, sia càlida en acte, i és per això que mou i altera aquella. Però no és possible que la mateixa cosa sia alhora en acte i en potència sota un mateix aspecte, sinó tan sols segons diversos, per tal com el que és càlid en acte no pot ésser ensems càlid en potència sinó que és ensems fred en potència. Impossible és, doncs, que segons el mateix aspecte i del mateix mode quelcom sia movent i mogut o que es mogui a si mateix. Així tot el que es troba en moviment ha d'ésser mogut per altre. Si, doncs, allò pel qual és mogut, és també mogut, haurà d'ésser mogut per altre, i aquest per altre; aquí, però, hom no pot procedir cap a

(1) Cf. *La Ciencia Tomista*, fasc. de setembre-octubre 1914, pp. 23 i segs. La tesi relativa al nostre tema ha estat estudiada pel P. Pègues en *Revue Thomiste* (gener-març 1922, p. 42 i següents).

(2) *Commentaire français littéral de la Somme Théologique de S. Thomas d'Aquin* (vol. I, Tolosa, 1907). No compremem pas com l'il·lustre filòsof Mgr. Farges en la seva obra *L'Idée de Dieu* (p. 61, París 1908) hagi pogut dir que la prova pel moviment és «un argument très populaire». El mateix en deia A. Fouillée en preferir-se a aquesta prova segons Plató i això que immediatament cita un text d'aquest del qual es dedueix la dificultat d'ella (*La Philosophie de Platon*, II, p. 139, París, 1906).

l'infinit per tal com així no hi hauria un primer movent i en conseqüència, ni cap altre movent; car els movents segons no mouen sinó per això que són moguts per un primer movent; com ara el bastó no mou sinó en quant es mogut per la mà: és, doncs, necessari arribar a quelcom que sia primer movent, i no sia mogut per ningú, el qual tothom enten ésser Déu».

Abans de passar endavant havem de remarcar que el *movetur* de Sant Tomàs l'havem traduït per *trobar-se en moviment*. I aquesta creiem modestament ésser la versió més encertada. No, per això, entenem blasmar les *cosas que se mueven* amb què transporten aquell mot llatí el Sr. Carbonero i Sol i la coneguda traducció que el P. Menéndez Reigada ha fet del Grabmann (1). El mateix lector ja anirà veient en el decurs del nostre estudi que el Doctor Angèlic va sintetitzar aquí d'una manera insuperable i en el sentit que indica nostra traducció lo més selecte, sòlid i granat de la filosofia aristotèlica i el punt capital d'ella en la nostra matèria és, no que *això que es mou*, sinó que *això que es troba en moviment, ha d'ésser mogut per altre*. Una versió divergent d'aquest sentit pot donar lloc a confusions car sembla posar un fet a estudiar, el que una cosa es mogui *per ella mateixa i d'ella mateixa*, la qual cosa és absurda i ben dislocada, segons que ja veurem més endavant, del pla que aquí té el Doctor Angèlic (2).

Anem, ara, a l'estudi d'aquest argument. En primer lloc farem d'esclarir ràpidament un dubte que es pot presentar respecte de la seva aparició en la filosofia escolàstica; considerarem, després, el text de Sant Tomàs amb relació a altres textos seus paral·lels; n'esgranarem tot el contingut filosòfic; i finalment n'analitzarem la redacció.

II. — UN DUBTE

El Prof. F. Klimke (3) parlant de la prova pel moviment, diu així: «Aquest argument, tret d'Aristòtil, per primera vegada és introduït per Sant Tomàs en la filosofia escolàstica». Aquesta afirmació, després del concepte que hom tenia format respecte de la matèria a què es refereix, deixa de moment una mica perplexe, sobretot si hom té en compte que un altre professor també il·lustre, Mr. Gilson, escriu sobre aquest particular: «Si hom considera així com a característica d'aquesta prova, el fet que ella pren la seva marxa en la consideració del moviment còsmic i que fonamenta aquest principi: res no es mou per ell mateix, en els conceptes d'acte i potència, hom pot dir que ella reapareix per primera vegada en Adelard de Bath. Hom la troba en forma

(1) *Compendio de Teología de Sto. Tomás* (p. 9, Madrid, 1880): *Santo Tomás de Aquino* por el Dr. M. Grabmann (p. 111, Madrid, 1918).

(2) Cf. *La Somme Théologique de Saint Thomas, latin-français en regard*, (vol. 1, p. 47, Paris, 1855). A. Sertillanges tradueix d'una manera tan plàstica com insuperable «tout ce qui change» (*S. Thomas d'Aquin*, I, p. 145, Paris, 1922).

(3) *Institutiones Historiae Philosophiae* (vol. I, p. 207, Roma, 1923).

completa en Albert el Magne el qual la presenta així com un afegit a les proves de Pere Llobard, prenent-la, sens dubte, de Maimònides» (1).

En efecte: dins la preocupació capital de S. Albert el Magne de *fer parlar en llatí a Aristòtil*, hom hi veu així com element de primer terme la prova pel moviment, sempre per ell transportada, des de les primeries de la seva tasca filosòfica fins als últims temps de la seva vida, per bé que no amb la profunditat, lligam i claredat amb què s'ofereix en Sant Tomàs. Remembrem aquí els seus coneguts comentaris a la Filosofia Natural i a la Metafísica d'Aristòtil, el *Liber de causis et processu universitatis* i la *Summa Theologiae*. A guisa de propedèutica per al que direm més endavant i alhora per a que el lector pugui fer una comparança entre la mentalitat de Sant Albert i de Sant Tomàs plau-nos transportar aquí la prova pel moviment segons aquell la presenta en les seves dues obres últimament esmentades.

«Per a provar un primer principi en tot gènere de causes, per bé que existeixen molts camins, n'hi ha un, però, de molt important, és a dir, que en tot gènere de causes i de coses en les quals hom troba un mig, compost d'extrems, és necessari trobar els extrems simples. Mes en tot gènere de causes hom troba el que és causa i causat. Semblantment prova Aristòtil en el llibre VIIIe de la Filosofia Natural (text 37) que si en el gènere de movents i motors hom troba el movent mogut, per força haurà de trobar el només movent i el només mogut. I el només movent serà el primer i el només mogut serà l'últim. Si, doncs, hom diu que són infinits els intermitjos movents i moguts, o sia causants i causats, és evident que qualsevol d'ells serà compost de les virtuts compostes de movent i mogut, o de causant i causat. Però tot això que és compost es resol en els seus components...» (2)

I en l'obra últimament esmentada, o sia la *Summa Theologiae* escrita pocs anys abans de la seva mort (1280) (3), es pregunta per quins viaranys els filòsofs arribarem, per la sola raó, al coneixement de l'existència de Déu. I respon: El Mestre de les Sentències dona quatre arguments, el primer és tret de Sant Ambrós i els altres de Sant Agustí. I després d'explicar-los, continua dient:

«A aquestos dos camins jo n'hi afegeixo dos d'altres. L'un que hom pren del llibre octau de la Filosofia Natural d'Aristòtil, al començament del qual hom prova que el primer motor no pot ésser mogut per altre. Es prova, després, que el movent mogut no pot moure ni trobar-se en moviment, sinó per un motor primer. Semblantment, el tan sols mogut no es pot trobar en moviment sinó per la influència d'un primer al través de tots els movents-moguts

(1) *Le Thomisme* (p. 46, París, 1923).

(2) *Liber de causis et processu universitatis*, (llib. I, tract. I, cap. VII, *Op. Omnia*, vol. X, ed. Vives, París).

(3) «Havent tornat a Colònia, després del Concili (de Lió) es va donar com sempre a l'estudi i composició de llibres escrivint aleshores la *Suma de Teologia*» (P. Paulí Alvarez, *Santos, Bienaventurados, Venerables de la Orden de predicadores* (I: 332, Vergara, 1920).

intermitjos fins a l'últim que és el tan sols mogut. Per la qual cosa, si cessés el moviment en el primer segons que és acte del movent, pararia en tots els intermitjos en els quals és acte del movent i del mòbil, i pararia en l'últim en el qual és, només, acte del mòbil. Que hom destrueixi la conseqüència per tal com veiem que no para en els intermitjos ni en l'últim. Es ben vistable que hi ha moltes coses mogudes i moltes de movents i de mogudes: és, doncs, necessari que hi hagi un primer movent en el qual no cessa el moviment segons que és acte del movent i no pas del mòbil» (1).

III

EL TEXT DE SANT TOMÀS I ALTRES TEXTES SEUS PARAL·LELS

El text de la *Summa* que havem transcrit en el § I és d'una concisió i diafaneïtat insuperables. Hom diria que les idealitats més delicades i altes de l'hel·lenisme i, per tant, més difícils de trobar pràcticament una expressió plàstica ben harmònica — tal la redacció del *Corpus Iuris* de la gent romana i fins de les *Decretals*, — havíem trobat un ample centre de convergència en la persona del Doctor Angèlic. Roma i Atenes, flor, guia i compendi integral de la civilització humana es fonien en una sola persona. Prou coneguda és la profunditat d'Aristòtil però també la fosquedat dels seus textos gairebé telegràfics. El gran Averroes que, com amb molta raó diu el Dant,

..... il gran commento feo
(*Inf.* IV: 144)

es va veure llançat a la tasca de glossar Aristòtil precisament a causa de la manca de diafaneïtat dels textos de l'Estagirita. «Un dia — deia — Ibn Tofail em va fer cridar i em digué: Jo he sentit avui l'Emir dels creients (Iusuf) que es planyia de l'obscuritat d'Aristòtil i dels seus traductors; *Volgués Déu, deia, que hom trobés algú que volgués comentar aquestos llibres i explicar-ne clarament el sentit per tal de fer-los accessibles als homes...* Des d'aleshores jo em vaig donar totalment a l'obra que Ibn Tofail m'havia recomanat» (2). D'altra banda hom sap que la civilització romana no va pas excel·lir en les abstraccions més altes sinó en l'expressió tan clara i eixuta com justa i precisa de les normes que regulen l'imperi de l'home damunt la terra. Sant Tomàs enclou ambdós aspectes amb una perfecció màxima. Cal fixar-s'hi bé: en l'argument que havem transcrit totes les paraules hi són necessàries i justes; l'ordre de les idees partint de la realitat de l'existència del moviment, marxa amb un encadenament matemàtic fins arribar a la conclusió i sempre amb un estil clar i simpliciíssim. Un volgut col·lega nostre i fervent contemplador

(1) *Summa Theologiae* (p. I, tract. III. q. 18, memb. I, *Op. Omnia*, vol. 31, París, 1895).

(2) Citat per Renan, *Averroes et l'Averroisme*, (p. 17, París, 1866).

de Sant Tomàs, En Josep M.ª Capdevila, ens deia amb molta raó que en l'estudi de la filosofia tomista, els textos del Doctor Angèlic no poden ésser substituïts amb èxit per cap dels seus millors deixebles.

Però com va arribar Sant Tomàs a aquesta perfecció? El seu lema *breviter ac dilucide* fou el terme feliç d'una evolució, o era una reverberació de la seva psicologia? Brollava d'un propòsit pedagògic i, per tant, d'una raó externa a ell mateix, o era ell mateix de cap a peus? En el primer supòsit aquelles perfeccions que havem constatat tindrien de tant en tant veritables solucions de continuïtat, i la *Summa* s'aguanta sempre ferma amb elles. Una altra consideració basada sobre un fet indiscutible confirma el nostre judici. L'opuscle *De Ente et essentia*, una de les obres capitals de Sant Tomàs ⁽¹⁾ fou redactat l'any 1256 ⁽²⁾ i ofereix les mateixes excel·lències que la *Summa Theologica*, testimoni sinó, l'extensa tirada de profunds comentaris que en treia Caietano. Finalment una comparança entre els principals textos del Sant paral·lels al que estudiem, corrobora la nostra afirmació. En ells hi anem a veure la mateixa precisió diàfana i la llambregada sintètica del geni que observem en la *Summa*.

Comencem, però, posant un text paral·lel d'Aristòtil: així restarà millor marcada la manera del salt fet pel nostre argument des de l'Estagirita a Sant Tomàs:

«Com sia — diu — que tot el que es troba en moviment, per quelcom és mogut, és necessari, també, que tot allò que es mou en el lloc ⁽³⁾ sia mogut per altre. El movent, doncs, també [serà mogut] per altre, com sia que ell és, aiximateix, en moviment, i successivament, aquest per altre. No, però, [aquesta progressió] va vers l'infinit, sinó que es parará en un cert punt, i hi haurà quelcom que la primera causa serà de l'ésser en moviment» ⁽⁴⁾.

Anem ara a Sant Tomàs transportant tres textos paral·lels, això és, un de la *Summa contra Gentes*, un altre dels seus Comentaris a la Filosofia Natural d'Aristòtil i un altre del *Compendium Theologiae*, seguint rigorosament llur cronologia.

En el llibre I, cap. XIII de la primera de les esmentades obres escrita pels anys 1258-1260, o sia abans que la *Summa Theologica*, posa la prova pel moviment en aquestos termes: «Tot el que és en moviment és mogut per altre. D'altra banda és cosa manifesta pels sentits que quelcom es troba en

(1) «Opus istud insigne» l'anomena Caietano (*D. Thomae De Ente et Essentia libellus, Thomae a Vio Caietani Commentariis*, proemi; Lió, 1572).

(2) Seguim la cronologia posada pels PP. Mandonnet i Destrez en *Bibliographie Thomiste* (p. XIII, n.º 21. Le Saulchoir, 1921).

(3) La versió llatina de l'edició F. Didot (*Arist. Op. Omn.* vol. II, p. 333, n.º 3) per comptes de *es mou en el lloc* posa *movetur in alio*; traducció equivocada, car Aristòtil concreta aquí la prova al moviment local i el text original diu *εν τόπω*. La versió que S. Tomàs tenia a la vista — inelegant però fidelíssima com molt bé observen els redactors de l'edició Vaticana, *prolegòm.* p. VIII — diu *quod movetur in loco* i S. Tomàs hi afegeix: «applicat autem specialiter ad motum localem...»

(4) VII *Physic.* llib. VII, cap. I, text 3.

moviment, com és ara el sol; es troba, doncs, en moviment movent-lo altra cosa. Ara bé o aquest movent es troba en moviment o no. Si no s'hi troba, tenim els que ens proposem que és necessari posar un movent immòbil el qual diem ésser *Déu*. Sí, però, es troba en moviment serà perquè un altre el mou. O, doncs, s'ha de procedir vers l'infinit, o bé s'ha d'arribar a un movent immòbil: però hom no pot marxar cap a l'infinit; és, per tant, necessari posar algun primer movent immòbil».

Aquest text no enclou altra cosa que el mateix fons doctrinal de l'abans transcrit passatge d'Aristòtil, però amb diferències, alhora, enormes. En primer lloc cal remarcar que Sant Tomàs posa així com a postulat de la prova, l'existència indubtable del moviment bo i referint-se al testimoni dels sentits. En aquest punt — observem-ho de pas — convergeix de ple amb el text de la *Summa Theologica*. En segon lloc dona el mateix contingut doctrinal que el text d'Aristòtil però sostenint un perfecte equilibri entre les idees i llur expressió; no deixa d'expressar amb mots ben propis i fins plens de color, cap de les idees encloses en l'argument però tampoc n'hi ha cap d'escadusser. I malgrat això discorre aquell amb frase plena i harmoniosa.

Cert, no enclou, com en la *Summa Theologica*, dins el text de l'argument les proves de les dues proposicions en què aquest es fonamenta — tot el que és en moviment és mogut per altre; hom no pot procedir fins a l'infinit en una sèrie de movents-moguts — però aquest fet dóna *aquí* molt més esplendor al mestratge de Sant Tomàs i ens l'ofereix alhora com a un veritable artista. La *Summa contra Gentes* és una obra d'apologètica destinada als gentils: cal, doncs, tractar-los així com a febles i malalts; cal traure'ls de les tenebrors de l'error llançant-los tantes cordes com sia possible. Per això prova aquells dos fonaments amb tota llei de raciocinis, si l'un no plau, plaurà un altre d'un altre ordre i aspecte que farà joc amb la idiosincràcia de cada u; si una intel·ligència determinada no n'entén un en capirà un altre de matèria i presentació diverses, però el Doctor haurà posat en moviment els diversos mitjans que existeixen — a base però d'ésser ben sòlids — per a atraure els incrèduls a la Fe cristiana. Però aquesta tàctica, tan romana i caritativa del Doctor Angèlic — que hauria d'ésser una lliçó orientadora per als nostres pedagogs — comporta una varietat i una tirada de raonaments que hom no podia encloure en el text transcrit sense trencar d'una manera ben lamentable i per tant blasmable, l'enllaç de les idees en ell encloses, i aigualir la força, la unitat i l'engranatge d'elles. És per aquest motiu que les exposa a continuació donant amb això una prova del seu sentit estètic. La *Summa Theologica* té tot un altre caràcter: ja ho diu el pròleg; *breviter ac dilucide*. Estudiada, i, per tant, coneguda ja la filosofia d'Aristòtil, extraure'n la flor i posada aquesta al servei de la Revelació oferir-ne un conjunt per a ús dels estudiants de Teologia. Aquells dos postulats podien, doncs, ésser breument provats i per tant enclosos en el text de la prova sense trencar-ne l'enllaç de les idees.

Passem ara als comentaris que feia Sant Tomàs a la Filosofia Natural d'Aristòtil, cap a l'any 1265. En el llibre VII, cap. I, lliçó II, n.º 1 exposa el text del filòsof que abans havem traslladat en la següent forma:

«Havent estat demostrat, així com a cosa universal, que tot el que es troba en moviment és mogut per altre, és necessari que això sigui també veritat respecte del moviment local, és a dir, que tot el que es mou segons el lloc sia mogut per altre. Aplica, però, especialment al moviment local el que a dalt hom havia demostrat universalment, car el moviment local és el primer dels moviments, segons que serà provat en el llibre octau, i, per això, pren aquí aquest moviment per a demostrar l'existència d'un primer motor. Suposem, doncs, quelcom que es mou segons el lloc; ell és mogut per altre. Ara bé o aquest altre es troba en moviment, o no s'hi troba. En el supòsit negatiu arribem al que ens proposàvem, això és, a l'existència d'un motor immòbil, que és la propietat del primer movent. En el supòsit afirmatiu cal que aquell movent sia mogut per altre i aiximateix, que aquest últim si es troba en moviment, sia mogut per altre. Però en això no podem procedir cap a l'infinit, sinó arribar a quelcom així com a terme. Existirà, doncs, un primer movent que serà la primera causa del moviment, de manera que ell sens moure's, mogui els altres».

Segons que pot veure el lector, aquest text serva amb tota plenitud les característiques que abans havem constatat respecte del mestratge del Doctor Angèlic. Amb tot, per a judicar-lo, cal no perdre de mira que els comentaris de Sant Tomàs no són com ho eren, *en general*, els de Sant Albert el Magne, una exposició seguida en la qual el text d'Aristòtil restava així com deixat en la glossa, sinó una exposició literal segons el mètode emprat per Averroes, el qual sembla haver seguit en aquest punt la tradició dels glossadors de l'Alcorà. Així, doncs, subjecte a l'ordre del text aristotèlic, el Doctor Angèlic, exposa l'argument de l'Estagirita no pas telegràficament sinó sostenint una perfecta harmonia entre les idees encloses en aquell i el nombre de mots que aquestes comporten en relació a la capacitat escolar. Per a l'exposició dels postulats en què el nostre argument es fonamenta, el Doctor Angèlic haurà, doncs, de seguir i efectivament segueix l'ordre que ofereix el text d'Aristòtil.

En el *Compendium Theologiae* adreçat al seu caríssim company Fra Reginald de Piperno i escrit pels anys 1271-1273, Sant Tomàs hi accentua encara el seu convenciment que la prova que estem estudiant és la més planera. No oblidem el títol de l'obra — *Compendi, o Breu resum de la Fe*; — ella, doncs, i majorment tractant-se d'un pedagog formidable com Sant Tomàs, haurà d'encloure alhora lo més clar i lo més sòlid. Doncs bé, de totes les proves que hom pot adduir per a demostrar l'existència de Déu, l'Angèlic Doctor n'escull i en posa només que una, la del moviment. Tal persistència del Mestre hauria de fer pensar una mica a aquelles fraccions de l'Escolàstica — cada dia més migrades — que no admeten el susdit argument, com és ara els escotistes i suaristes, o a aquells qui amb intencions boníssimes semblan fer-lo fone-

dís (1). Transportem-lo ara aquí per tal de fer després respecte d'ell algunes consideracions. «L'existència de Déu és claríssima mitjançant la raó. Car veiem que totes les coses que es troben en moviment, són mogudes per altres, això és, les inferiors per les superiors, com ara els elements pels cossos celestes, i entre els elements aquell que és més fort mou aquell que és més feble, i fins en els cossos celestes els inferiors són moguts pels superiors. Però en aquest enfilall de movents-moguts hom no pot pas procedir fins a l'infinit. Car com tot el que és mogut per altre sia així com instrument del primer movent, si aquest no existeix, tots els motors seran instruments. Aleshores si procedim fins a l'infinit en els movents-moguts, i no existeix el primer movent, tots els infinits movents-moguts seran instruments. Però és cosa ridícula fins als ulls ignorants, posar que un instrument es mogui sense algun principal agent. Això seria semblant a si un hom respecte de la construcció d'una caixa o d'un llit posés només la serra o la destal, sens l'activitat del fuster. Es, doncs, necessari que hi hagi un primer movent, a tots superior, i aquest diem ésser Déu» (2).

Aquest últim text provoca un problema enllaçat d'una manera ben íntima ja amb l'estat físic del Doctor Angèlic o be amb el radi al qual ell adreçava el seu opuscle. Diguem abans de tot que l'autor hi confirma els punts fonamentals de la seva doctrina. Constata, de primer, que l'existència de Déu és claríssima, però mitjançant la raó, o sia refusa la posició d'aquells que — com ara Sant Bonaventura — per tot arreu la veien frec a frec i consideraven tota demostració així com a cosa innecessària. En segon lloc hi ratifica el seu punt de mira que el raciocini pel moviment és la via més planera per a provar l'existència de Déu.

Ara bé el raonament contingut en el text que acabem de transcriure ofereix un aspecte ben particular. Per a estudiar-lo millor podem distribuir-lo en tres parts, a saber:

- a) La prova experimental que les coses en moviment són mogudes per altres.
- b) Que en la línia de movents-moguts hom no pot arribar, amb raó, a l'infinit.
- c) Confirmació plàstica d'aquesta última veritat. Quant als dos últims punts, no s'ofereix cap dificultat, car ells es troben esgranats d'una manera

(1) Hom pot confirmar la nostra asseveració mitjançant una bona part de manuals d'aquelles escoles.

(2) *Opuscula selecta S. Thomae*, vol. I, p. 2, (París, 1881). D'aquest opuscle en publicà una versió castellana el Sr. L. Carbonero i Sol. En la segona edició que tenim a la vista (Madrid, 1880), s'hi noten defectes de traducció ben blasmables. Així, referint-nos al nostre text, el que S. Tomàs diu: «Simile enim est hoc ac si aliquis circa constitutionem arcae, vel lecti, ponat serram, vel securim absque carpentario operantem» el traductor ho trasllada així: «porque esto equivaldria al intento de aquel que se propusiera construir un arca o un lecho dejando que obraran solas la sierra y demás instrumentos (així tradueix *securim*) sin la acción del carpintero».

evidentment insuperable. Però el primer punt — o sia que els cossos en moviment són moguts per altre — el prova en funció del moviment en els cossos celestes, elements, etc., o sia apoiant-se no en allò que sembla més permanent i indiscutible de la ciència com és ara en l'escalfor que el foc fa esclatar en allò que és càlid en potència segons en un cas paral·lel al nostre, exposa en la *Summa Theologica*. ¿Seria això degut a un afebliment de forces del Sant Doctor o a un índex d'aquella santíssima displicència que li feia judicar així com palla el que havia escrit? No; car durant el temps que feia el *Compendium Theologiae*, i amb més raó el començament, redactava també la II.^a II.^{ae} i la III parts de la *Summa* que sostenen una elevació formidable i una fortitud ben típiques de Sant Tomàs. Era l'ambient a què s'adreçava el seu llibre — per això nomenat *Compendi* — que l'obligava a escriure així, és a dir no un ambient constituït per gent ignorant sinó per persones d'una relativa cultura, que ocupen en la jerarquia humana un lloc intermedi entre l'analfabet i els homes ben formats en la ciència, i a aquest ambient feia passar el *sentit jeràrquic* de causalitat que aquí denúncien els *elements* i *cossos celestes* i veurem ja millor en parlar de Fra Marc Serra. Es també en raó a les consideracions que acabem de fer que el Doctor Angèlic dona una forma ben plàstica — gairebé franciscana — a l'absurd d'una sèrie infinita d'instruments, que en definitiva no és de ningú, valent-se d'una hipotètica eficiència de les eines del fuster sens l'activitat d'aquest. Parlant dels instruments subordinats escrivia ja el Doctor Angèlic en els comentaris a la Filosofia Natural d'Aristòtil ⁽¹⁾: «I això és més manifest en els instruments que no pas en els mòbils ordenats, per bé que en ambdós casos la veritat sia la mateixa, car no tothom capiria que el segon movent fos instrument del primer».

Des del primer esclat de la seva tasca coneguda, Sant Tomàs es revela, doncs, un mestre insuperable, tant en ell mateix com en la visió de l'ambient amb què hi fa afluir les idees més altes i més abstruses.

IV. — EL CONTINGUT FILOSÒFIC DEL TEXT DE LA «SUMMA»

Anem ara ja de dret a l'estudi científic de la prova pel moviment, el qual pot ésser fet de dues maneres, això és, o bé articulant-lo amb algun dels punts capitals de la filosofia tomista, o estudiant-lo d'una manera més concreta, analitzant les seves parts des del punt immediat de mira, físic o metafísic, a què es refereixin.

El primer aspecte l'ha estudiat molt bé el Prof. Olgiati de la Universitat de Milà en un recent opuscle ⁽²⁾. El transportarem ara aquí amb breuetat bo i fent les ampliacions que ens semblin oportunes. En efecte: l'argument

(1) Llib. VIII, cap. V, lect., IX, n.º 5.

(2) *L'Anima di S. Tommaso* (p. 73, Milà, 1922).

de Sant Tomàs, segons que ja havem dit anteriorment enclou tres parts; el fet de l'existència del moviment; l'axioma que tot allò que és en moviment, ha d'ésser mogut per altre i que en una línia de movents que sian alhora moguts si no hi ha un primer movent, ho hi haurà tampoc moviment. Ara bé: tots aquests aspectes radiquen en definitiva en un ple coneixement de l'ésser, de tal manera que, com diu molt bé el Prof. Olgiati, *sortim de l'ésser i mitjançant les lleis de l'ésser arribem a l'Esser Suprem*; prenem com a fonament un fet, l'existència de l'ésser en moviment. Per a explicar-lo profundament havem de recórrer a qualques de les lleis de l'ésser o sia que cap ésser en moviment pot moure's a si mateix, i per tant que ha d'ésser mogut per altre i que en una sèrie d'éssers movents-moguts no podem arribar a l'infinit d'on suposem que en definitiva davalla el moviment el qual en aquest cas—ja ho veurem ben aviat amb tota amplitud—no podria existir. Posat, doncs, l'ésser en moviment havem d'arribar per força a l'Esser immòbil.

Però anem ja a estudiar el raonament de Sant Tomàs dins l'esfera més concreta i que més s'adiu amb el seu caràcter científic, o sia, dins el radi de la Filosofia Natural, la ciència del devenir amarada de les llums eternes de la Metafísica. Descompartirem aquest estudi en les tres parts de què aquell raonament consta.

PRIMERA PART: EXISTEIX L'ÉSSER EN MOVIMENT. — El fet de la seva existència diu aquí Sant Tomàs és cosa certíssima i ben patent, car els sentits de tothom, savis i ignorants, equilibrats i desequilibrats ens el transmeten d'una manera constant. D'altra banda, i sortosament, no ens cal afanyar-nos en provar, ja l'estricta existència del moviment, ja la seva objectivitat. Quant és al primer punt podem dir amb el P. Garrigou-Lagrange ⁽¹⁾, que «l'existència del moviment s'imposa a l'experiència interna i externa i si Zenon ha mostrat la impossibilitat del moviment és tan sols en la hipòtesi gratuïta i falsa que el continu és compost d'indivisibles». Per altra part pensem tractar calmosament d'aquesta suggestiva qüestió en el *Curs de Filosofia Natural* que anem publicant en *Arxius de l'Institut de Ciències*.

Quant al segon punt o sia la realitat objectiva i precisa del moviment tampoc ens hi cal especular. L'idealisme comença ésser una veritable ruïna. E's seus cabdills, Croce i Gentile, han estat tractats pels seus mateixos deixebles de farsants, faritzeus i comedians ⁽²⁾. Des de llur mateix camp hom ha hagut de reconèixer la fortitud i puixança successives de la Neoescolàstica italiana i els encertats cops de mall que ha donat i donarà encara a l'idealisme italià després d'haver liquidat el positivisme ⁽³⁾. Per altra part, i ja

(1) *Dieu, son existence et sa nature* (p. 242, París, 1920).

(2) V. els dos articles d'En Juli Barreda Lynch titulats *Croce y Gentile fariseos del idealismo* i *La política inmoral de Croce y Gentile* publicats a la *Revista de Filosofia* (dirigida per J. Ingenieros) fascicles de març i de setembre d'enguany.

(3) En el primer dels dos articles esmentats en la nota anterior hom llegeix: «Por el año 1900 comenzó la actividad de los neoescolásticos en Italia. Fué para muchos una sorpresa su lenguaje batallador; descendían a la arena armados de artillería moderna

ho havem dit en altres dues ocasions, el món marxa a grans gambades vers un discret medievalisme; la filosofia tomista conquesta ràpidament els esperits més elevats d'Europa (1). No fa pas gaire, en 17 de juliol d'enguany, un home tan en mesura de poder parlar d'això, com el Cardenal Prefecte de la Congregació d'Estudis de Roma escrivia al P. Pègues: «Avui un gran moviment arrossega la flor dels esperits, no solament en les Universitats i els Seminaris sinó encara fora d'ells, vers les doctrines del Doctor Angèlic» (2).

Finalment el geni català, dit amb profunda veritat, «enruna de Roma» defuig tot subjectivisme exclusiu, i, fidel al seu esguard realista, considera el món com a cosa purament objectiva, que ell ha de dominar, si, però adaptant prèviament i a tothora el subjecte a l'objecte. Per a l'ànima romana «abans que Cristòfor Colom pensés en l'Amèrica, aquesta ja existia així com a fet ben determinat» (3).

Que ens perdoni el lector aquesta petita digressió feta tenint en compte quelques romanalles d'idealisme que en la nostra terra peduren encara després de la propaganda o millor dit, de l'anunci que hom va fer aquí de les doctrines del Croce i del Gentile i anem de dret a l'estudi dels altres dos susdits postulats en què s'apoya l'argument del Doctor Angèlic, havent d'observar per endavant que cada un d'ells és demostrat, segons que hom veurà, mitjançant una doble prova, això és, tenint en compte el moviment en si mateix i finalment considerant-lo en relació a una sèrie de movents-moguts. Així apareixeran al final, i ben clars, els eternals carreus amb què està bastit aquest argument i el servei que pot fer als interessos de les ciències racionals i àdhuc de la Revelació (4).

en reemplazo de sus antiguos morteros. Hablaban de Kant y Hegel, de Spencer y Bergson, de James y Cohen, con la misma familiaridad que de Santo Tomás y Mercier. Su organización internacional les daba mayor fuerza por el reclamo recíproco, aunque en cada país afirmaban su adhesión a todas las organizaciones nacionales en que se reunían los partidarios de las reacciones políticas. Fueron creciendo y mejorándose. En Italia, en 1908, el padre franciscano Agostino Gemelli lanzó la idea de fundar una *Rivista di Filosofia Neoscolastica*: pronto fué una realidad y en sus quince años de vida se ha impuesto a la atención de los estudiosos italianos que ya conocen los nombres de Gemelli, Chiocchetti, Oligati, Padovani, Navoni, Masnovo y otros» I l'any passat un dels més il·lustres seguidors del Gentile, el Prof. G. Saitta, de l'Universitat de Bolonya, parlant de la refutació que el P. E. Chiocchetti havia fet de les doctrines del Gentile es veia obligat a dir d'ella: «Ecco qua, difatti, un libro fresco, fresco, che viene a tener compagnia onorata ai miei cari libri e che è dovuto ad una delle menti più agili, più moderne fra i neoscolastici, al P. Emilio Chiocchetti, de' Minori, il quale con penetrazione e chiarezza invidiabile tratta della filosofia di Giovanni Gentile» (*Resto del Carlino*, 14 juliol 1922).

(1) V. *Quaderns d'Estudi*, núms. 53 (pp. 382-85) i 54 (*El concepte de filosofia en la cultura catalana actual*).

(2) *Revue Thomiste* (juliol-desembre de 1923, p. 366).

(3) P. A. Gemelli (*Rivista di Filosofia Neoscolastica*, maig-agost, 1922, p. 314).

(4) El profund filòsof Joan de S. Tomàs (*Cursus Phil.*, vol. II, p. I, q. XXII, art. I), fa de relacionar aquest argument d'Aristòtil i de S. Tomàs amb aquell text de la lletra de S. Pau als Romans (I: 19 i 20) en què l'Apòstol diu que els antics foren inexcusables per tal com arribaren a conèixer Déu i la seva puixança eternal. En efecte, es refereix aquell escriptor a la doctrina de Plató — que emmena a un primer movent que es mou —

SEGONA PART: OMNE QUOD MOVETUR AB ALIO MOVETUR. — Tot allò que es troba en moviment, diu Aristòtil, ⁽¹⁾ és necessàriament mogut per altre.

Per a provar aquesta veritat podem utilitzar dos procediments enclosos en dues esferes filosòfiques ben pròpies de la filosofia natural. Estudiem-los separadament.

a) El primer argument, ja ho havem dit abans, pren el moviment en ell mateix i enclou una disquisició tan breu com subtil. Per això creiem oportú posar per endavant un enfilall de fonaments, a saber:

1. Hi han condicionals, diu aquí molt bé Averroes, l'antecedent i el conseqüent de les quals són impossibles considerats separadament, però la condicional vertadera, com ara si dic: *si l'home és ase, serà ell animal irracional*. Cert, impossible és que l'home sia ase, i també que sia irracional, però és cert que si l'home fos ase seria animal irracional. L'argument que anem a oferir amb Aristòtil és d'aquesta mena.

2. El moviment d'un tot depèn del moviment de les parts que el constitueixen: si aquestes es mouen es mourà el tot: si elles reposen reposarà el tot.

3. Cal també posar per endavant el principi quasi evident *que tot allò que es mou d'ell mateix no deixa de moure's pel repòs que s'esdevingui a qualsevol altre mòbil*, i en conseqüència, *que tot allò que deixa de moure's després del repòs de qualsevol mòbil no es mou per ell mateix*, i, en conseqüència, *és mogut per altre* ⁽²⁾.

i a Aristòtil del qual diu que tant en els llibres físics com en el XIIe de la seva *Metafísica*, text XXXV, *solament utilitza* el raonament pel moviment, i acaba constatant que «pensa, doncs, l'Apòstol que no tan sols amb la raó natural hom pot conèixer Déu, si que també de fet fou conegut pels filòsofs, i en conseqüència ens trobem en el cas d'haver d'admetre que els principis, mitjançant els quals els filòsofs procediren, són certs i suficients per a tal demostració». Sembla encara confirmar aquesta opinió el que diu l'Apòstol en el mateix capítol (v. 22) això és, *φάσκοιτες εἶναι σοφοί...* i l'altre fet que mitjançant el repetit argument hom arriba a Déu (*Θεοότης*) i a la seva eternitat i per tant immutabilitat (*ἀίδιος αὐτοῦ δόξαμις*). De totes maneres, ho i remarquant que l'observació de Joan de S. Tomàs posa un bellíssim problema de crítica històrica que podria arribar a tenir un engranatge prou ferm amb la Revelació, cal tenir en compte que la prova pel moviment no és l'única posada per Aristòtil; que remembri hom aquell text de S. Tomàs que en el cap. XIII, llib. I de *Contra Gentes* ve després del susdit argument: «Procedit autem Philosophus *alia via* in II *Metaph.* (text 6) ad ostendendum non posse procedi in infinitum in causis efficientibus...» Quant al mot *σοφοί* del text de l'Apòstol fins tenint en compte l'observació de Vigouroux: «Se vantant d'être sages, les philosophes surtout, mais aussi tout le peuple» (*Manuel Biblique*, vol. IV, p. 341, edició XIII, Paris, 1911), cal remarcar aquell conegut text de Plató: «Es difícil de trobar l'autor i el pare de l'univers, i impossible després d'haver-lo trobat, de fer-lo conèixer a tot el món» i recordar aquella afirmació de la *Summa Contra Gentes* «paucis hominibus Dei cognitio inesset» (I: IV). Finalment no deixen de causar una impressió ben forta el fet claríssim que Aristòtil usa prevalentment i a tot estrop de la prova pel moviment i la coincidència relativa d'aquesta amb la conclusió de Plató, i el terme natural d'aquella amb Déu i la seva eternitat la qual apareix neta i precisa en Aristòtil (motor immòbil) i no en Plató (motor que es mou).

(1) Ἄπειν τὸ κινούμενον ἀνάγκη ὑπὸ τινος κινεῖσθαι (VII *Physic.* text 1).

(2) Hom pot veure la prova d'aquesta veritat en Averroes (*Aristotelis. De physico auditu cum Averrois Cordubensis variis in eodem Commentariis*, vol. IV, p. 307, Venècia, apud Juntas, 1574).

4. Finalment cal remarcar aiximateix per a una fàcil intel·ligència de la nostra prova que aquesta té per objecte el mòbil que pròpiament es troba en moviment, o sia *en ell mateix i d'una manera primària, no secundària*. Pel primer membre d'aquesta distinció excloem aquell moviment accidental que s'esdevé a quelcom per trobar-se anexe, d'un mode o altre, a allò que és el que propiament es mou, com és ara l'home llavors que es troba en un vaixell. Pel segon membre excloem aquell moviment que adjudiquem a quelcom per la part d'ell que es troba en moviment. Així diem que l'home es troba en moviment llavors que mou la ma, o es mou pel moviment dels seus peus. (Cf. S. Thomas. VII *Physic*, lect. I, n.ºs 2 i 4, i VIII *Physic*, lect. VIII, n.º 2).

Això posat i movent-nos d'un mode estricte dins del radi del moviment en el sentit propi ja exposat, o sia, que A, per exemple, si es mou, es mou en ell mateix i primàriament suposem un cos que a'ixí es mou, sia A. Ara bé com sia que tot cos és divisible en parts no hi ha inconvenient en que considerem constituït el mòbil A per dues parts B i C. Si en un moment donat la part B restés en repòs què s'esdevindria en el tot A? Que aquest continuaria, o no, moventse. Estudiem el primer supòsit. Si el tot A es movia restant B en repòs tindriem, a) que es mouria i alhora no es mouria totalment car la seva part B es trobaria en repòs: b) que per supòsit aquell tot s'hauria de trobar en moviment en si mateix i d'una manera primària, però es evident que en el nostre cas no s'esdevindria així car, en repòs la part B, no podríem adjudicar al tot A el moviment sinó per raó de l'altra part C la qual en força d'aquesta adjudicació s'hauria de trobar en moviment. Aquesta manera d'adjudicar el moviment a A per trobar-se en moviment la seva part C és contrària al susdit supòsit. La primera part de la disjuntiva que havem posat és, doncs, absurda. Així no ens queda altre remei que concedir que deixant B de moure's, el tot A deixaria també de moure's. Però segons el principi estatuit en el n.º 3 tot allò que deixa de moure's després del repòs de qualsevol mòbil no es mou per ell mateix. El cos A, doncs, que es troba en moviment en ell mateix i d'una manera primària ha d'esser mogut per altre.

Havem dit abans que aquest raonament enclou un antecedent impossible, que és el següent: *si B resta en repòs i un consegüent també impossible, o sia, A quedarà també en repòs*, car si A té en si la raó del seu moviment s'haurà de moure sempre i en totes les seves parts. Però la condicional és, segons que havem demostrat, vertadera.

Estudiant aquest argument l'Angèlic Mestre Sant Tomàs (llib. VII, lect. I) fa unes consideracions que suggereixen alhora un nou argument de caràcter físic per a provar que tot allò que es mou és mogut per altre. I, cert, la posició contrària enclou un absurd evident. En efecte: Si A és causa del moviment en A existent, el moviment li convindrà d'una manera primordial, en primera línia, serà com a tal el primer en moviment i als altres cossos vers els quals aquell derivi els convindrà per participació o sia d'una manera secundària, així com el foc, diu Sant Tomàs, que és la causa del calor que en ell s'observa,

el calor li convé en primera línia, és el primer càlid i els altres cossos vers els quals deriva aquell calor, són càlids per participació.

Ara bé: Segons que hom demostra en filosofia natural, no pot existir un mòbil en moviment que sia el primer en moviment, car el moviment d'un cos, A, depèn encara del moviment de les seves parts, les quals sota aquest punt de mira són primer que el tot en moviment. Si les parts es mouen es mourà el tot, si les parts no es mouen no es mourà el tot; si hi ha les parts en moviment hi haurà el tot en moviment; si no hi ha les parts en moviment no hi haurà el tot en moviment. I en l'ordre ontològic primer és la part que el tot. Aquest, doncs, si es mou per ell mateix serà el primer en moviment, la conseqüència és falsa, ho és, doncs, també l'antecedent. Passem, ara, al segon argument per a demostrar el susdit axioma, *omne quod movetur ab alio movetur*.

b) Es, com veurem, una inducció esplèndida, mes, per a delimitar-la amb tota precisió i capir-ne millor l'abast, cal posar per endavant les següents divisions:

1. Les coses que mouen i aquelles que es troben en moviment, poden oferir tals característiques d'una manera accidental, o bé d'elles mateixes, en el sentit més estricte de la paraula. Diem que una cosa mou, o és movent, de faiso accidental, llavors que adjudiquem el concepte de movent a una realitat íntimament connexa amb altra on radica estrictament l'aspecte de movent. Així per exemple, si dic, *el músic gorex al malalt*, no és el músic qui gorex el malalt, sinó el subjecte precís, amb el qual es troba connexe l'aspecte de músic. S'esdevé, també, aquest cas llavors que adjudiquem al tot el caràcter de movent que només té la seva part, per exemple, *el fadrí va donar una puntada de peu al vailet*, no és estrictament el fadrí, sinó el peu, que donava la puntada al vailet. Una divisió semblant i correlativa a l'anterior hom veu en aquelles coses que es troben en moviment. Així per exemple diem que l'home es mou llavors que es troba en el tranvia que es mou. Com ja pot comprendre el lector el que pròpiament es mou és el tranvia dins el qual l'home pot trobar-se en complet repòs, i en definitiva es mouria amb el moviment del tranvia, o sia per altre. També diem *el vailet s'ha tallat* essent pròpiament la seva mà que ha estat ferida.

El nostre estudi haurà d'excloure, naturalment, tals denominacions accidentals i cenyir-se, només, a aquelles coses que per si, i com a tals, en el sentit més estricte de la paraula, es troben en moviment.

2. Les quals — i anem ara a una segona divisió — enclouen evidentment només que dos membres, a saber: Els animals que es troben en moviment brollat d'ells mateixos; i els inanimats que es troben en moviment causat per un element que els és extrínsec. Dels uns i dels altres en parlarem aviat amb l'extensió deguda.

3. Les coses que es troben en moviment, unes l'ofereixen amb el caràcter de natural, i les altres amb el caràcter d'extranatural o violent. Ambdós poden oferir-se en els animals i en els inanimats. Quant als primers veiem que

ells es mouen com a tals amb un moviment ben natural car procedeix de llur mateix principi vital que els és ben intrínsec. Però si atenem llur moviment respecte del cos d'una manera estricta, aleshores pot ésser natural (exemple: *l'home qui es passeja*) o extranatural (exemple: *l'home llavors que fa un bot*). En els inanimats observem també ambdós caràcters, així el foc té, evidentment, la tendència d'anar cap amunt; aquest és, doncs, el seu moviment natural i en conseqüència el moviment contrari al susdit li serà violent. I seguint aquesta pauta podríem encara anar assignant, als animals, i als inanimats, altres espècies de moviments naturals i violents que, en definitiva, i com és obvi, no serian altre cosa que concrecions diverses d'aquelles dues tendències.

Anem, ara, a l'argument. Remembrarà el lector que eliminant els movents i, demés, els éssers als quals adjudiquem d'una manera accidental el moviment, ens havem quedat amb aquells qui el tenen per si o estrictament com a tals els quals poden ésser ja els animals ja els inanimats. Ara bé en ambdós podem considerar el moviment violent i el natural. Respecte del primer el nostre treball resta simplicíssim car la definició que en Filosofia Natural hom dóna del que és violent comporta d'una manera ben clara i necessària que allò que es troba en moviment violent és mogut per altre. ⁽¹⁾

Desempellegats ja d'aquest aspecte de la qüestió el problema queda reduït *als éssers, animats i inanimats, que es troben per si amb moviment natural*.

Quant als animals, o sia els éssers qui es mouen a si mateixos el problema és aiximateix, ben clar, car ells són moguts per llur part, o sia, el principi vital.

Quant als éssers inanimats és, també, evident que són moguts per altre. De moment salta ja a la vista que aquells éssers que són a si mateixos causa de trobar-se en moviment, com ara els animals, poden ésser-ho també de trobar-se en repòs, la qual cosa no s'observa en els inanimats. D'altra banda aquells éssers que són a si mateixos causa de llur moviment, són aiximateix en potestat per a determinar-se entre varies menes de moviment i això no es veu, tampoc, en els inanimats. Si el foc, diu Sant Tomàs, es mogué per si mateix no es trobaria fatalment vinculat a moure's naturalment cap amunt, sinó que es determinaria també a moure's en altres direccions. Però, prescindint encara del que acabem de dir, hi ha altres dues raons que tallen la qüestió d'una manera definitiva. En efecte: el moure's per si mateix és una característica fonamental i precisa de l'ésser animat ⁽²⁾; per ella distingim els éssers animats

(1) Per a una ràpida visió d'aquest aspecte del nostre estudi pot hom consultar Goudin, *Philosophia Thomistica, Physic.* p. I, disp. II, q. I, art. II (Madrid, 1782), reimpressa modernament a París, 1851-1861 i a Orvieto 1859-60, i traduïda al francès pel P. Bourard, O. P. *Philosophie suivant les principes de S. Thomas*, Paris 1864: altra edició en 1865.

(2) Escoltem aquesta reportació de S. Tomàs feta — segons el catàleg oficial dels escrits de l'Angèlic — pel seu cèlebre companyó Fra Reginald de Piperno: «hunc modum tenuerunt Philosophi ad inveniendum naturam de anima. Animata, enim ab inanimatis differunt, per hoc quod animata habent animam, inanimata vero non. Sed quia natura animae erat immanifesta, et non poterat investigari nisi per aliqua manifesta, in quibus

dels inanimats. Finalment Sant Tomàs comentant la Filosofia Natural d'Aristòtil i seguint a l'Estagirita hi afegeix aquesta raó tan clara com profunda: «Cap continu es mou a si mateix; els cossos inorgànics són continus; cap d'ells, doncs, es mou a si mateix. Que cap continu es mogui a si mateix ho prova així [Aristòtil]: Car el movent és al mogut així com l'agent al pacient; com sia, però, que l'agent és contrari al pacient, és necessari que sia descompartit allò que naturalment és disposat per obrar, d'allò que naturalment és disposat per a rebre: segons, doncs, que qualques coses són, no en contacte, sinó absolutament un i continu per la quantitat i la forma no poden ésser pacients l'una de l'altra. De la qual cosa es segueix, doncs, que cap continu es mou a si mateix, ans és necessari que el movent sia descompartit d'allò que és mogut segons que hom veu llavors que les coses inanimades són mogudes per les animades, com ara la pedra per la mà. Per la qual cosa en els animals, que es mouen a si mateixos, hi ha més aviat un cert lligam de parts que no pas una perfecta continuïtat, car així una part pot ésser moguda per l'altra, la qual cosa no es troba pas en els inorgànics» (Llib. VIII, lliçó VII, número 8).

TERCERA PART: NO ÉS POSSIBLE UNA SÈRIE DE MOVENTS-MOGUTS INFINITS EN NOMBRE. — Per a capir millor la demostració que d'aquesta veritat fan aquí Aristòtil i Sant Tomàs, cal fer abans quatre consideracions, a saber: a) El moviment local és el primer de tots els moviments. En ell es troben així com inserits els altres els quals el comporten sempre. b) El moviment i el temps en què aquell es desenrotlla són subsegüents de faiso que el moviment infinit comporta temps infinit, i el finit comporta temps finit. c) L'infinit i el finit en el moviment. d) La continuïtat o contigüïtat en els movents-moguts. e) La simultaneïtat de moviment en una sèrie de movents-moguts. Anem esgranar tot això.

a) *El moviment local és el primer dels moviments: en ell es troben així com inserits els altres els quals el comporten sempre.* De les tres menes de moviment, això és, segons el lloc, (*moviment local*), segons la quantitat (*augment, disminució*), i segons la qualitat (*alteració*), aquestes dues comporten sempre el primer. Expliquem-ho d'una manera ben plàstica. L'augment no pot ésser sens una prèvia assimilació de nous elements, però tota assimilació per a que tingui lloc comporta una aproximació dels novells elements o la introducció llur en l'organisme que els transforma. Ambdues coses — aproximació, introducció — són impossibles sense el moviment local. D'altra banda com escriu Sant Tomàs «és necessari que la magnitud d'allò que augmenta o minva sofreixi mutació de lloc, car això que augmenta s'estén a major lloc; això,

differunt animata ab inanimatis invenerunt illa, et secundum ille conati sunt devenire in cognitionem naturae animae. Illa, autem, manifesta in quibus animata differunt ab inanimatis, sunt duo, scilicet, sentire et moveri. Nam animata videntur differre ab inanimatis maxime motu, ut, scilicet, moveant seipsa et sensu seu cognitione» (S. Thomas, *De Anima*, llib. 1, lect. III, ed. de Louvain, 1901).

però, que decreix es contrau en menor lloc» (VIII *Physic*, lect. XIV, n.º 4). Finalment afegeix Sant Tomàs en el n.º 6 «que el moviment local no comporta els altres moviments car no hi ha cap necessitat que allò que es mou segons el lloc augmenti o sia alterat, car no és necessari que el cos que es mou segons el lloc sia generat o corromput, per tal com l'augment i l'alteració tenen només lloc en aquelles coses que són generades o corrompudes».

b) *El moviment i el temps en què es desenrotlla són subsegüents, de manera que el moviment infinit comporta temps infinit, i el moviment finit temps finit.* Per a demostrar aquesta tesi i per guanyar temps alhora, comencem suposant el contrari de la primera part d'ella, això és, que *un moviment infinit pot donar-se en un temps finit*. Remetent el lector a l'àmplia exposició que del finit i de l'infinit en relació al moviment feia Sant Tomàs en la lliçó IX dels seus comentaris al llibre VI de la Filosofia Natural d'Aristòtil, direm breument que la posició d'un moviment infinit tenint lloc en un temps finit és absurdíssima. S'acabaria el temps — per tal com el suposem finit, — i continuaria el moviment — per tal com el suposem infinit. — Així ens trobaríem amb el contrari del que havem anunciat: un moviment infinit no tindria lloc dins un temps finit.

Però podem encara fer una altra consideració. Descompartim el temps, que suposem finit, en x parts, o sia els 60 minuts d'una hora i com que el moviment local és, segons que havem demostrat el primer dels moviments per tal com tots ells el comporten i, demés, es computa segons la quantitat de l'espai en que té lloc (Sant Tomàs, *hic*, n.º 10), tindrem que essent per supòsit el moviment infinit ho serà també l'espai en què tindrà lloc. Prenem d'aquell espai infinit una part, AB, la qual, per ésser tal, serà finita. El mòbil, per haver d'executar *tot* el seu moviment en la *totalitat* de 60 minuts, passarà aquella part AB en una part d'aquells minuts, suposem que sian 10; en altres 10 minuts una altra part d'espai igual o desigual a AB, però finita per ésser part, i així successivament fins a exhaurir els 60 minuts. De manera que en 6 parts finites de temps el mòbil — i això per supòsit — haurà passat per tot un espai que suposem infinit; el qual haurà quedat forçosament dividit en 6 parts i per tant finites seguint la mesura de les 6 parts iguals de temps i aleshores ens trobarem amb tres absurds, això és: a) una magnitud infinita composta de parts finites en quantitat i en número; b) que una part de temps i per tant lo finit haurà servit de mesura de lo infinit; c) que lo finit haurà exhaurit l'infinit. Aquestes mateixes consideracions hom podria fer respecte dels moviments anomenats *augment*, *disminució*, *alteració*, etc.

Prenem ara el contrari de la segona part de la nostra tesi o sia que pot tenir lloc *un moviment finit en tot un temps infinit*. Arribem als mateixos absurds que abans. S'acabarà el moviment que suposem finit sense tenir com a límit el temps infinit el qual, per supòsit anirà continuant. D'altra banda essent el moviment finit s'haurà de referir a un espai finit. Dividim aquest per exemple en tres parts les quals, com és obvi, i encara per la mateixa natu-

ralesa finita de l'espai finit, hauran d'ésser finites. El mòbil haurà passat per la primera part A d'espai *en una part, i, per tant, finita*, del temps infinit, car suposem que passa per *tota* la magnitud durant *la totalitat del temps infinit*; passarà, després, per una altra part, B, en una altra part finita de temps; i finalment passarà per la restant part, C, d'espai en una altra part finita de temps. I aleshores, havent passat ja tot el mòbil per tot l'espai, ens trobarem amb els absurdes d'haver quedat exhaurit el temps infinit car suposàvem que el mòbil es movia per un espai finit precisament durant un temps infinit; que un temps infinit serà constituït per parts finides en número i duració, i que l'infinit haurà estat exhaurit pel finit.

c) *L'infinit i el finit en el moviment.* Ben diversament s'aplica cada un d'aquests conceptes al moviment. Cada moviment, o sia el d'un mòbil és necessàriament finit en quant ha de tenir un inici intrínsec en l'actualitat transitòria que el constitueix i un terme o límit que és l'extrem intrínsec en el qual para i roman. I aquests dos extrems han de referir-se al mateix mòbil i discórrer en una unitat de temps.

Però el concepte d'infinit pot també aplicar-se d'una manera hipotètica al moviment ja llavors que hom parla d'una magnitud infinita en moviment, o bé d'una magnitud integrada per un nombre infinit de mòbils en moviment, o bé simplement d'una sèrie de movents-moguts en moviment i infinits en nombre. D'aquí els següents textos de Sant Tomàs:

Referint-se a aquesta última sèrie i alhora a la finitud del moviment de cada mòbil: «Licet omnes motus sint infiniti numero, non tamen sunt infiniti in ultimis, idest per privationem ultimorum, sed uniuscuiusque motus est finitus, habens determinata ultima» (llib. VII, lect. II, n.º 2, § 1.)

A la mateixa última sèrie prescindint de la finitud del moviment de cada mòbil: «Iste motus est infinitus cum sit infinitorum» (Ib. § 3).

Als dos primers aspectes del § II: Una «magnitudo infinita» en moviment serà infinita quant al moviment «sive quod sit magnitudo finita constans ex magnitudinibus numero infinitis, sive quod sit magnitudo infinita» (Ib. n.º 4).

d) *La continuïtat o contigüïtat en els movents-moguts.* — Aquesta és una veritat d'ordre experimental. Tot el que és mogut ho és en tant es troba en contacte o en continuïtat amb el movent. Sant Tomàs (hic. n.º 4), ho explica breument i clara: «Allò que localment i corpòriament és mogut primer i immediatament per qualche mòbil movent, és necessari que es trobi en contacte amb aquest, com ara el bastó es troba agafat per la mà; o bé que es trobi en continuïtat amb ell, com ara una part d'aire amb altra, o una part de l'animal amb l'animal. I això apareix esdevenir d'una manera constant que el movent es troba unit sempre amb el mòbil, d'una d'aquestes dues maneres. «Aquestes magnituds — diu Averroes — constitueixen una magnitud, ja segons una continuació, ja segons una contigüïtat» (Ob. cit. p. 311, col. 1.ª). Aquest fet ens autoritza, doncs, per a considerar també tota sèrie de movents-moguts com una magnitud per contacte o per contigüïtat en moviment.

I aquesta magnitud en moviment si hipotèticament és integrada per un nombre infinit de mòbils en moviment s'haurà de trobar en moviment infinit car la suma de moviments infinits en nombre ha de donar com a resultat un total infinit o sia el moviment amb què es mou l'esmentada magnitud. Més encara: En la mateixa magnitud, mirem-la com volgüem, hi haurem de reconèixer un mòbil infinit en moviment per ésser constituïda de mòbils infinits en nombre que hauran de donar un total també infinit i homogeni o sia el *mòbil infinit*.

e) *La simultaneïtat de moviment en una sèrie de movents-moguts*. — «Es manifest — diu Sant Tomàs — que llavors que quelcom mou per ésser mogut es mouen simultàniament el movent i el mateix mòbil: com ara si la mà amb el seu moviment mou el bastó es mouen alhora la mà i el bastó. Així, doncs, es mou ensems B quan es mou A, i per la mateixa raó quan es mou B es mou alhora C... Així, doncs, simultàniament el moviment de A i de tots els altres» (hic. n.º 2); més endavant, en parlar de Fra Marc Serra, tornarem sobre aquest aspecte.

Fetes les precedents consideracions ens queda ara el camí ben obert i planer per a demostrar que no és possible una sèrie de movents-moguts infinits en nombre. La nostra demostració treta de la lliçó II del llibre VII dels comentaris de Sant Tomàs es referirà al moviment local el qual, segons que havem dit, pel seu caràcter de primer enclou tots els altres moviments en el sentit que aquests necessàriament el pressuposen. Així l'abast de la nostra demostració arribarà a tota llei del moviment.

Actuant en l'esfera estrictament experimental constatem que un cos, A, es mou, o millor dit es troba en moviment. Seguint l'axioma estudiat en el § I haurem de concloure que, pel fet de trobar-se en moviment, A és mogut per un altre, sia B. Ara bé, o B en moure a A es troba en moviment o no s'hi troba. En aquest últim supòsit haurem arribat a la primera causa del moviment de A, o sia a un movent o motor que mou sense trobar-se en moviment, a un motor immòbil. Però en el primer supòsit haurem d'arribar a un altre motor, C, per a B. Posats en aquest pla haurem d'arribar a les dues úniques conclusions que s'imposen, això és, o arribar a un motor immòbil i per tant primer movent, o a una sèrie infinita de movents-moguts. Aquesta última conclusió seria absurda: no serà, doncs, possible una sèrie de movents-moguts en nombre i com a conseqüència haurem de concedir que tot moviment comporta un primer motor, o sia una causa absolutament primera del moviment.

En efecte: Ja havem dit suara (§ e) que tota sèrie de movents-moguts comporta la sumultaneïtat de llurs moviments, i com sia que cada moviment de cada mòbil de la sèrie és finit, car va d'un punt a un altre punt ben delimitats (§ c) i el temps i el moviment (§ b) es segueixen, el moviment d'una sèrie de movents-moguts infinits en nombre es mourà en un temps únic i finit. Vegem ara com això no és possible. Aquesta hipotètica sèrie de movents-moguts infinits en nombre té un aspecte ben real; ella forma un tot per con-

tinuïtat, o contigüïtat, tan se val, segons havem demostrat en el § *d* de manera que aquest tot, en moure's les seves parts actuals, es troba en un moviment que té el caràcter d'infinít per ésser infinits els moviments i els mòbils que l'integren. «Iste motus — diu aquí Sant Tomàs — est infinitus cum sit infinitorum» (n.º 2 § 3). Ens trobarem, doncs, davant per davant, — i sempre dins el supòsit de la subordinació essencial de movents-moguts que explicarem en parlar de Fra Marc Serra — d'un mòbil (per contigüïtat) infinit amb moviment infinit (§ *d*) que es mou en temps finit. Aquesta conclusió segons el que havem dit en el § *b* és absurda. No és, doncs, possible una sèrie de movents-moguts infinits en nombre.

SEGONA PROVA QUE EN UNA LÍNIA DE MOVENTS-MOGUTS, HOM HA D'ARRIBAR A UN TERME O LÍMIT. — Aquesta prova explanada per Aristòtil i Sant Tomàs en el llibre VIII, cap. V., lliçó IX de la Filosofia Natural, enclou un doble desenrotllament basat en similars fonaments que cal posar per endavant, això és:

a) El concepte de movent comporta dos aspectes ben diversos. Hi ha movents, anomenats segons, que no mouen en virtut de llur esforç propi, sinó en quant són moguts per altres. En canvi hi ha altres movents que mouen en virtut de llur esforç propi i això pot ésser de dues maneres a saber: *a)* Ja movent al mòbil mitjançant un sol intermedi p. ex. l'home mou la pedra movent la mà. I *b)* Ja movent al mòbil d'una manera que intervenen sempre varis movents segons, com ara l'home, movent principal, mou la pedra movent la mà la qual mou el bastó el qual mou la pedra.

b) Per bé que sia cert que mouen tant el movent principal o primer com el movent últim, però mou més aquell que aquest, car els movents segons no poden moure sens aquell, és a dir, sens un primer, el qual pot moure sens els altres. L'home pot moure la pedra sens el bastó però aquest no la pot moure sens l'activitat de l'home. Demés: el primer movent mou als segons, però no aquests a aquell; així en el moviment de la pedra l'home mou el bastó però no el bastó a l'home.

Paral·lelament al que acabem de dir cal constatar una altra veritat, això és, que allò que a guisa d'instrument (*bastó*) d'un altre movent (*la mà*) mou quelcom (*la pedra*) no ho pot moure sens el principal o primer movent, però sí un movent mou en virtut d'un esforç que li és propi no és en tal cas instrument de ningú.

OBSERVACIONS AL PRECEDENT POSTULAT *b*. — Les observacions que anem a fer aquí no les havem posades en esgranar la prova a què es refereixen per mor de no trencar l'enllaç de les idees ni la cohesió de les parts d'aquella, car tals observacions comporten una digressió una mica llarga segons que va a veure el lector

En efecte: Segons que veurem en la susdita prova, l'Angèlic Mestre diu que si suposem una sèrie infinita de movents-moguts, aleshores no és mourà l'últim movent ni cap dels segons per tal com no hi haurà movent primer

o principal «Si primum movens non movet, nec ultimum movet, non ergo erit aliquod movens» (VII *Physic*, cap V, lect IX, n.º 4).

Aquest raonament però sembla matèria abonada per a una dificultat a primera vista formidable. Quina dificultat hi ha — hom pot dir — que sens un primer movent es mogui l'últim? I si suposem una sèrie *subordinada* i infinita de movents-moguts el pern estatut d'un primer movent no tindrà aleshores lloc. ¿A què, doncs, invocar-lo?

A aquestes dificultats hom pot respondre de moltes maneres. En posarem unes quantes per tal d'adaptar-nos als diferents temperaments i modes de veure dels lectors:

a) En primer lloc cal remarcar que, segons la ment del Doctor Angèlic, la necessitat d'un primer movent per a tota sèrie de movents-moguts és fundamentalíssima, de manera que tots aquells arguments que de si l'excloquin, han d'ésser falsos. Així una hipotètica sèrie *infinita* de movents-moguts com que per ésser tal exclou un primer movent és absurda.

b) Pren Sant Tomàs el moviment tal com l'ha de pendre, o sia tal com se'ns ofereix a la consideració. Ara bé: en els movents-moguts que cauen sota el domini del nostre coneixement hi veiem *un movent primer o principal* que, movent un o varis *movents segons*, mou la *cosa moguda*. Sobre aquest fet constant s'aixeca la llambregada del seu geni i raonant, estatuïx com a veritat, *sense primer movent no hi ha moviment*. «Móventia secunda non movent nisi per hoc quod sunt mota a primo movente». (*S. Th.*, I, p. q. II, art. III). Però ¿com passa Sant Tomàs de la consideració d'aquells moviments a aquesta última veritat? Ho havem dit; raonant.

Ja el seu mestre Sant Albert el Magne ⁽¹⁾ estudiant aquest punt havia escrit: «Es impossible que un nombre de movents motors progredixi vers l'infinit; car no podent haver-hi un primer en una línia d'infinitos a parte ante (*cap endarrera*), mai no podríem arribar a un movent que moguésser per si; i com sia que tot movent que mou per ésser mogut es redueix al movent per si; si hom no concedeix l'existència d'un movent per si tampoc hom podrà concedir l'existència d'un movent que mou per ésser mogut: i com tot movent o bé ho és per si o bé ho és per ésser mogut per altre tindríem que no existiria un movent per si, la qual cosa és impossible car d'això se'n seguiria que no hi ha absolutament cap moviment». Aquest text, profundament filosòfic, bastaria per a tallar tota mena de dubtes.

D'altra banda una hipotètica sèrie infinita de movents-moguts no tan sols constitueix un absurd si no que, sota altre aspecte que l'estudiat, comporta la negació del moviment. En efecte: d'una banda suposem que aquella sèrie és de movents-moguts: d'altra banda que és infinita. Aquests dos aspectes s'exclouen. Car venint el moviment d'endarrera o sia de l'infinit no arribarà mai a l'últim movent ni hi haurà segons movents, i en conseqüència ni movi-

(1) VIII *Physic*. tract. II cap. V.

ment ni cosa moguda. Car per la mateixa raó que el moviment no arribarà al movent últim A, tampoc arribarà al penúltim B, ni a l'antepenúltim C i així successivament cap endarrera car quiscun dels movents que anem citant es trobaran a infinita distància en la davallada del moviment per la sèrie infinita. Així els conceptes de *sèrie infinita* i el de *movents-moguts* s'exclouen absolutament i llur combinació constitueix, per tant, un absurd. Finalment, posada aquesta coordinació de conceptes, no hi haurà un primer movent i, per tant, ni movents segons ni moviment. El Card. Caietano ⁽¹⁾ havia dit tot això d'una sola plumada; *infinitas ascensus vel descensus repugnat complemento*, això és que la plenitud de l'eficiència de tot movent que ho és per ésser mogut, prové del movent primer, si suposem que el moviment davalla per una sèrie infinita cap endarrera aquella plenitud no arribarà mai i, per tant, no hi haurà moviment.

Al que acabem de dir podem encara afegir-hi una altra consideració. Suposem una sèrie de movents-moguts essencialment ordenats, sense un primer movent i per tant infinita. Aleshores aquella sèrie constituirà una totalitat de movents que mouen perquè són moguts i en conseqüència tota la hipotètica sèrie serà moguda i moguda per ningú. Tots els movents, com diu Sant Tomàs ⁽²⁾, seran en plec intermitjos i no ho seran alhora; ho seran per supòsit en quant són movents moguts; no ho seran en quant dels dos extrems en mig dels quals han de trobar-se per ésser intermitjos (mouent tan sols i mogut tan sols) els mancarà el primer extrem.

Podem dir més encara. Gonet recalca, amb tota raó, que l'exclusió d'un primer movent i la conseqüent posició d'una munió infinita de movents-moguts comporta una multitud infinita i en acte d'agents, «car no podrien influir actualment si no existissin» ⁽³⁾ però l'existència d'una tal multitud és impos-

(1) *In I P. Sum. Theol.* q. II., art. III «Si tolleretur — diu en aquest mateix lloc — prima causa, sic quod ante omnem causam esset alia causa, nunquam perficeretur causalitas istarum causarum essentialiter dependentium: ergo complementum mediarum dependet a prima». I Joan de S. Tomàs ho constata encara d'una manera més plàstica: «Impossibile est infinitas causas pertransiri ut detur aliquis effectus de novo, id enim dicitur infinitum, quod non habet terminum, neque finem; ergo si requiritur infinitas causarum ad causandum aliquid de novo, illa causatio nunquam habebit finem, quod est non habere effectum. Ergo sistendum est in aliquo, quod ita moveat quod non habet motum ab alio...» (*Cursus Philosophicus, Phil. Nat.* I p. q. XXIV, art. III).

(2) «Si sunt moventia et mota per ordinem in infinitum non erit aliquod primum movens, sed omnia erunt quasi media moventia» (*Sum. contra Gent.* llib. I, cap. XIII) Parlant d'aquest punt diu el Ferrariense: «Fundamentum enim rationis est quod in moventibus et motis essentialiter ordinatis, oportet aliquod primum esse; istud, autem, diligenter consideranti, patet; quia si sunt plura moventia et mota, in quibus non sit primum aliquod non motum, tota multitudo moventium se habebit ut unum movens motum; hoc autem est impossibile, quia tunc aliquid esset motum et a nullo moveretur. Non, enim, esset illa multitudo a seipsa primo mota, cum nihil seipsum primo moveat, nec quia una pars non mota alias partes moveret, cum non ponatur ibi aliquod movens non motum; nec quia una pars mota aliam moveat, cum aggregatum ex illis habeat rationem moti, et sic aliquo alio indigeat a quo moveatur» (*Commentaria in... Libros C. Gentiles*, p. 74, Roma, 1898).

(3) *Clypeus Theologiae Thomisticae* (vol. I, disp. I, art. II § I. Edit. 3.ª, Paris).

sible ⁽¹⁾ i en definitiva, no *existent en la actualitat*. Amb raó i força esperit positiu addueix aquí Sant Tomàs aquell text de la Saviesa: ἀλλὰ πάντα μέτρον καὶ ἀριθμῶ καὶ σταθμῶ διέταξας (XI, 21).

Així els estudis que acabem de fer ens han portat a la visió d'un doble contingut d'aquest text d'Aristòtil ἄνευ μὲν τοῦ πρώτου τὸ τελευταῖον οὐ κινήσειν ⁽²⁾ (sense el primer, l'últim no es mourà) i de la glossa que en feia Sant Tomàs la qual havem transportat al § B això és: *a*) que l'últim movent no mou sense el primer; i *b*) que tota sèrie de movents-moguts comporta un primer movent i per tant que a Sant Tomàs li sobra la raó llavors que tot raonant, en arribar a una sèrie infinita dirà, com veurem, que aquesta és un impossible per tal com exclou l'existència d'un primer movent i que sense aquest no hi ha movents segons.

Anem ara a l'exposició d'aquella doble prova remarcant abans un fet capital. Sant Tomàs la va posar d'una manera exclusiva en el text de la *Summa Theologiae* i com aquesta és un resum i un desenrotllament de lo més sòlid de la filosofia hel·lènica haurem de concloure a *priori* que, segons la seva ment, el raciocini que anem esgranar ultrapassa en valor al que abans havem exposat I en efecte: hom confirma bellament *a posteriori* la consideració que acabem de fer. En el n.º 4 del capítol que estem explicant, en parlar l'Angèlic Mestre de què és impossible marxar cap a l'infinit en una línia de movents moguts, diu que això ja ha estat provat en el llibre VII de la Filosofia Natural o sia mitjançant el raonament ja explicat del moviment infinit en temps finit, i després afegeix: «Però aquí ho prova [Aristòtil] mitjançant un argument més cert (*certiori via*), car en l'infinit no hi ha un primer».

Estudiem-lo ara amb tota cura remarcant abans que ens referim sempre a una subordinació essencial simultània de movents-moguts. Havem demostrat abans que tot lo que es troba en moviment és mogut per altre. Però aquest altre o es troba o no es troba en moviment. Si no s'hi troba arribem ja a un ésser que mou sens trobar-se en moviment i per tant a un movent immòbil. Deixem aquí aquesta conclusió per a tornar-la a reprendre més endavant.

Agafem, ara, la primera part d'aquella última disjuntiva, o sia la hipòtesi que el movent últimament esmentat es trobi en moviment. En aquest cas o serà o no serà simultàniament mogut per altre. Ara bé: si no és mogut per altre haurem arribat també a un terme o conclusió final o sia que mou en virtut d'un esforç propi, que no li ha estat comunicat per altre. I així ens trobarem amb la conclusió d'un primer motor però en moviment produït per

(1) Cf. *Summa Theologica* I p. q. VII, art. IV *in corp.* — Goudin, *Philosophia Thomistica* (vol. II, p. 248 i següents, Madrid, 1782). Tenim bé prou en compte el que sobre aquest punt deia S. Tomàs en l'opuscle *De aeternitate mundi* escrit posteriorment (1270) a la primera part de la *Summa* (1267-68) i ens referim només a la força intrínseca dels arguments per a provar la nostra tesi.

(2) VIII *Physic.* (cap. V, text 33).

aquell mateix, és a dir un movent-mogut o sia a la manera de l'Escola platònica la qual no concebia cap motor sens trobar-se en moviment. També rependrem aquesta conclusió més endavant.

Però suposem que el movent últimament esmentat es troba en moviment per haber estat mogut per altre. En aquest cas — exclosa la possibilitat d'arribar a un terme o sia un primer movent immòbil o un primer movent en moviment propi — haurem de procedir cap a l'infinit, i per tant ens trobarem en una línia d'infinitos movents-moguts *a parte ante*. I això és impossible, car aleshores no hi haurà un primer movent i per tant, segons lo dit en el § B, ni un últim movent, car no movent el primer ni els segons movents es mouran; no hi haurà, doncs, moviment, la qual conseqüència, com diu Sant Tomàs, és manifestament falsa. Per tant hom no pot procedir cap a l'infinit en un procés de movents-moguts, i ens haurem de quedar per força, segons el que havem dit, o bé amb un primer movent que no es troba en moviment o bé amb un primer movent que es troba amb moviment propi o sia no comunicat per altre.

Explicant el Prof. Pègues aquest raciocini fa algunes consideracions que l'ofereixen d'una manera ben plàstica. Val la pena d'escoltar-lo: «En una sèrie de motors essencialment subordinats, l'últim no obra sinó perquè és mogut pel precedent i aquest per un precedent; si s'ha de marxar cap a l'infinit hom no arribarà mai a un terme o límit; no hi haurà un primer motor, ni moviment.

»I si hom diu: la sèrie es basta a ella mateixa no s'evitarà pas l'absurd. De la mateixa manera que cada motor no és pas la causa primera del moviment, així també la sèrie *entera* no en podrà ésser la causa primera, semblantment a una sèrie d'anelles no sostingudes la qual no constituirà mai el punt d'apoi necessari a totes.

»Si *fora* de la sèrie d'aquestes anelles no hi ha pas una causa primera que les sostingui totes, no se n'aguantarà cap, i semblantment si *fora* d'aquests motors dels quals l'un és mogut per un altre, no hi ha pas un motor immòbil qui sia el principi primer de tot el moviment, no hi haurà mai moviment en l'univers» (1).

Estudiem ara el segon aspecte d'aquesta prova la qual segons que veurem procedeix davallant o sia inversament al primer aspecte on es procedia ascendint. Així com abans i tot raonat arribàvem a la conclusió que en el movent mogut per un altre s'ha d'arribar a un movent — en moviment o sense moviment — que no sia mogut per altre, així també i com a conseqüència d'això posa Aristòtil en concepte de postulat que si hi ha quelcom que mou (*la mà*) en quant es mogut per un altre (*l'home*) o sia per l'esforç d'aquest i per tant com instrument d'aquest, per força haurem d'arribar a un movent — en moviment propi o sense moviment — que mourà sense ésser mogut per altre i per tant sense la qualitat d'ésser instrument d'altre. D'altra manera hauríem també

(1) *Revue Thomiste* (fasc. de gener-març 1922, pàg. 49).

de procedir fins l'infinit en la sèrie d'instruments, la qual cosa és absurda. Vegem-ho. Tot instrument comporta d'una manera essencial una actuació derivada, això és ésser mogut per altre, així doncs, si s'ha de concedir una sèrie d'infinit instruments, s'haurà també de concedir que ella comporta una sèrie simultània infinita de movents-moguts la qual conseqüència havem ja demostrat que era absurda en estudiar el primer aspecte d'aquest argument. Així, doncs, en una sèrie d'instruments haurem d'arribar a un movent primer que no sigui instrument, el qual, segons el que havem dit, mourà sense trobar-se en moviment o trobant-se amb moviment propi: Tal és l'argument que Sant Tomàs va transportar al *Compendium Theologiae* per les raons que havem ja dit en parlar d'aquesta obra, o sia per tal com essent «més manifest que no pas l'altre aspecte dels mòbils subordinats» s'harmoritzava millor amb l'ambient a què es dirigia «car no tothom capiria que el segon movent és instrument del primer» (hic. n.º 5).

D'altra banda una sèrie infinita d'instruments comporta un absurd matemàtic: car ella és per supòsit composta d'instruments i infinita i, per tant, no pas ultrapassable. Però tot instrument comporta un element més o sia el movent en virtut del qual obra i en conseqüència, essent tota la sèrie constituïda per instruments, comporta per força un element més enllà d'ella, però això no pot ésser car hom no pot ultrapassar l'infinit.

La doble argumentació que acabem d'estudiar ens ha emmenat a l'existència d'un motor que o bé ha d'ésser *absolutament immòbil* o bé, segons Plató, *trobar-se en un moviment que comporta ésser mogut per sí mateix*. Anem ara a estudiar aquest nou aspecte i arribarem amb rigor gairebé matemàtica a l'exclusió d'un primer motor amb moviment, i, per tant, a l'existència d'un primer motor absolutament immòbil. Reservant-nos tractar *exprofesso* de la prova del moviment segons la planeja Plató, remetem ara com ara el lector al llibre X del tractat *De República* d'aquell pensador i si hom vol anar més depressa als caps. IV i V del llibre X de *La Philosophie de Platon* del Fouillée.

Com a complement demostrem ara que *no tot movent ha d'ésser mogut per altre*. Ja Anaxàgores demostrava veure ben clar aquest problema car, posant com a postulat previ i possible l'existència d'un motor immòbil, o sia sens ni la possibilitat de trobar-se en moviment, concebia el Νόος o sia la ment suprema com inici del moviment ἤρξαστο ὁ νόος κινεῖν⁽¹⁾ i primer motor però essent alhora infinit, independent i sens mescla de cap mena (ἄπειρον καὶ ἀτοκρατὲς καὶ μέμικται οὐδενὶ χρίματι)⁽²⁾ la qual cosa, en bona filosofia i com seria ben fàcil de mostrar, comporta l'exclusió absoluta de tot moviment.

Anem, ara, a la demostració de la nostra tesi o sia que *no tot movent ha d'ésser mogut per altre* i per a verificar-ho suposem el contrari, o sia que el

(1) *Fragmenta Philosophorum Graecorum*; Anaxàgores, frag. VII (vol. I, pàg. 249, vol. I, París, 1883).

(2) Ob. cit. frag. VI.

movent ha d'ésser mogut per altre. Tal aspecte podrà ésser en el movent com a tal de dues maneres, a saber:

a) Com a veritable accident en el sentit que el movent no mou en quant es mogut, sinó que es troba alhora amb l'aspecte susdit d'ésser mogut, com, per exemple, en aquesta proposició: *el metge tocava molt bé el piano*, és evident que no el tocava com a metge, sinó com a músic, per bé que en aquest cas la persona del músic anés acompanyada de l'altre aspecte de metge.

b) Sota un aspecte essencial, això és, que el movent mou precisament perquè té l'aspecte de mogut. Com si diguéssim *el metge goreix al malalt* la qual cosa fa ell formalment, essencialment, com a metge.

Feta aquesta distinció passem a l'estudi de la susdita tesi sota l'aspecte del primer membre d'aquella, o sia, que *el movent ha d'ésser ell mogut, tenint, però, això un caràcter accidental.* Ara bé: si el trobar-se el movent ésser mogut té un caràcter accidental, és ben possible que sense perdre el caràcter de movent pot deixar de tenir el de mogut, car lo accidental no és necessari, així com és ben possible que el que toqui molt bé el piano no sia metge, car l'aspecte real de metge té respecte del tocar el piano un caràcter merament accidental, segons que és ben notori. Ara bé: Com que nosaltres d'altra part, havem suposat com a punt fonamental que el movent es troba ésser mogut, si és possible que el primer aparegui sens l'últim aspecte es donarà el cas que ell no mogui i per tant que no existeixi el moviment. Així haurem arribat a la conclusió que és possible que en un moment donat no existeixi el moviment. Però ella és ben contrària a la conclusió que hom demostra en començar el llibre VIII de la Filosofia Natural d'Aristòtil (lect. I i següents) o sia que és necessari que el moviment sia sempre i, per tant, que és impossible que deixi d'ésser en cap moment. Es, doncs, fals el supòsit d'on sortia la nostra conclusió, o sia que tot movent es troba ésser mogut.

Demés: Si el trobar-se el movent ésser mogut té un caràcter tan sols accidental respecte del moviment que produeixi, el deixar de trobar-se amb dit aspecte no li farà pas perdre el caràcter *efectiu* de movent, així com el músic que fos metge, bo i deixant d'ésser metge, continuaria amb el caràcter de músic tocant el piano. Així, doncs, el movent sense trobar-se mogut (lo que suposem accidental) podrà moure i, per tant, podrà haver-hi moviment. No, doncs, tot movent, com a tal, ha d'ésser mogut per altre.

A aquestes consideracions podem encara afegir-n'hi una altra basada en un fet que tots els dies se'ns ofereix, i que podem formular així: *Quan dos aspectes reals es troben units accidentalment en un ésser, apareixen l'un sens l'altre en diversos éssers.* Posem un exemple: en la quartel·la en què escric aquest estudi es troben aplegats accidentalment dos aspectes, això és, la figura geomètrica de paral·lelògram i el color blanc, i com que aquesta unió d'ambdós és accidental, els trobem l'un sens l'altre en altres éssers. Així, per exemple, es dona aquella mateixa figura aplegada amb un altre color: i el color blanc en cossos que no tinguin aquella figura geomètrica.

Ara bé: en el radi de moviment observem l'aspecte d'ésser movent; els movents segons en els quals apareixen aplegats l'aspecte d'ésser movent i l'aspecte d'ésser mogut per altre i el mogut en el qual apareix l'aspecte d'ésser mogut però no l'aspecte d'ésser movent. De manera que l'aspecte d'ésser mogut per altre — que havem suposat i queda aquí confirmat ésser accidental — es troba ja acompanyant el de movent (com en els movents segons), ja sens aquest (com en l'últim mogut); és, doncs, ben probable que trobem l'aspecte de movent sens l'anexe d'ésser mogut per altre. Així arribem a la conclusió contrària a la posició fonamental ja esmentada. Nosaltres diem: *Es ben possible trobar un movent sens ésser mogut per altre: Aquella deia: tot movent és mogut per altre.*

Considerem ara la tesi que estem estudiant sota l'aspecte del segon membre de la distinció que havem feta, o sia que *tot movent és mogut per altre tenint això un aspecte essencial*, això és, en el sentit que si el movent no és pas mogut per altre no mourà, en quant el moviment produït brolla del movent sota l'aspecte precís d'ésser mogut aquest per altre.

Analitzem les conseqüències a què emmena aquesta tesi i veurem ben clarament com ella és falsa. Cert: si tot movent per moure ha d'ésser mogut per altre, o el moviment amb què és mogut serà de la mateixa o bé de diferent espècie que el moviment amb què mou al mòbil. Estudiem separatament ambdós casos.

a) *El moviment amb que és mogut el movent es de la mateixa espècie que aquell amb què mou al mòbil.* Remembrem aquí el contingut de la definició clàssica del moviment; o sia, que aquest és un acte imperfecte, una realitat accidental successiva que decorre vers un terme; que aquesta realitat és provocada i impulsada per un agent exterior anomenat movent, i que partim aquí del supòsit precís que tot movent és essencialment mogut per altre.

Ara bé: si el moviment amb què és mogut el movent i aquell amb què aquest mou són de la mateixa espècie tindrem per exemple que l'agent o movent mentre que escalfa el mòbil s'haurà de trobar escalfant-se; que el metge mentre que cura s'hauria de trobar curant-se; que el mestre de cases mentre que basteix un edifici s'haurà de trobar ell en efectiva construcció, etcètera. Aquestes conseqüències són absurdes; ho és, doncs, també la hipòtesi que *tot movent ha d'ésser essencialment mogut amb un moviment que sia de la mateixa espècie que aquell amb què mou al mòbil.*

b) *El moviment amb què es mogut el movent no és de la mateixa espècie que aquell amb què mou al mòbil.* Per a posar en clar la falsedat de la segona part de la nostra hipòtesi, o sia que *tot movent ha de trobar-se essencialment mogut per altre amb un moviment que no sia de la mateixa espècie que aquell amb què mou al mòbil*, n'hi haurà prou amb estudiar una sèrie de movents i moguts adaptada a la segona part de la susdita hipòtesi. En efecte: El mòbil A és mogut amb un moviment local per B, el qual no podent ésser mogut per altre amb un moviment homogeni amb aquell que ell mou a A podem suposar

que és mogut per C amb el moviment anomenat d'augment. I seguint aquest pla i engranatge C serà mogut per D amb el moviment anomenat d'alteració. Però, en aquesta sèrie cap endarrera, i per tal com les menes de moviment són en nombre limitat, arribarem, és clar, a exhaurir-les i per tant o arribarem a un movent immòbil o sia que no podrà ésser mogut amb cap mena de moviment, la qual conseqüència ens emmena alhora a una conclusió d'ampla contradicció de les dues parts de la nostra hipòtesi, o sia que *no és cert que tot movent sia mogut per altre*; o bé haurem de continuar cap endarrera aquella sèrie de movents-moguts cercant per a l'últim mogut C en el qual se'ns han exhaurit les espècies del moviment, un movent que sia mogut amb un moviment d'altra espècie que aquell amb què mou. Sia D tal movent, que suposem és mogut per E amb moviment local, la qual cosa equival a dir que D és un movent segon que es troba en moviment local.

Ara bé: anàlogament al que havem dit abans, o sia que més mou el primer movent que no pas els segons, podem també estatuir aquí que més mou el movent superior que no pas l'inferior per tal com el primer mou al segon, i no inversament, i, demés, aquell no necessita a aquest, i no inversament. Així tindrem que A serà amb més raó mogut per D que no pas per B, i, per tant, que A serà mogut per un movent D que es trobarà essencialment mogut amb un moviment de la mateixa espècie que el mogut A. Això ens emmena a la primera part de la nostra hipòtesi que ja havem demostrat ésser absurda.

c) Les dues parts de la nostra hipòtesi poden, també, ésser estudiades en plec observant que tant si el moviment, que suposem essencial amb què és mogut el movent és de la mateixa espècie que aquell del mòbil, com si és de diferent espècie, sempre, segons lo dit, ens trobarem en definitiva amb un movent i un mogut que es mouen amb moviments de la mateixa espècie i, per tant, amb els absurds que constatarem en el § a. Amb raó escriu Sant Tomàs parlant d'aquest punt (llib. VIII, lect. IX, n.º 11) que ens trobaríem amb una contradicció com una casa car «es deduiria que aquell que ensenya aprèn mentre que ensenya, la qual cosa és impossible. Car això comporta contradicció, car el caràcter de docent enclou el posseir la ciència; i el caràcter d'estudiant no l'enclou».

Així arribem a la conclusió que *no és veritat que tot movent hagi d'ésser mogut per altre*. Ara bé: ¿el primer movent d'una sèrie de movents moguts, que ja havem demostrat havia d'ésser o absolutament immòbil, o mogut per ell mateix, es troba, o no, en aquest últim cas? De moment sabem que el seu caràcter de movent no ha d'encloure pas necessàriament l'aspecte d'ésser mogut per altre, i per tant que d'aquesta banda no s'hi veu inconvenient en què es trobés sens ell. Però una profunda veritat brollada de l'Escola de Plató o sia que allò que altres tenen per participació s'ha de trobar algú que ho tingui per si o sia, que no li hagi estat comunicat, ens arrossega vers un anàlisi més llarg i de més amplada. Car en tota sèrie de movents-moguts cada mogut té el moviment brollat del movent anterior; sembla, doncs, seguint

els platònics que el primer movent a què forçosament havem d'arribar, hagi de trobar-se en moviment propi. Anem estudiar aquest punt.

IMPOSSIBILITAT QUE QUELCOM ES MOGUI A SI MATEIX. — Hom demostra en Filosofia Natural que tot lo divisible és un tot que consta de parts i, per tant, que podem considerar en ell, destriadament, l'aspecte real de tot, i l'altre aspecte real de parts. D'altra banda s'hi demostra també que tot el que pròpiament es mou és continu, però el continu cau dins l'ordre de lo divisible. Així, doncs, tot el que pugui ésser objecte de moviment tindrà aquells dos aspectes reals de tot i de parts que el constitueixen. Ara bé: suposant que quelcom es mou per ell mateix haurem d'adjudicar aquest hipotètic fet o bé al tot mateix dient que tot ell es mou a si mateix, o bé a una part que serà movent i la resta moguda. El problema, vist en tota la seva integritat, no permet altres suposicions. Analitzem la primera part d'aquella disjuntiva.

Es impossible que un tot, com a tal, es mogui a si mateix. — En efecte: suposem que l'escala que tinc al davant aquí en la meua biblioteca es mou a si mateixa, passant de la secció lingüística a la secció virgiliana. Perfectament. L'escala haurà d'oferir — com és evident — en aquest cas i temps ⁽¹⁾, tan sols un i idèntic moviment que per supòsit afecta a ella com a movent (car suposem que ella es mou a si mateixa) i com a moguda (car suposem que ella es troba moguda per si mateixa). Així, doncs, un sol i idèntic moviment enclourà el mateix tot, l'escala com a movent-se i com a moguda. Però aquesta conseqüència és gràvida de contradiccions. Car ella enclou un impossible car el movent i el mogut, com a tals, enclouen sengles aspectes que s'oposen i per tant s'exclouen; no pden, doncs, trobar-se en quelcom respecte de lo mateix. Per això la nostra tesi atempta a una llei constant que ofereixen els fenòmens del món corpori, en els quals veiem a tothora que tot allò que simultàniament mou i és mogut — com ara els movents segons — comporta dos moviments ben distints, l'un segons el qual el movent mou l'altre segons el qual és mogut. El moviment del bastó no és el de la pedra que ell mou. Ultra això si aquell tot es mou i és mogut amb un mateix moviment arribarem al que abans dèiem o sia a que s'identificarà en un mateix individu l'ensenyar amb l'apendre respecte de lo mateix; el curar a l'altre amb curar-se; el construir una casa amb el trobar-se el mestre de cases en construcció, etc.

(1) Dos moviments simultanis, això és, l'un lligat amb l'aspecte precís de movent que el tot ofereix, i l'altre lligat amb l'aspecte precís de mogut que el mateix tot ofereix, són impossibles. L'observació ens mostra que l'escala, per exemple, mentre que es mou cap endavant, s'hi mou amb un sol moviment local. Altrament suposem que hi haguessin aquells dos moviments simultanis, aleshores ens trobaríem amb un còmic contrasentit i amb quelcom inútil dins les lleis del mateix devenir en l'univers. En efecte s'esdevindria que l'escala movent i per a moure's es mouria de fet i com a movent amb un moviment en una direcció determinada (de la secció lingüística a la secció virgiliana) per a poder-se moure com efecte en la mateixa direcció determinada i amb altre moviment simultani. Es trobaria, doncs, ella en l'execució actual d'una cosa com a postulat per a poder executar-la, i es trobaria el mateix tot fent simultàniament dues vegades la mateixa cosa o sia com a movent i com a moguda.

Més encara: Hi ha una altra raó, que, completant la que acabem de donar, arriba a les més profundes entràmenes de la qüestió. Pel seu íntim enllaç amb el text de la *Summa* que pretenem explicar i alhora per la seva gran claredat anem a transportar-la aquí segons l'esgrana el nostre Angèlic Mestre en la lliçó X, llib. VIII dels seus comentaris a la Filosofia Natural d'Aristòtil. «Hom, *diu*, ha demostrat en el llibre tercer que allò que es troba en moviment és mòbil, això és, es troba en potència; car allò que es troba en moviment es mou en quant es troba en potència i no en acte, com sia que en tant una cosa es mou en quant trobant-se en potència tendeix vers l'acte. No, però, allò que es troba en moviment és així en potència que de cap manera sia en acte, car el mateix moviment és ja qualque acte del mòbil en quant aquest es troba en moviment; però és un acte imperfecte, per tal com és acte de quelcom en quant aquest és encara en potència. Però allò que mou (*el movent*) es troba ja en acte, car no es pot reduir a acte allò que és en potència sinó mitjançant allò que és troba en acte, el qual és el movent. Així, escalfa allò que ja és calent i genera allò que té l'espècie generativa, com ara l'home és generat per aquell qui té la forma d'home i així de les altres coses. Però si el tot es mou a tot ell mateix es seguirà que el mateix segons lo mateix és alhora calent i no calent, car en quant és movent és calent en acte i en quant és mogut és calent en potència. I semblantment s'esdevé en totes aquelles altres coses en les quals el movent és *univoc*, això és, d'un mateix nom i raó amb el mogut, com ara això que és calent fa la caliditat i l'home genera l'home. I parla així [Aristòtil] per tal com hi ha qualques agents no unívocs que no convenen en nom i raó amb llurs efectes com ara el sol genera l'home. En els quals agents, però, encara que l'espècie de l'efecte no tingui la mateixa raó hi és, malgrat això, de qualque mode més alt i universal. I així és, en tots casos, veritat que el movent és, en cert mode, en acte respecte d'allò segons lo qual el mòbil és en potència. (1). Si, doncs, un tot es mou a ell mateix com a tot, es deduirà que lo mateix és alhora en acte i en potència, la qual cosa és impossible.» (n° 4)

Arribem, doncs, dins la tesi platònica a la conclusió forçosa i evident (el lector la recordarà fins al final) que *si quelcom es mou a si mateix totalment, s'haurà de moure segons la part, això és, en quant una part d'ell serà movent i l'altre moguda*.

Però en arribar a aquest punt hom pot dir: Que en un movent per si mateix hom hagi d'arribar a una part movent i a l'altra moguda no té rèplica possible. Mes ¿no es podria esdevenir que el primer movent es mogués a si mateix, movent-se les seves dues parts recíprocament? O en últim terme, que la part movent es mogués per si mateixa? Anem analitzar aquests dos aspectes i ja veurà el lector que no essent ells dos possibles anem a parar ineludiblement a una solució única, o sia, que la part movent bo i essent movent ha d'ésser immòbil i, per tant, a l'existència d'un primer movent immòbil.

(1) Veure sobre aquest punt *Sum. Theol.* I, q. IV, art. III.

Estudiem ara el primer supòsit o sia que *quelcom es mogui tot a si mateix per moure una part a l'altra recíprocament*.

En efecte: havem dit abans que si no hi ha un primer movent tampoc hi haurà movents segons ni per tant moviment, i que més mou el primer movent que no pas els segons. Ara bé: si dividim aquell tot — que suposem tenir moviment propi brollat del susdit moviment recíproc — en dues parts, sien A i B, de les quals A mou a B i recíprocament B mou a A, i tenint en compte que no podem anar més endarrera per tal com ens trobem en el movent que, per hipòtesi, es mou per si mateix, tindrem que A no mourà mes que B, ni B més que A: així, doncs, cap d'ells serà primer movent; no hi haurà, en conseqüència, en el tot cap moviment, la qual cosa és contra la tesi platònica. Demés, si ni A ni B tenen el caràcter, de primer movent tampoc el tindrà el tot que constitueixen i així aquest no serà primer movent, conseqüència aiximateix, contrària al nostre supòsit. Més encara: Es clar que cap cosa és més pròxima a ella que ella mateixa; així res no és tan pròxim — dins la tesi platònica — al primer movent com el movent que per supòsit es mou a si mateix el qual s'identifica amb el susdit primer movent segons la doctrina dels platònics. Així els segons movents no en seran, doncs, tan pròxims com aquell que es mou a si mateix. Però aquí ens trobem alhora amb un nou absurd o sia que allò que es troba en moviment propi, serà tan pròxim al primer movent com un movent segon, car de movents segons havem vist ésser compost el movent que es mou per si mateix. En últim terme un movent segon s'identificaria amb un movent primer.

Més encara: Recordarà el lector que, com tenim ja demostrat, és ben accidental la conjunció en un mateix ésser dels aspectes de movent i mogut, de tal manera que racionalment ha d'esdevenir trobar-los separats, així com per ésser accidentalment l'aspecte de constructor i de músic en una sola persona ens emmena a la conclusió — confirmada per l'experiència — que els haurem de veure destriats en distintes persones. Tan sols en el supòsit d'un ésser estricte que és mogut per si mateix, s'haurien de trobar en quant tal i necessàriament aplegats ambdós aspectes: Ara bé: en el movent que suposem que es mou per ell mateix, hi veiem, noresmenys, i per supòsit, dues parts A que mou a B i B que mou a A. Per tant cada part mou i és alhora moguda: enclou, doncs, units els aspectes de movent i moguda. Però aquesta conjunció ja havem vist que era purament accidental; així s'esdevindrà no ésser, i restaran els dos únics caires necessaris, l'aspecte de movent, i l'altre de mogut descompartits en les susdites parts A i B de manera que l'una part serà tan sols i eficaçment movent, i l'altra només moguda. El supòsit que estem estudiant s'apoya, doncs, en quelcom innecessari i que resta estrictament al marge del problema.

Ultra el que acabem de dir podem encara arguir contra el supòsit que estem estudiant, en la següent forma: D'una banda hom demostra en Filosofia Natural que el moviment ha d'existir per necessitat; per altra part sabem

que l'aplec en un sol ésser estricte dels aspectes de movent i de mogut és purament accidental. Finalment havem també arribat abans a la conclusió que el primer movent o ha d'ésser immòbil o mogut per ell mateix i per tant mogut. Ara bé: com l'aplec dels dos aspectes de movent i mogut en el mateix motor és accidental és ben possible que el primer motor no els reuneixi aplegats i li quedi tan sols com a cosa necessària el caràcter efectiu de movent; però si només amb aquest sol no hi pot haver moviment, és ben possible que el moviment no existeixi, car és ben possible que el primer motor no enclogui l'aspecte de mogut. Així, doncs, arribarem a l'absurd que no és veritat que l'existència del moviment sia necessària i per contracop a la veritat que no es exacte que el primer movent hagi d'encloure el caràcter de mogut, i per tant, que les dues parts A i B constitutives del nostre primer movent hagin d'ésser mogudes, això és, l'una per l'altra.

Finalment: Si el primer motor a què havem arribat es mou, per supòsit, a si mateix segons la teoria platònica, i ja havem vist que amb un sol i únic moviment, tindrem que cada una de les seves parts (i per tant el tot) mourà i alhora serà moguda amb un sol i únic moviment i, per tant, arribarem als absurds a què abans arribàvem, ensenyar i aprendre alhora, escalfar i escalfar-se, etc.

Estudiem ara un altre aspecte que resta possible per a salvar la posició de Platò i dins d'ella, o sia que *el primer movent el qual suposem que tot ell es mou a si mateix, es mou en quant la seva part movent es mou per si mateixa*.

Si així fos ens trobaríem, evidentment, davant per davant de la part que es mou per ella mateixa i, per tant, que continuaria movent-se fora del primer movent platònic, per tal com el moviment brolla per supòsit d'ella mateixa. Així si el primer movent que suposem es mou per si mateix això es tot ell, es mou en quant la part es mou per ella mateixa, el tal primer movent que suposem es mou per si mateix segons la tesi platònica, no serà primer movent que es mou tot ell *per si mateix* sinó que serà un tot que es mou en raó a la part que es mou *per ella mateixa*. Davant d'aquest nou absurd, dins la tesi de Platò, i no podent sortir de la part movent a què com a única sortida ens trobàvem cal concloure que aquella haurà d'ésser absolutament immòbil.

Així, dins el primer movent que es mou per si mateix, haurem arribat a una part movent immòbil i a una altra part moguda. En conseqüència l'anàlisi profund de la mateixa posició platònica, ens haurà arrossegat racionalment a l'existència d'un primer movent immòbil

Finalment recordarà el lector que una de les conclusions fermes a què havem arribat en analitzar la hipòtesi que un tot es mou a si mateix, era que això no és possible sinó destriant aquell tot en una part movent i una altra moguda. Aplicant aquesta conclusió al nostre cas tindrem que si la part movent del movent que per supòsit es mou a si mateix, es mou tota a si mateixa, haurem, doncs, de descompartir-la en dues parts, una movent i una altra moguda, i així aquella part es mourà alhora amb dos motors, això

és, la part movent com a tota del supòsit i la part movent d'aquesta última part, la qual cosa és absurda.

En la disjuntiva, doncs, d'un primer motor immòbil, i d'un primer motor que és mou a si mateix, havem arribat analitzant llargament aquest últim, i com a conclusió final, a l'existència exclusiva del primer. Cal fixar's-hi: De primer havem vist que un primer movent que es mogués a si mateix segons la tesi de Platò, no podia ésser com un tot que es mou a si mateix com a tot, i, per tant, com a solució única, arribàvem a la conclusió definitiva que s'havia de moure a si mateix en quant una part d'ell era movent i l'altra moguda: però la part movent tot essent movent no podia sostenir l'aspecte d'un moviment recíproc amb l'altra, ni moure's per si mateixa. Havia, doncs, d'ésser movent immòbil. Podríem ara analitzar la posició i natura característiques del movent immòbil, però a part que no devem abusar de l'espai de què disposem en el present volum, n'hi ha ja bé prou amb tot lo dit per a l'objecte precís del nostre estudi. Notem, també, que alguna objecció que es podia oferir a l'entrelligat de raciocinis que havem fet serà resolta a pler més endavant, i molt especialment en altre estudi que preparem sobre l'abast i posició llur en la filosofia tomista.

V. — CONSTRUCCIÓ DEL RAONAMENT DE SANT TOMÀS

Havem estès davant del lector la major i millor part del material amb què hom podia bastir la prova pel moviment. Abreviem-la aquí d'una manera ràpida i descompartida en els tres factors que la integren:

a) Existència indiscutible del devenir o moviment: encara que hom «es reclogués en el subjectivisme absolut i no vegés en el canvi sinó aparences, sempre s'esdevindrà que aquestes aparences es transformen i que llurs transformacions constitueixen canvis que cal anomenar reals» (1).

b) Tot allò que es troba en moviment és mogut per altre. Ho havem demostrat mitjançant un argument condicional, que per un costat emmenava a l'absurd i per l'altre a la visió clara del nostre axioma; i a continuació l'havem ratificat mitjançant una inducció ben severa.

c) No és possible una sèrie de movents-moguts infinits en nombre o, el que és igual, en una sèrie de movents-moguts hom ha d'arribar a un terme o límit. Havem demostrat aquesta veritat, de dues maneres, això és, provant que tal sèrie constituïria un absurd en quant comporta un moviment infinit en temps finit; i, finalment, que en una sèrie de movents-moguts havem d'arribar per força a un primer movent. En aquest segon raonament i fins arribar a la conclusió ferma d'un motor sense moviment recordarà el lector que anàvem seguint i eliminant una sèrie de disjuntives que es presentaven les quals ens feien veure nous aspectes de la qüestió. Un d'ells — dins una

(1) Sertillanges, *Saint Thomas d'Aquin*, I: 144 (Paris, 1922).

sèrie infinita de movents-moguts — era la de que ella comportava una sèrie infinita d'instruments sens cap motor principal; l'altre, el consideràvem per tal d'eliminar — dins l'ordre estriete de la Filosofia Natural — la tesi de Plató, això és, un movent que es mou a si mateix i raïa a la veritat que res no pot trobar-se simultàniament en acte i potència quant és al mateix aspecte (pàg. 31).

Anem ara de dret a l'estructura del raonament de la *Summa*. ¿Com el construirà l'Angèlic Doctor? Hom pot esclarir *a priori* el procediment que el seguirà. En primer lloc cal tenir en compte que la seva obra va adreçada als escolars: així l'argument haurà d'encloure lo més sòlid i lo més simple. En segon terme Sant Tomàs es proposa fer no una obra de circumstàncies o transitòria sinó una obra eterna i a aquest objectiu es sent emmenat fortament pel seu esperit metafísic. En lloc, més que aquí, hom pot contemplar a pler la seva ànima de metafísic vastíssima i solidíssima. Ella farà, doncs, el que P. Pègues escrivia, amb raó, temps enrera un *tissu de raison*. La *Summa Theologica* és eterna i insubstituïble per tal com ella és un teixit de raonaments brollats dels eterns principis en què descansa tota progressió racional. Així l'Angèlic Mestre per temperament i per educació es troba ésser el punt màxim de convergència entre lo més sòlid i lo més simple d'una banda, i de lo etern i immutable dins la ciència d'altra banda. A la *Summa contra Gentes* dona tots els materials aristotèlics i els afina encara amb tanta elevació i precisió que només aquesta tasca podria constituir ample objecte d'un llibre ben suggestiu revelador de la psicologia de Sant Tomàs i alhora del progrés que ell empeltà a la filosofia grega fins l'extrem de no permetre ja més l'aventurat judici que en Sant Tomàs no hi ha cap idea metafísica veritablement original ⁽¹⁾. Però a la *Summa Theologica* ha d'ésser breu, fent dins les regions de la metafísica el mateix que els romans dins l'ordre jurídic; *breviter ac dilucide*, i, demés, amb tanta elevació i coherència que la prova pel moviment sia així com una irradiació immediata dels punts capitals de la seva metafísica. Bé estan, així com a materials, i encara irreformables, les dues proves condicional i inductiva, per a provar que res no es troba en moviment per si mateix; bé aiximateix que una sèrie infinita de movents-moguts comporta l'absurd del moviment infinit en un temps finit i que en una sèrie de movents-moguts havem d'arribar a un primer movent. En esgranar, però, aquest últim material l'estudi del qual ens emmenava, contra Plató, a la concepció d'un primer movent immòbil, havem ja constatat, de bell començament, que el nostre Angèlic Mestre es sentia profundament colpit per ell; *certiori via*, deia Sant Tomàs (pàg. 94). ¿A qué és deguda aquesta expansió íntima? Senzillament, a què en aquest últim material la testa metafísica de l'Angèlic Doctor hi trobava la seva plena semblança i una derivació i aplicació immediata de l'Ontologia, i d'altra banda mitjans precisos i adequats per a l'apologètica vulgar.

(1) A. Fouillée, *Histoire de la Philosophie*, p. 206 (Paris, 1920).

D'una llambregada il·luminaria tota la societat humana amb les conclusions de la filosofia; el nucli de dalt, el del mig i fins el més inferior es trobarien segons diversos graus en ple migdia. Amb el raonament etern de l'absurd d'una sèrie d'instruments sens agent primer s'adreçaria des del *Compendium Theologiae* al mig i fins a baix de la societat humana, i amb els altres elements que anem a veure, trets també d'aquell últim material que el corprenia, bastiria per a sempre la flor eterna de la ciència cristiana.

En efecte; bo i estudiant la tesi platònica d'un movent primer que es mou a si mateix, Aristòtil i S. Tomàs proven dins ella que no és possible que una mateixa cosa sia simultàniament en acte i en potència respecte del mateix aspecte. I aquesta prova és la que S. Tomàs transporta en l'argument de la *Summa* per a demostrar que tot allò que és en moviment ha d'ésser mogut per altre; i la hi insereix ràpidament, això és, sens arribar a trencar l'enllaç de les idees, amb la qual cosa articula aquell axioma *omne quod movetur ab alio movetur* amb els punts capitals de la metafísica tomista, l'ofereix en connexió amb una de les doctrines més centrals i indiscutibles de la filosofia de l'Angèlic, la de la premoció física, i li dona alhora un abast científic i rigorós tan extraordinari que ell s'ha d'estendre als moviments espirituals i fins als metafòrics (1). A partir d'aquest fet lo més selecte de la ciència escolàstica apoiarà amb preferència el coneixement d'aquell axioma, i ben sovint exclusivament, en la raó preferida pel doctor Angèlic (2).

Amb ella, i d'un sol cop, prova S. Tomàs que allò que es troba en moviment no és mogut per ell mateix i, demés, com a conseqüència, que ha d'ésser mogut per altre. Ara bé: si en el pitjor dels casos volem marxar vers una sèrie de movents-moguts sens límit, o sia excloent un movent immòbil, ¿què s'esdevindrà? En arribar a aquest punt, S. Tomàs deixat l'argument *ad absurdum* d'un moviment infinit en temps finit que evidentment per reposar sobre el reduït ordre de lo corpori, no tindria tant d'abast com la seva intel·ligència naturalment exigia i el pla en què es posa demana, poua, aiximateix, en l'últim material esmentat donant-li una elevació transcendent que fa una

(1) «Nomine motus sic sumi ut comprehendat etiam motus spirituales et metaphysicos, qualis est quaevis operatio et etiam quaevis applicatio potentiae spiritualis ad suum actum, et etiam motus metaphoricos, qualis est motio finis. Et tunc ratio ista sic debet disponi. Omne quod movetur quocumque motu, sive spirituali, sive metaphysico, sive morali, propter appetitum alicuius finis superioris, ab alio movetur et in istis moventibus non datur processus in infinitum, ergo deveniendum est ad unum motorem qui istis motibus est omnino immobilis qualis est Deus.» Bañez, *Scholastica Commentaria in Primam Partem Angelici Doctoris D. Thomae*, q. III, art. III (Venècia, 1587). — «Prise dans toute son universalité, cette preuve prétend établir l'existence d'un être immobile à tout point de vue et par là même incréé, car pour tout être créé il y a au moins le passage du non-être qui s'oppose à l'immutabilité absolue.» Garrigou-Lagrange, *Dieu, son existence et sa nature*, p. 241 (quarta edició, París, 1923).

(2) Plau-nos esmentar entre els nostres al Dr. Feliu Amat, Director que fou del Seminari de Barcelona i Prefecte de la Biblioteca Episcopal, autor d'unes *Physicae Generalis Institutiones* de molt més valor pedagògic del que a primer cop d'ull pot semblar.

justa harmonia amb els altres elements de la prova, i diu bo i provant, si no hi ha un primer movent que no es trobi en moviment o el que és igual que no sia mogut, no hi haurà moviment. Després d'això hom comprèn a pler com es pot parlar d'una estètica, insuperable per l'elevació i harmonia, en les construccions científiques de S. Tomàs, i hom remembra de seguida aquesta encertada i feliç expressió fa poc escrita: «les catedrals de pedra són franceses, però les catedrals d'idees són italianes» (1).

VI. — ALGUNES OBSERVACIONS SOBRE LA FILOSOFIA TOMISTA

En arribar a aquest punt i per tal com la nostra tasca s'adreça vers una orientació tomista del pensament filòsofic de Catalunya, volem posar, a guisa de conseqüència, algunes veritats encloses en tot el que fins ara havem dit, això és:

a) En el decurs del nostre estudi han romàs ben de manifest l'estructura i els materials típics de la Física o Filosofia Natural escolàstica. Ella, substantivament, no és, doncs, com alguns es creuen, un teixit de doctrines en gran part endarrerides sobre els problemes que avui tracten les ciències físiques i naturals tal com avui s'entenen, o, per a dir-ho més clar, un museu de doctrines que el progrés ulterior ha fet tornar rònegues, sobre el moviment dels planetes, l'aigua, la gravetat, la llum, etc.; sinó un cos doctrinal, de precisió matemàtica, que mitjançant l'observació, i d'una manera profunda, ateny el món fenomènic i, en definitiva, tot devenir de l'ésser sota les irradiacions de la metafísica; així com la Física moderna ateny el món fenomènic mitjançant l'observació i l'experiment, però no d'una manera profunda sinó a flor sempre de l'aspecte corpori i amb irradiacions de l'ordre matemàtic.

I els raonaments emprats en la nostra Filosofia Natural no són d'avui o d'ahir, sinó de sempre per tal com ells graviten constantment sobre els mateixos fonaments eternals de l'observació i del raciocini.

Ja fa alguns anys — quan la Neoscolàstica no havia arribat encara a l'espèndida floració hodierna — hom escrivia ben sincerament des d'un camp que no és el nostre: «la ignorància en què es troben els filòsofs moderns respecte de l'Escolàstica és excessiva i, en gran part, fundada en prejudicis injustificats» (2).

b) Després d'haver-se-li fet difícil i ben sovint impossible la comprensió de la *Summa Theologica*, el lector haurà observat com era cosa fàcil i planera la intel·ligència de l'argument de S. Tomàs precedit d'un estudi detingut dels seus comentaris filòsofics, i s'haurà donat compte per si mateix de la causa on radica l'aparent contradicció que, essent la *Summa* difícilíssima, fos escrita per a estudiants. Ella és difícil per a aquells qui hi van des d'un Manual

(1) E. Gilson, *La Philosophie au Moyen-Age* (II, p. 154, Paris, 1922).

(2) *Revue de Métaphysique et de Morale* (maig 1912, suplem., p. 6).

qualsevol de Filosofia escolàstica; impossible per a aquells qui volen capir-la sens preliminaris de la susdita Filosofia o que hi van directament des d'altres filosofies; planera, *en plec*, per a aquells qui n'escometen la consideració després de fet un acurat estudi dels comentaris filosòfics de S. Tomàs. Començant per aquests hom no tan sols capeix fàcilment els materials de què es servia l'Angèlic Doctor sinó que encara s'emmotlla i habitua al seu pla i als seus punts típics de mira, en una paraula, s'assimila prèviament la seva mentalitat essent en petit un altre Tomàs llavors que passa a la *Summa*. Així el pla ideal és un previ i detingut estudi dels comentaris filosòfics de S. Tomàs seguit d'un parell de cursos forts d'Història de la Filosofia (1).

Hauriem, ara, de parlar de la prova pel moviment en relació a Duns Escot, Occam, Gerard de Bolonya, Suárez, Espinoza, etc., però aquest aspecte exigiria ja tot el volum de l'Anuari. Reservant-nos, doncs, tractar-lo més endavant, ens deturarem ara una mica en l'escola franciscana i estudiarem després la susdita prova en relació a alguns dels pensadors més clàssics de la nostra raça.

VII. — L'ARGUMENT DEL MOVIMENT I LA GENUÏNA ESCOLA FRANCISCANA

Havem escrit moltes vegades que cal restaurar l'antiga escola franciscana seguint la psicologia de S. Francesc i de S. Bonaventura, això és, no prenent el contingut doctrinal filosòfic dels pensadors Menorets, sinó continuant la tradició artística, plàstica, sentimental que ells inauguraren mitjançant l'esguard de la imaginació i del sentiment; breu, restaurant l'escola d'espirituals joglars que S. Francesc entenia en crear la seva Ordre de Fra-Menors. Llur tasca precisa no rau, ni de lluny, a ésser Mestres en Filosofia i Teologia, sinó en rebre el contingut d'ambdues disciplines exposat per l'Ordre germana dels Predicadors i amarar-la d'esplendors i de seductores llurnes que el facin davallar fins a les capes més ínfimes de la humanitat, tasca gloriosíssima i ben semblant a la que feu Giotto donant forma plàstica en les parets de la Basilica superior de S. Francesc a Assis, als passatges més esclatants de la *Llegenda* de S. Bonaventura (2).

(1) No sembla pas pensar així un dels filòsofs més brillants i més sòlids dels nostres dies, Mr. J. Maritain. El qual en els seus *Eléments de Philosophie* (vol. I, p. 62, nota, 7.ª edició) escriu: «Il convient de commencer par la *Somme Théologique* la lecture de *Saint Thomas*», per bé que després afegeix: «L'étude de la Philosophie doit précéder celle de la Théologie». Plauria'ns que l'il·lustre Professor esgranés amb més extensió el seu pensament.

(2) En els nostres *Estudios Buenaventurianos* publicats anys enrera en la *Revista de Estudios Franciscanos*, i entre moltes altres confirmacions que espargides hom

El qual així com a hereu pleníssim del fundador de la seva Ordre fou un Mestre insuperable en l'art de replegar preferentment les formes seductores amb que hom podia oferir les profundes veritats de la filosofia cristiana. Després dels abstrusos raonaments que precedeixen val ben bé la pena de deturar-nos i reposar davant l'encís amb què les reverbera el Doctor Seràfic, ja fent-nos llucar i pressentir un primer motor immòbil amb la certitud del *cor que no enganya*, ja transportant-nos frec a frec d'això que és més plàstic i palpable.

a) En el *Itinerarium mentis in Deum* (cap. I, núm. 13) diu així: «L'home que racionalment investiga veu que hi ha algunes coses que només són, altres que són i viuen, i altres que són, viuen i discerneixen i que les primeres, cert, són menors, les segones intermitges i les últimes millors. Veu aiximateix, que hi ha coses només corpòries, altres que en part són corpòries i en part espirituals, de la qual cosa en dedueix haver-n'hi d'altres purament espirituals així com millors i més dignes que aquelles altres dues.

«Veu encara que hi han qualques coses mutables i corruptibles com ara les terrenals; altres mutables i incorruptibles com ara les celestes; de la qual cosa en dedueix haver-hi lo immutable i incorruptible com són les coses supercelestes».

b) Però més esclatant és encara i colpidor l'exemple que posa en les *Collationes in Hexaemeron* (col. V, núm. 29) per a demostrar que tot mòbil pressuposa així com a postulat l'existència d'un ésser fixe. Transportem aquí les seves mateixes paraules: «Si existeix l'ésser que varia, per necessitat hi ha d'haver l'ésser fixe, per tal com el mòbil es redueix a l'immòbil. Car moguda la mà resta fixe el colze; i mogut el colze, resta immòbil l'espatlla; de manera que sempre tot el que es mou, es mou basant-se en quelcom fixe» (Cf. S. Tomàs, III *De Anima*, lect. XV.)

Anem ara a estudiar la doctrina de S. Tomàs en funció del pensament d'alguns dels filòsofs més il·lustres de la nostra raça.

hi pot veure, dèiem: «Es indubtable que les corporacions religioses que més han contribuït al desenrotllament de les ciències filosòfiques i teològiques són les Ordres dels NN. PP. Sant Francesc i Sant Domènec. Ningú que conegui, si més no mitjanament, la història de l'Església, posarà cap dificultat a aquesta afirmació. Però cal destriar aquí en què ha consistit la tasca científica de cada una d'elles i la respectiva llei que l'ha presidida. Ambdues corporacions s'han dedicat fortament a l'estudi del dogma, però la llei que sembla haver presidit a tota evolució científica en els FF. Predicadors, és l'estudi del dogma pel dogma, l'anàlisi fort i profund de la Revelació: d'aquí l'esperit acadèmic translluït en llurs bellíssimes Constitucions. L'Ordre Franciscana, en les seves tres ínclites famílies, s'ha dedicat, també, a l'estudi fort i profund del dogma, però no pel dogma, sinó per tal de donar-li una forma artística, plàstica, sentimental, per adaptar-lo al poble cristià; breu, per a facilitar a aquest l'assimilació de les veritats del catolicisme; d'aquí l'esperit popular i democràtic de totes les famílies franciscanes.» Hom pot veure, també, el nostre estudi de psicologia franciscana basat en el fresc del Giotto *La visió del carro de foc*, pp. 203-207, del fasc. de l'esmentada revista corresponent a abril i maig de 1910.

VIII. -- LA PROVA PEL MOVIMENT I EL PENSAMENT FILOSÒFIC CATALÀ

Estudiats ja els materials i l'estructura del raonament de Sant Tomàs, anem ara a considerar-lo en funció de la mentalitat catalana. En empeltar la filosofia perenne en la cultura civil de la nostra terra, seguint les orientacions més assenyades de l'ànima romana i alhora les llums més altes de la Revelació ⁽¹⁾ calia fer remembrança d'aquells nostres avantpassats que, assimilant-se la doctrina tomista, obtingueren una renomada tan universal com sòlida. Considerant llur tasca, posarem, ensems, de relleu les directrius més transcendents del pensament filosòfic català i revelarem l'existència d'una gloriosa tradició tomista catalana que té per capdavanters Ramon Martí, del qual parlarem aviat, Pere Correger ⁽²⁾ i Sant Vicens Ferrer, professor de Filosofia Natural al famós Convent de Santa Catarina de Barcelona i autor d'aquella profunda dita: «un bon tomatista a tot serà bastant a satisfer» ⁽³⁾.

Un escriptor ben il·lustre, el P. Lluís G. Getino O. P. s'adelitava justament anys enrera ⁽⁴⁾ en fer una breu exposició de l'època d'or de la famosa casa d'estudis de Sant Esteve de Salamanca, clau veritable de la ciència que tant de crit donà a la Universitat Salamantina. Però nosaltres havem d'afegir que mentre aquella gloriosa Escola anava davallant el radi étnico-català de la mateixa Ordre anava muntant en la ciència fins a constituir una tradició ben llarga d'homes eminentíssims en filosofia i teologia. Es ben simptomàtic i alhora gloriós per a la nostra raça i l'Ordre de Sant Domènec que en el transcurs d'un segle aproximadament el geni català donés a aquella Corporació tres Mestres Generals, Joan-Tomàs de Rocabertí, Tomàs Ripoll ⁽⁵⁾ i Joan-

(1) אהללה נא אנשי תסך
אבותינו בדורותם (Eclesiàst., XLIV, 1.)

(2) Parlen del Correger, Rubió i Lluch (*Documents per la Història de la Cultura Catalana Mig-eral*, vol. II) i, sobre tot, el coetani *Chronicon Ordinis Praedicatorum* de Fra Pere d'Arenys, imprès en *Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica*, vol. VII, fasc. I (Roma, 1904). Fra Anselm Turmeda escrivia ja en les *Cobles de la divisió del regne de Mallorca*:

«Fra P. March, Fra Correger
grans mestres en teologia
vull vos dir del lur afer
si en lo mon vui se perdia
natural filosofia
de lur cap ells la trauran
e lo text declararan
de la gran geometria.»

(3) Vegi's *Quaderns d'Estudi*: «Un sermó català de Sant Vicens Ferrer (n.º 54, p. 65).

(4) *El Maestro Fr. Francisco de Vitoria* (apèndix VIII; Madrid, 1914).

(5) «A Clemente XII le debió nuestro adorado Padre singulares demostraciones de cariño. Contestó aquel Señor en repetidas ocasiones la fineza del amor con que le amaba, pero con inaudita excepción, quando a una leve insinuación suya expidió un

Tomàs de Boixadors, i en diferents temps pensadors com Cosma Morelles, Didac Mas, Tomàs Vallgornera, Marc Serra, Tomàs Vilar, Felip Puigcerver, Narcís Puig, Francesc Xarrié i Pau Carbó, mestre, aquest, i meritíssim plasador del Card. Zigliara. D'altres podríem encara esmentar-ne que aquí i a les terres germanes d'Itàlia brillaren per la profunditat de llur doctrina. Anem, però, a seguir-ne alguns en relació al tema del nostre estudi, tot esperant que algun dia homes més desvagats que nosaltres, tracin les biografies completes d'aquells barons il·lustres i n'estudiïn plenament la tasca. Comencem ara per

FRA RAMON MARTÍ

L'EXPLANATIO SYMBOLI APOSTOLORUM. — El P. Josep M.ª March, S. I. feia en 1908, un incalculable servei a les lletres catalanes publicant en l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* d'aquell any (pp. 443-496) aquesta important obra de Fra Ramon Martí, la qual es trobava fins aleshores inèdita. Per ella hom pot seguir fàcilment la formació *agustinista* del nostre gloriós conterrani i la seva relativa evolució cap a l'aristotelisme. Els corrents agustinistes que tenien una forta prevalença a la Sorbona abans de Sant Tomàs i que arribaren a penetrar algunes de les primeres publicacions de l'Angèlic Mestre, tals els *Comentaris* primers ⁽¹⁾ que ell va escriure al Mestre de les Sentències, obtingueren llur màxim desenrotllament en Sant Bonaventura i en el criteri alt i folgat ⁽²⁾ del seu deixeble Cardenal Aquasparta. La seva constitució definitiva no comporta pas així com a cosa del tot necessària demostracions rigoroses de l'existència de Déu; L'Esser Suprem transpuà, segons ella, per totes les criatures fins l'extrem d'ésser una veritat ben esclatant i plàstica. Tal és un dels postulats de l'*Itinerarium mentis in Deum* i de la *Reductio omnium artium ad Sacram Theologiam*, dues de les obres més personals del Seràfic Mestre ⁽³⁾. En

famoso Diploma en que concede amplisima facultad de graduar Doctores en Theologia a todos los Conventos de Estudios de nuestra Religión.» (*Oración fúnebre con que expresó su filial dolor y leal gratitud el insigne Convento de Santa Catalina V. y M. de Barcelona en las solemnes exequias de su amantísimo Hijo y V. Padre Fr. Thomas Ripoll*, p. 49, Barcelona; J. Jolis.)

(1) Parlem així per tal com és cosa sabuda que Sant Tomàs, poc abans d'escriure la *Summa Theologica*, va començar d'escriure un altre comentari al Mestre de les Sentències. Cf. P. Mandonnet, *Des écrits authentiques de S. Thomas* (pp. 144-146, Friburg-Suïssa, 1919).

(2) «Ma non fia da Casal, nè d'Acquasparta
là onde vegnon tali alla scrittura
ch'uno la fuggè ed altro la coarta.» (*Paradiso*, XII, 124-126.)

(3) Cf. E. Gilson, *Etudes de Philosophie Médiévale* (Strasbourg, 1921), on parla extensament d'aquest punt que precisa encara millor en la *Revue Neoscholastique de Philosophie* (agost 1923, p. 246), on diu: «Dieu (selon S. Bonaventure) est si universellement attesté par la nature que son existence est une sorte d'évidence et qu'il est à peine besoin de la démontrer. Saint Thomas insiste sur le fait que l'existence de Dieu

el *Breviloquium*, la seva obra capital, si havem de judicar-la per la brevetat i rigoros encadenament lògic amb què estudia l'ordre de la Revelació, hom no comença pas per la consideració de l'existència de Déu. Després d'una introducció bíblica que ens fa pensar amb el mateix pla seguit pel nostre Ramon Martí en la susdita obra, comença el llibre primer estudiant la Trinitat. Cert, que a les primeries de la part segona on tracta de les criatures, això és en el cap. I, fa una consideració profundíssima respecte de la necessitat de reduir tota pluralitat a una unitat ⁽¹⁾, però ella no hi respon pas a la conveniència d'una prèvia i pedagògica demostració de l'existència de Déu. Molt més endavant el príncep dels glossadors de Sant Tomàs, Card. Caietano, en estudiar l'art. III de la qüestió II de la *Summa* on el Sant posa els cinc coneguts arguments per a demostrar l'existència de Déu es farà encara i resoldrà brillantment l'objecció de si el procediment de provar dins la Teologia l'existència del Creador és prou científic i acadèmic, car tota ciència no prova el seu subjecte sinó que d'ell parteix, i el provar-lo ens situa en actuacions que ens el fan evidentment posterior ⁽²⁾.

L'Explanatio Symboli, escrita durant els anys 1256 i 1257 segueix una trajectòria agustinista. El seu autor hi actua alhora com un perfecte català, volem dir, com un perfecte romà. Essent la seva obra essencialment pràctica esguarda la realitat enclosa en l'esfera judaica i aràbiga a la qual s'adreça i, com en ella hom no dubta pas de l'existència d'un Déu, creu poder prescindir dels arguments que la proven. Ja veurem ben aviat que la forta i posterior seducció dels corrents aristotèlics va allunyar-lo en aquest punt, per bé que a mitges, de les exigències de la psicologia catalana transportant-lo a un radi estrictament científic. Posat, segons que havem dit, un preàmbul sobre les Santes Escriptures, comença en el primer article estudiar el contingut doctrinal del *Credo*, dient: «I per tal com gairebé tot el món creu haver-hi un sol Déu, deixats els raonaments mitjançant els quals podria ésser provat i altres autoritats, sia prou per ara la prova feta amb les susdites autoritats» Acabava d'esmentar un text de l'Antic Testament i dos del Nou. Amb raó escrivia el P. H. Sancho que l'interès d'aquesta obra brolla «más que de su valor intrínseco, de ser un documento precioso para marcar de una manera segura un estado de la mentalidad que tan espléndidamente robusta se reveló en el *Pugio Fidei*» (*La Ciencia Tomista*, maig-juny 1917, pàg. 408).

n'est pas évidente; il fait, donc, naturellement porter tout son effort sur le choix d'un ou plusieurs points de départ privilégiés et sur la solidité dialectique de la preuve. Saint Bonaventure insiste, au contraire, sur le fait que la nature entière proclame l'existence de Dieu comme une vérité indubitable, pourvu seulement qu'on prenne la peine de la regarder.»

(1) «Ad hoc quod sit ordo perfectus et status in rebus, necesse est quod omnia reducantur ad unum principium, quod quidem sit *primum*, ut det ceteris *statum*; et *perfectissimum*, ut det ceteris omnibus *complementum*» (n.º 3).

(2) «Nulla scientia probat subiectum suum... sed supponit illud esse aut per se notum ad sensum vel intellectum, vel accipit aliunde.»

El «PUGIO FIDEI». — Es en aquesta famosa obra ⁽¹⁾ que hom veu el ressò del Doctor Angèlic. Hom sap prou bé i, per tant, no cal esgranar-ho aquí que Ramon Martí dona en aquesta obra la prova del moviment en plena coincidència doctrinal amb les dues *Summes*. D'altra banda ja fa anys que fou posat en clar que mants textos de la primera part del *Pugio* havien d'ésser forçosament transportats per Ramon Martí, de la *Summa contra Gentes*. I altrament no podia ésser, car aquesta escrita per encàrrec del nostre Sant Ramon de Penyafort era ja enllestida per Sant Tomàs l'any 1260 ⁽²⁾ i el *Pugio Fidei*, segons declaració del seu mateix autor, s'estava escrivint per l'any 1278.

La prova del moviment donada pel *Pugio Fidei* seria, doncs, copiada de la *Summa contra Gentes* ⁽³⁾. Sembla confirmar aquesta hipòtesi un fet indiscutible. Era amb mires a les lluites que a les terres ibèriques i, sobretot, a la nostra terra tenien els Frares Predicadors amb els jueus i alarbs que fou escrita la *Summa Contra Gentes*. D'altra banda, com deia molt bé suara un autor de casa nostra ⁽⁴⁾ aquesta obra, pel seu impulsor, és de nissaga catalana. Finalment, en ella hom troba perfectament deixatat, discutit i estudiat tot el que hom podia adduir, de ferm, en defensa de la Fe cristiana. D'altra banda, per bé que la primera part de la *Summa Theologica* fos acabada l'any 1268, no sembla natural que tingués aquí major predicament que l'altra *Summa*, tant en raó a l'aspecte d'incipient que oferien els esperits pastats en l'agustinisme, i per ésser la *Summa contra Gentes* una obra gairebé de casa nostra i que havia de servir dins de casa, com per la seva millor adaptació als gentils

(1) *Raymundi Marti, Ordinis Praedicatorum, Pugio Fidei, adversus Mauros et Judaeos* (Leipzig i Francfort, Sumptibus Haerædum Friderici Lanckisi, Typis Viduae Johannis Wittigav, Anno MDCLXXXVII).

(2) Seguim la cronologia del P. Mandonnet (*Bibliographie Thomiste*, p. XII i següents, Le Saulchoir, Kain, 1921). Cal observar que el professor Grabmann (*Santo Tomàs de Aquino*, p. 25; Madrid, 1918) posa la *Summa Contra Gentes* entre els anys 1259 i 1264; finits els comentaris físics i metafísics l'any 1264, i la I i la II part de la *Summa Theologica* enllestides l'any 1271. Klimke (*Institutiones Hist. Philosophiae*, I, 197; Roma, 1923) s'inclina a Grabmann: Barbedette (*Histoire de la Philosophie*, p. 266 i següents; París, 1923) segueix al P. Mandonnet. Un bell resum de la cronologia donada per aquest, fet pel P. Vicens Beltran d'Heredia, ha estat publicat en *La Ciència Tomista* (gener-febrer 1921, pp. 68 i següents). De totes maneres, sempre resulta que l'*Explanatio Symboli* és anterior a les susdites dates i el *Pugio Fidei* posterior a elles.

(3) En l'estat actual de la crítica històrica és lamentable que hom pugui escriure encara com Barbedette (ob. cit., p. 253): «Le *Pugio Fidei* fait pressentir la *Somme contre les Gentils*.» Ja fa temps que el P. L. Getino, en el seu llibre *El Averroismo Teológico de Santo Tomás de Aquino* (Vergara, 1906), havia desacreditat aquesta tesi.

(4) El P. Miquel d'Esplugues, *L'Enciclica «Studiorum Ducem» (Estudis Franciscans*, p. 81, agost 1923). Sobre aquest punt escriu Marsili, en parlar de Sant Ramon de Penyafort: «Conversionem etiam infidelium ardentèr desiderans, rogavit (Raymundus) eximium doctorem sacrae paginae, magistrum in theologia fratrem Thomam de Aquino eiusdem Ordinis, qui inter omnes huius mundi clericos, post fratrem Albertum philosophum, maximus habebatur, ut opus aliquod faceret contra Infidelium errores..... Fecit magister ille quod tanti patris humilis deprecatio requirebat, et *Summam*, quae *contra Gentiles* intitulatur, condidit, quae pro illa materia non habuisse parem creditur» (*Raymundiana; Monumenta Ord. Fr. Praed. Historica*, IV, 1, p. 12; Roma, 1898).

per als quals havia estat escrita. Ultra això, cal recordar aquí amb un eminent teòleg dels nostres dies ⁽¹⁾ que el predicament de la *Summa Theológica* fou molt posterior al de la *Summa Contra Gentes*.

¿Però aquestes consideracions responen de ple a la realitat pel que es refereix a la prova del moviment? Anem-ho a veure. Obrim la primera part, cap. II del *Pugio Fidei* i a la primera llambregada ens sentim transportats a la *Summa Theologica*. En efecte: Fra Ramon Martí hi posa com en aquesta última obra cinc proves per a demostrar l'existència de Déu. Però una atenta consideració d'aquell capítol al mateix temps que ens allunya de la susdita obra ens ofereix a Fra Ramon Martí sota la impressió de la *Summa Contra Gentes* segons que pot suportar la psicologia catalana, això és amb una gran llibertat d'esperit i amb una gran aferrissament a les doctrines rebudes. Anem-ho a veure.

A) Malgrat la relativa evolució cap a l'aristotelisme que ja veurem, Ramon Martí no sap deslligar-se del tot dels corrents agustinistes. Sant Tomàs en la *Summa contra Gentes* i Ramon Martí en el capítol que estem estudiant conclouen llur estudi sobre l'existència de Déu remembrant Sant Joan Damascè, però amb una orientació ben diversa. El Doctor Angèlic l'al·lega amb la finalitat de transportar-ne un altre argument, el del governament de les coses que en definitiva treu d'Averroes. El Doctor català hi transporta en canvi aquell text tantes vegades citat per a provar com a innat el coneixement de l'existència de Déu. Escoltem-lo.

«Dicit Joannes Damascenus: *Quamvis cognitio existendi Dei naturaliter sit nobis, tamen in tantum perniosa hominum malitia naturae, praevaluit ut dicant non esse Deum, sicut in Psalmo dicitur: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. His itaque, quinque rationibus quasi quibusdam pugionis istius ictibus, quotiescumque palpiterit talium nequitia transfiguratur*» § VIII).

B) Constatem ara la llibertat d'acció amb què es mou el nostre autor. Sant Tomàs posa la prova del moviment així com a *manifestior via* i a la *Summa contra Gentes* li dona una justa preponderància. El susdit argument, per bé que de l'ordre físic, comporta, per a ésser comprès, una forta elevació metafísica. Per això el pensament europeu, llavors que la cultura era enfo-

(1) El P. Th. Pègues en la seva recent obra *Initiation Thomiste* (p. 373, París, 1921), escriu: «Il est à remarquer cependant que ce ne fut point la *Somme Théologique* qui provoqua la première l'idée d'un commentaire suivi. La *Somme Théologique* ne comptait encore qu'à titre de livre juxtaposé aux *Sentences* de Pierre Lombard comme l'un des autres commentaires de ces *Sentences*. Et qu'elle qu'en fut la perfection elle n'avait point pris la place qui devait être la sienne dans l'économie des études. La *Somme contre les Gentiles*, au contraire, par son caractère même apologétique avait, dès le début, et pendant tout le quatorzième siècle, attiré près spécialement l'attention. Nous avons vu que Traini dans son *Triomphe de Saint Thomas*, l'avait placée ouverte sur les genoux du Saint Docteur, comme aussi, du reste, Benozzo Gozzoli dans son imitation de ce *Triomphe*».

cada de ple vers objectius físics i matemàtics i l'ètica europea havia davallat bon troç refusava així com absurda aquella prova. Ja ho veurem més endavant. Ramon Martí no la refusa, ans l'accepta així com a ben satisfactòria, però no li concedeix el primer lloc; comença per la de la causa eficient. *Probatum* — diu — *quod Deus est, primo, ratione causae efficientis...* (§ III). Dins una certitud ben acceptable per a ambdues veu més planera i satisfactòria aquesta última prova que no pas la del moviment la qual apareix en segon lloc. Això confirma una de les més profundes característiques de la raça catalana. Afina i elevada pel cristianisme *arriba ella a llucar suficientment* les filigranes més altes i delicades de la filosofia, però la seva textura essencialment romana l'impulsa d'un mode preferent vers l'ordre pràctic de la vida i cap als aspectes concrets, materials i vius de l'univers.

Ja veurem de seguida el fet, ben significatiu, que Ramon Martí en esgranar la prova del moviment no es refereix com Sant Tomàs als profunds materials enclosos en els raonaments del llibre VIII d'Aristòtil, sinó que roman en els més plàstics del llibre VII de la Filosofia Natural als quals, d'una manera exclusiva, remet al lector. Remembrem l'ambient materialíssim en què escrivia Suárez i la seva ben poc filosòfica opinió sobre la prova del moviment.

Una altra prova de la llibertat ben nostrada en què es mou Ramon Martí és aquest argument que posa en quart lloc:

«Quarta ratio: Cum anima de se dubitare non possit quoniam est, quia se esse ignorare non potest; cogitur ex hoc credere, se aliquando coepisse, quoniam se non meminit semper fuisse. Ergo cum se videat initium habuisse non potest ignorare quod habuerit initium; ut, ergo, inceperit esse quod non erat, aliquo factum est, quod iam erat et hoc dicimus esse Deum» (§ VI).

LA PROVA PEL MOVIMENT. — Descartada en absolut una filiació procedent de la *Summa Theologica*, tant per les consideracions que abans havem fetes com perquè el lector se'n pot convèncer col·lacionant el text d'aquella, al començament transcrit, amb el paral·lel de Ramon Martí, anem a transportar aquí, posant-los de costat els texts de la *Summa contra Gentes* i del *Pugio Fidei* que contenen aquella prova:

SUMMA CONTRA GENTES

«Quarum prima talis est: Omne quod movetur ab alio movetur. Patet autem sensu aliquid moveri, ut puta solem. Ergo alio movente movetur. Aut ergo illud movens movetur aut non. Si non movetur ergo habemus propositum, quod necesse est ponere aliquod movens immobile, et hoc dicimus Deum. Si autem

PUGIO FIDEI

«Secunda ratio talis est. Omne quod movetur ab alio movetur, patet autem sensu aliquid moveri, ut solem. Ergo alio movente movetur, aut non: si non movetur habetur propositum, videlicet, quod necesse est ponere aliquod movens immobile; et hoc dicimus esse Deum. Si autem movetur ergo ab alio movetur:

mouetur ergo ab alio movente mouetur. Aut ergo est procedere in infinitum, aut est devenire ad aliquod movens immobile; sed non est procedere in infinitum; ergo necesse est ponere aliquod primum movens immobile.

»In hac autem probatione sunt duae propositiones probandae, scilicet, quod omne motum mouetur ab alio, et quod in moventibus et motis non sit procedere in infinitum». (Sequeix de seguida la prova d'aquestes dues proposicions.) (Llib. I, cap. XIII.)

*aut ergo sequitur concatenatio, id est processus in infinitum, aut erit deveniendum ad aliquod movens immobile. Nota quod in hac ratione, quae quidem ab Aristotele sumpta est, sunt duae propositiones probandae, videlicet, quod omne motum mouetur ab alio et quod in moventibus et motis non sit concatenatio. Nequaquam autem brevitatis patitur dicere hoc qualiter ista probantur, quaerantur itaque ubi a philosopho in VII Physicorum sufficienter probantur. Et nota quod Algazel in libro quem vocat *Lampadem luminum* et Avenrois in IV Metaphysicae suae, in libro *Algemin*, id est, *congregationum*, dicunt impossibile esse motorem coeli stellati post quod non creditur Aristoteles aliud esse Deum, sed causam eius, id est, motorem ipsius coeli: post quem dicunt non esse aliam causam; esset enim superflua. Nihil, enim, superfluum in natura. (§ IV)*

De la comparança entre aquests dos textos i compte hagut que en el lloc susdit escriu Sant Tomàs com a preàmbul, o sia, «posarem les raons amb les quals Aristòtil procedeix a provar l'existència de Déu» i que en esgranar-les es refereix constantment a textos aristotèlics, hom en trau les següents conclusions:

a) Que ambdós s'identifiquen i per tant que Ramon Martí va copiar de la *Summa contra Gentes* la prova del moviment que posa en la seva obra.

b) Que Ramon Martí s'imposava en aquest punt la brevetat. Ell mateix ho confessa. Així s'explica que presenti inacabada la redacció de l'argument, salti algunes paraules, poques, de Sant Tomàs (les no subratllades) i en lloc de provar els dos fonaments en què el susdit raonament s'apoya remeti el lector al llibre VII de la Física d'Aristòtil. A aquesta brevetat poden haver contribuït quatre causes. Primera: El temperament de l'autor. Segona: El tenir més vocació d'orientalista i d'escriptorista que no pas de filòsof. Tercera: La convicció que no era tan indispensable el posar arguments per a provar l'existència d'una cosa de la qual pensava que en tenim un coneixement innat. Quarta: L'ambient a què s'adreçava — *Mauri et Judaei* — on tothom creu en l'existència de Déu.

c) Malgrat de transcriure de Sant Tomàs la susdita prova, Ramon Martí no esmenta per a res al Doctor Angèlic. Aquest fet de si mateix i en relació a l'època en què aquell vivia no voldria dir res. Però és que l'autor demostra

conèixer aquella prova al través d'Aristòtil, d'Algatzell i d'Averroes als quals cita bo i fent constar que ella és treta de l'Estagirita. De manera que no tan sols deixa de fer referència al text de l'original copiat sinó que encara en desvia totalment al lector.. *Nota* — diu — *quod in hac ratione quae quidem ab Aristotele sumpta est.* ¿A què obeeix aquest procediment? Es possible que s'hagi d'explicar per raons de tàctica apologètica o estratègica, això és, referint aquell argument a Aristòtil en relació a Algatzell i Averroes que eren, precisament, els tres respectats pels jueus i alarbs així com a mestres capitals de llurs cultures. D'altra banda, Ramon Martí no cometia cap inexactitud substantiva per tal com el material de la susdita prova i ella mateixa són, cert, aristotèlics, segons que havem demostrat abans.

d) Més encara. Ramon Martí llavors que hauria de provar els dos postulats de l'argument remet el lector al llibre VII de la Física d'Aristòtil on aquest els prova (Cf. Lect. I i II dels Com. de Sant Tomàs). Hom podria, doncs, sospitar que tal referència fos feta al través de la *Summa contra Gentes* on, en provar els susdits postulats, és citat aquell llibre. Però és que Ramon Martí pels seus coneixements aràbics i hebraics podia conèixer Aristòtil a través dels seus comentaristes mahometans o jueus i en efecte esmenta molt a punt i ben conscientment obres d'Algatzell i d'Averroes referint-les a aquest cas.

f) Finalment ens cal remarcar encara una altra cosa que confirma el neguit i la positivitat de la ment catalana. Els dos postulats en què es fonamenta la prova pel moviment poden ésser demostrats, segons havem vist amb arguments trets del llibre VII i del llibre VIII de la Filosofia Natural d'Aristòtil. La prova inductiva de l'axioma *omne quod movetur...* posada en el llibre VIII és més harmònica amb la ment catalana que no pas aquella exposada en el llibre VII. D'això hom se'n pot convèncer fàcilment rellegant els estudis que n'havem fet en el cap. IV. Malgrat d'això Ramon Martí es detura només en el llibre VII de la Filosofia Natural. Pensador, i dialèctic sobre tot formidable, el nostre escriptor amb poc en tenia prou per a muntar una bateria i annihilar l'adversari. Diguem finalment que bo i essent home d'una lectura extraordinària, el seu fort més vistable era més aviat el coneixement dels textos hebreus, rabínics i àrabs. El gran Card. Ceferí González va enfocar al nostre autor d'una manera insuperable en escriure que Ramon Martí «va publicar el *Pugio Fidei* on combat els rabins amb llurs pròpies armes. L'extraordinària erudició que hom veu en aquesta obra, i, per damunt de tot, l'aplicació que fa dels extensos coneixements que tenia de les doctrines i exposicions rabíniques, no tan sols el feren recomanable i útil als cristians, sinó que fou encara l'admiració dels mateixos rabins que aleshores florien a Espanya». (*Estudios sobre la Filosofía de Santo Tomás*, 2.ª edició, p. 444, vol. I).

g) Abans de finir aquesta petita digressió ens cal fer referència a l'estudi *El Averroïsme teològic de Santo Tomás de Aquino* del prof. M. Asin, publicat

a l'*Homenaje a D. Francisco Codera* (pp. 271-331, Zaragoza, 1904). Diu allí aquell benemèrit Prof. que l'existència de Déu apareix demostrada en els *Comentarios* d'Averroes per la cèlebre prova tomista del moviment. I afegeix encara «no hay que añadir que la repugnancia intrínseca de un proceso infinito de motores y móviles, fundamento virtual de todas las vías que utiliza Santo Tomás, era tesis axiomática para los peripatéticos musulmanes. Así, pues, Sto. Tomás aprovecha en su Summa los argumentos de peripatéticos y motacalimes» (p. 312).

Després d'això hom podria sospitar que ni Ramon Martí va copiar de Sant Tomàs la prova pel moviment, ni el Doctor Angèlic la va traure del nostre escriptor, sinó que ambdós la copiaren potser d'algun dels glossadors musulmans, i així coincidiren en absolut.

Quant a aquest punt havem de remarcar: α) Que la prova pel moviment amb totes les circumstàncies amb què es presenta, és d'Aristòtil i no dels glossadors musulmans; aquests l'ofereixen com a seguidors i com a glossadors d'Aristòtil. β) Que en parlar d'una filiació musulmana de la prova tomista del moviment no n'hi ha prou amb remarcar una coincidència doctrinal de Sant Tomàs amb els musulmans ni encara amb el mateix Aristòtil, car en aquest i en els seus glossadors, sien els que sien, aquella prova és presentada sota pluralitat de caires i amb una veritable abundor, a voltes desordenada, de raonaments que els comentaristes, però, segueixen amb força fidelitat. El punt capital de la qüestió rau a la *selecció de materials* que comporta l'argument segons apareix a la *Summa Theologica*, i a la seva redacció literal, així com a la redacció literal i presentació d'aquell a la *Summa Contra Gentes* i sota aquest aspecte precis no sabem que hom hagi provat encara una transportació musulmana a les obres de Sant Tomàs. γ) Que els més moderns tractadistes de filosofia en parlar de les cinc vies de Sant Tomàs fan d'estatuir-ne les fonts d'una manera precisa i que no és aquí el lloc de sospesar. Així Klimke (I, 207), diu que la segona via és presa d'Avicenna, que la tercera brolla de Maimònides, etc., però en parlar de la prova pel moviment constata que és treta d'Aristòtil.

FRA DIDAC MAS

Va nàixer a Vil·larcial prenent l'hàbit de l'ordre de Sant Domènec en el famós Convent de Sant Esteve de Salamanca on va professar el 18 d'abril de 1572. Així ho constaten els PP. Quetif i Echard ⁽¹⁾. El P. L. Getino ⁽²⁾ afegeix que fou deixeble dels cèlebres professors Medina i Bañez. De totes maneres cal remarcar que Didac Mas en una de les obres filosòfiques que

(1) *Scriptores Ordinis Praedicatorum* (p. 365, vol. II; Paris, 1721).

(2) *Historia de un Convento*, pp. 83 i 99 (Vergara, 1904).

publicava ⁽¹⁾ escrivia, adreçant-se a la Universitat de València: «Cum enim a primis literarum rudimentis me ipsum genueris genitumque in Philosophiae, et sacrae Theologiae studiis tuo lacte et sincera doctrina alueris». Excel·lint en talent i bons costums fou traslladat i afillat al convent de la seva Ordre a València ensenyant durant catorze anys la Teologia en la Universitat d'aquesta última població. Morí en 1608. Ultra qualques obres piadoses va escriure:

1. *Commentaria in Porphyrium et in universam Aristotelis logicam una cum quaestionibus quae a gravissimis viris agitari solent.* València, Pere Patri-ci, 1592, en quart; Colònia, Conrad Butgenii, 1617, en quart, vol. I, pp. 616; vol. II, pp. 506.

2. *Commentaria in VIII libros physicorum una cum quaestionibus...* València, 1599, en quart; Colònia, Conrad Butgenii, 1618, en quart, vol. I, pp. 470; vol. II, pp. 542.

3. *In libros de coelo, de generatione et corruptione meteororum et de Anima.* Restà manuscrita.

4. *Metaphysica disputatio de ente et ejus proprietatibus quae communi nomine inscribitur, De transcendentalibus.* València, 1578; Colònia, per Butgenii, 1616, in 8 pp. 513.

5. *Disputatio de elementis, libris VI comprehensa.*

6. *In Summam Theologiae S. Thomae commentariorum eruditissima, fusissimaque volumina duo,* que han quedat sense publicar.

Dissortadament i tant pel motiu que acabem d'expressar com per haver resultat fins avui infructuoses totes les recerques que havem fet i encomanat no podem estudiar la prova pel moviment al través dels comentaris de Fra Didac Mas a la *Summa* del Doctor Angèlic. Acudirem, doncs, a la seva exposició de la Filosofia Natural d'Aristòtil on exposa els elements d'aquella prova amb el mestratge que ell sap fer-ho.

Cal insistir sobre aquest punt: malgrat d'innúmeres filtracions barroques — aquí en veurem algunes — brollades de què en l'època del nostre pensador ni fent esforços de concentració i elevació gairebé heroiques en la consideració de Sant Tomàs hom arribava a copsar-lo d'una manera plena, Fra Didac Mas és de lo millor sortit de la nostra raça. Ell representa entre nosaltres l'encarnació ben catalana de la filosofia perenne i de l'assenyat viarany, car ell exposa els problemes més abstrusos amb una claredat tan extraordinària i plàstica, i és alhora tan ràpid, eixut i precís en les seves elucubracions que no li coneixem superior en tot el decurs de la nostra cultura. Es per això que creiem ésser el vehicle més oportú per a passar, en l'ordre filosòfic, des del nostre ambient a aquell en què escrivia Sant Tomàs. Anem a comprovar-ho.

Ja havem dit abans que Aristòtil raona el segon i tercer postulat del seu

(1) *Commentaria in Porphyrium et in universam Aristotelis Dialecticam* (prefaci, València, 1592).

argument, mitjançant una doble línia de proves, la primera no surt de la consideració del moviment en ell mateix i és enclosa en el començament del llibre VII de la Filosofia Natural; la segona es mou dins l'esfera dels movent-moguts, és més perfecta que l'anterior i apareix en el llibre VIII de la mateixa obra. Que el lector no obliidi aquestes observacions, car per bé que fonamentals i consignades clarament per Sant Tomàs, semblen haver passat inadvertides al nostre pensador.

Comença ell la seva exposició al llibre VII posant una qüestió de crítica textual que ressenyarem ràpidament per tal que hom vegi amb quanta cura s'estudiava aleshores la filosofia en els centres més clàssics. Després de fer constar que fins a aquell llibre Aristòtil havia estudiat la noció del moviment i aquelles coses que li són annexes, en la resta de l'obra — diu — progredix de dret vers un primer movent immòbil. I afegeix encontinent «per ésser el contingut d'aquest llibre VII exposat en ell amb raons vulgars i comuns s'ha originat una discussió entre els peripatètics sobre si aquest llibre és o no és d'Aristòtil». I posa els raonaments que adduïen els partidaris de la hipòtesi negativa esmentant Simplicí i Vallès. El primer deia que Eudemi negava a Aristòtil la paternitat d'aquell llibre adjudicant-la a un altre que l'hauria redactat amb sentències de l'Estagirita. El segon entenia provar aquella hipòtesi dient: *a)* Que el mateix que hom diu en aquest llibre és també dit i molt més acuradament en el llibre VIII. *b)* Que l'autor d'aquest llibre es val de raonaments falsos per a provar les seves doctrines. *c)* Que en aquest llibre hi ha una grossa quantitat de variants. I *d)* Que molts dels antics deixaren de comentar-lo considerant-lo, segons que diu Simplicí, indigne de comentari.

Quant a la hipòtesi afirmativa Fra Didac Mas esmenta en primer lloc i, per via d'autoritat els preclars comentaris que al llibre VII varen escriure Temisti, Simplicí, Sant Tomàs, Averroes, Sant Albert el Magne, Soto, Villalpando i altres, i remarca a continuació que els raonaments del llibre VII són tan forts com aquells enclosos en el VIII i que l'estil breu, concís i obscur del llibre VII és precisament el propi d'Aristòtil. Podia haver remarcat encara que el fonament capital d'aquesta discussió o sia els suposats raonaments *vulgars i comuns* enclosos en el llibre VII, no són tals sinó ben científics i prou per damunt de l'abast del vulgus.

Passa després a contestar els susdits arguments del Vallès dient: *a)* que el primer és bé prou lleu «car aquest llibre és així com un prefaci o preludi del llibre VIII; per la qual cosa, de la mateixa manera que en els preludis hom sol proposar la cosa no pas acuradament sinó amb comú i vulgar raonament, així aquells postulats enclosos en el llibre octau també son explicats en aquest VII per bé que amb comuns i vulgars raonaments. Car així com els pintors fan de primer un esboç que després van completant així Aristòtil aquells postulats que es refereixen al primer movent immòbil els proposa per endavant en aquest llibre amb raons probables i després, en el llibre VIII, els demostra

amb més fermes raonaments». Remembri aquí el lector la distinció que abans hem feta sobre l'esfera en què respectivament es mouen les dues sèries de raonaments que serveixen de sòcol racional als dos susdits postulats, el fet d'haverlos transportat Sant Tomàs a la *Summa contra Gentes* on feia una tasca de selecció i depuració de la filosofia d'Aristòtil, i encara el que en diu Fra Didac Mas en la lletra següent. *b)* Quant al segon raonament del Vallès replica el nostre filòsof que aquell no va sospesar prou bé les raons posades per Aristòtil en aquest llibre VII, car per bé que algunes d'elles no sien massa acurades cap d'elles, no gens menys, és falsa segons que hom veurà més endavant. *c)* Al terç argument del Vallès contesta Fra Didac Mas «que no és exacte que en aquest llibre hi hagi una quantitat màxima de variants, car en aquells exemplars que ara tenim, n'hi veiem o cap o bé una quantitat ben migrada; i si abans hi apareixia qualche diversitat, era més aviat en les paraules que no pas en els postulats o en les sentències; car com diu Simplicí hom llegia en tals exemplars, que semblaven divergir, els mateixos postulats proposats amb el mateix ordre. I *d)* A l'últim argument del Vallès hi oposa el nostre autor una quantitat respectable de comentaris esplèndids que cèlebres autors feren a aquest llibre.

Passa després a estudiar aquells dos postulats segons que apareixen en el llibre VII oferint-los en un mateix capítol i en connexió ben íntima. De primer i com a punt fonamental posa aquell quasi axioma que havem constatat al començament això és, *que allò que es mou d'ell mateix no deixa de moure's pel repòs que s'esdevingui a qualsevol altre mòbil* i en conseqüència *que tot allò que deixa de moure's després del repòs de qualsevol mòbil no es mou per ell mateix i com a seqüela és mogut per altre*. I l'explica amb una concisió i diafaneïtat tan plàstiques que colpeix fortament l'esperit. Escoltem-lo: «Si quelcom es mou per si mateix no ha de reposar, per reposar qualsevol altre, per tal com el seu moviment no depèn d'altre; car si reposant altre ell reposa ja no es mou per si mateix, sinó mogut per altre». I més endavant en els escolis i anotacions a aquest capítol ho diu encara d'una manera més adaptada al nostre cas: «Allò que per si i primàriament es mou, per bé que altre reposi, no és necessari que reposi; d'on hom dedueix que si quelcom reposa reposant altre, no es podrà ell moure per si i primàriament. La qual hipòtesi és, cert, ben vertadera, car si quelcom deixa de moure's a causa del repòs d'altre, el seu moviment dependrà d'aquest altre, i per tant no es mourà per si i primàriament». Hom no podia dir-ho amb més precisió i claredat; després d'aquesta explicació hom es troba davant per davant del constant exemple que posa Sant Tomàs del bastó mogut per la mà; si aquesta para, el bastó no es mourà i per tant el repòs del bastó seguirà el de la mà per dependir el moviment d'aquell del d'aquesta; en altre cas no es pararia.

Això fet Fra Didac Mas prova el segon i tercer postulats seguint a Sant Tomàs i Aristòtil, però ho fa amb tanta gràcia i sobre tot claredat que no podem resistir la temptació de transportar aquí la prova del primer. «Si algun

mòbil — diu — es mogué per si i primàriament, com que tot mòbil és divisible, segons fou provat en el llibre VI, també ell ho seria. Sia, doncs, el mòbil A que considerarem dividit en dues parts, de les quals sia B l'una i C l'altra. O reposant la part B reposa el tot o no reposa: en el primer cas el tot no es movia per si i primàriament, car segons la hipòtesi allò que reposa en reposant altre no es mou per si i primàriament. Si, però, no reposa sinó que encara continua en moviment, arribem a la mateixa conseqüència car aleshores el tot es mourà només per tal com l'altra part es mourà; però allò que es mou per raó de la part no es mou per si i primàriament, i per tant res no es pot moure per si i primàriament, sinó que és necessari que tot allò que és en moviment sia mogut per altre». Tal és la bella exposició que fa en els escolis i anotacions (p. 1259 ed. de València 1599). Amb el mateix tarannà explica en la pàg. 1286 els altres dos arguments que havem posat per al postulat segon.

Però en ells fa encara una suggestiva història dels dos primers arguments en que s'apoiem els susdits postulats i respon ampliament a les dificultats que hom hi ha presentat en el decurs de la història. I en fer aquesta tasca es detura d'una manera ben particular en les observacions que hi feien els averroïstes. Hom coneix bé prou aquesta gradació dels tres filòsofs suprems de l'univers: Aristòtil, Averroes, Sant Tomàs. Pel pensament alarb entrà Aristòtil a la Sorbona i Averroes fou el mestre suprem d'aquells qui l'introduïren; vingué després Sant Tomàs i superà Averroes, però els averroïstes continuaren i perduraren després durant segles a les terres italianes com a contraposició a la interpretació tomista d'Aristòtil: les biblioteques antigues de Catalunya són farcides d'edicions d'Averroes. Així hom s'explica el *Triomf de Sant Tomàs* del Traini on apareix Averroes retut als peus de l'Angèlic Doctor, i el de la Capella dels Espanyols a Florència on el pensador alarb es troba dessota de Sant Tomàs per bé que en bella actitud i consirosa. (Vegi's Berthier, *Le Triomphe de S. Thomas*, Fribourg, 1897.)

Avui que els estudis sobre Averroes donen tan belles rebrotades com ara l'esplèndid *Inventaire des textes arabes d'Averroes* (Universitat de Beyrouth-Siria, 1922) escrit pel P. M. Bouyges S. I, val la pena de transportar aquí, seguint a Fra Didac Mas, un caire ben seductor de la Història de la Filosofia de l'Averroïisme en les seves relacions amb el tomisme. En efecte: contra Avicena que de la prova que havem transcrit refusava com impossible la condicional *si la part es posa en repòs*, contestava Averroes brillantment amb la doctrina de les proposicions condicionals que Sant Tomàs acceptava i havem posat en el § 1 de la pàg. 83; però si Averroes considerava la susdita prova *a posteriori*, Sant Tomàs la veia *a priori*, i amb raó en quant ella procedeix per la causa pròpia de la cosa o sia sota l'aspecte que el moviment del tot depèn del moviment de les parts.

Però l'avui altra vegada cèlebre «Joan de Jandun en la qüestió II del llibre VII i altres averroïstes — diu el nostre Mas — per tal de defensar el

seu Comentarista malden per a aterrar aquesta raó de Sant Tomàs contra la qual hom pot oferir els següents raonaments. En primer lloc hom pot dir que tal raó no és d'Aristòtil. Car per bé que sia veritat que el moviment del tot penja del moviment de les parts i per tant que cap mòbil que les tingui pot moure's per si primàriament; però aquesta raó no és la en què es fonamenta Aristòtil, car ell s'apoya només en la proposició *allò que reposant altre reposa, etc.*, i no en aquesta altra proposada per Sant Tomàs *en tot lo que té parts el moviment del tot penja del moviment de les parts*.

»Segon: Car el tot no penja de les parts, ans al contrari les parts depenen del tot, car aquest per si existeix, però les parts no existeixen per si sinó per a l'existència i per l'existència del tot, per la qual cosa no és exacte que el moviment del tot depengui d'aquell de les parts, no dependint de les parts ni el mateix tot.

»Tercer: Car si el moviment del tot dependís d'aquell de les parts com en el seu raciocini diu Sant Tomàs, s'esdevindria que cap tot fins llavors que és mogut per un principi extern (com ara llavors que la pedra és moguda pel generant) podria per si i primàriament moure's, la qual cosa és falsa. I que això es segueix així ho provo. El moviment del tot penja d'aquell de les seves parts; el moviment del tot, doncs, que és mogut per un principi extern, dependrà, també, del moviment de les parts; però cap mòbil el moviment del qual depèn del moviment de les parts es mou per si primàriament, per tal com en el moviment penja d'altri; cap mòbil, doncs, que es trobi mogut per un principi extern es podrà moure per si primàriament.

»A aquestes objeccions, però, hi han donat ja providència el Ferrariense (*I Cont. Gent.*, XIII, q. I) i Javelli (q. I), per la qual cosa a la primera objecció responem que Aristòtil en aquest lloc usava només d'aquesta proposició *allò que reposa, etc.*; però ella penja d'aquella altra explicada en el llibre VI *tot allò que es mou és divisible en parts* i el moviment del tot penja d'aquell de les parts. Cert, si el moviment del tot penja d'aquell de les parts, el repòs del tot dependrà també del de les parts, i així cap mòbil podrà moure's per si primàriament, per tal com allò que reposant altre, reposa, no es pot moure per si primàriament. Per bé que així explícitament per a demostrar el seu postulat no usi Aristòtil aquella proposició *el moviment del tot penja del de les parts*, ímplicitament, però, l'usa i en ella s'apoya.

»A la segona objecció diem que hi ha entre el tot i les parts una dependència mútua, però en divers gènere de causa; car en el gènere de la causa material, el tot penja de les parts en raó a això que elles són la matèria d'ell; en el gènere, però, de la causa formal, elles pengen del tot, car tenen d'ell qualque natura. N'hi ha, però, bé prou amb la dependència en el gènere de la causa material, per a que hom pugui dir que el tot no es mou per si primàriament, car allò que així es mou, segons que molt rectament Sant Tomàs remarcava, és causa per a si del seu moviment i no és causat per altre, talment com el foc per si i d'una manera primària és càlid, car és ell per a si causa del calor;

allò, però, que penja d'altre no és per a si causa d'allò i, per tant, no li convindrà per si i primàriament.

»A l'última objecció responem que dues maneres (per a dir-ho així) hi ha de primitat o prioritat, l'una de temps, l'altra de causalitat. La de temps és aquella per la qual quelcom en alguna diferència tany a algú que encara no s'adjudica a altre, com és ara l'escalfar-se que ben sovint s'esdevé primer a la mà que al braç. La de causalitat, però, s'esdevé llavors que una cosa és causa d'altra, fluïnt l'efecte de la causa, primer que convenir a quelcom; per la qual cosa l'aptitud de riure pertoca de primer a l'home que no pas a Sòcrates, car és l'home la causa per la qual és atribuïda aquella aptitud a Sòcrates; car per ésser home és Sòcrates capaç de riure. Diem, doncs, que aquells tots que són moguts per un principi extern com és ara els cossos greus i els lleus no es mouen primer que les parts amb prioritat o primitat de temps, car no és cap temps ni cap duració en les quals hom pugui dir amb veritat que es mou el tot i no les parts, com sia que el tot no és altra cosa que l'aplec de les parts. Es mou, però, primer amb prioritat o primitat de causa formal, per tal com el tot, respecte de les parts, és així com llur forma, atribuïnt a elles qualque natura, per bé que les parts, per prioritat de causa material, sien primeres i es moguin abans que el tot, car constitueixen la seva matèria. Per això hom ha de negar que d'aquesta raó de Sant Tomàs se segueixi absolutament que el tot que és mogut per un principi extrínsec no es mogui per si primàriament; car per bé que no es mogui per si primàriament amb prioritat de temps o de causalitat material, es mou, però, amb prioritat de causa formal, amb la qual cosa n'hi ha prou per a que hom pugui dir que es mou per si primàriament».

Deixem també ara la paraula al nostre escriptor pel que fa referència a l'última prova que donàvem per a demostrar el tercer fonament del nostre argument (pàg. 91 i següents). Seguint amb tota fidelitat Aristòtil i Sant Tomàs el nostre autor dóna a la seva exposició un aire ben bé de casa nostra.

«En una sèrie de movents-moguts — diu — cal arribar a algun primer movent que, o bé sia immòbil o bé que si es mou es mogui per ell mateix. Per a explicar la qual cosa posa [Aristòtil] dues divisions.

»La primera és que allò que mou pot ésser de dues maneres, això és, allò que mou sens ésser mogut per res extrínsec, sinó que mou per si mateix; i allò que mou però és mogut per quelcom extrínsec; com ara el bastó mou la pedra, el qual bastó és mogut per la mà, la mà per l'home, no essent aquest mogut per cap cosa externa sinó que mou per si mateix.

»La segona divisió és aquesta: Tal primer movent que mou per ell mateix, o bé mou sens mitjà o bé mou per mitjà i en aquest últim cas o bé per un o bé per varis mitjans. Doncs l'home pot moure quelcom sens mitjà o per mitjà. Compara, després, Aristòtil aquest primer movent amb el mitjà dient que més mou el primer movent que no pas el mitjà per dues raons; la primera per això, car el primer movent mou al mateix mitjà, aquest, però, no mou al primer

movent; la segona per tal com el primer movent pot moure sens el mitjà, aquest, però, no pot moure sens el primer movent.

» Això posat escomet la prova de la tesi amb molts raonaments. El primer és així: Si tot allò que es troba en moviment és mogut per altre, allò que mou o bé és mogut per si mateix o bé per altre. Si és mogut per si mateix ja ens trobem davant per davant d'un primer movent, que és el que cerquem; si és mogut per altre exterior, com sia que aquí hom no pugui marxar vers l'infinit ens cal arribar a un primer movent que no sia mogut per altre, i, per tant, aquest movent si és mogut ho serà per ell mateix. Que hom no pugui progredir vers l'infinit es prova, car si això fos no es donaria un primer movent ni, per tant, un que fos últim i en conseqüència no hi hauria moviment. Tracta després aquesta raó amb una mica més d'elevació, car tot movent mou a quelcom i per algún mitjà, això és dir, o bé per si mateix o bé per algun mitjà extern; aquest últim, però, no pot moure si no és mogut per un altre extern; finalment aquest altre, si és mitjà, ha d'ésser mogut per algun altre extrínsec; però aquí hom no pot procedir vers l'infinit; cal, doncs, arribar a un movent que no sia mogut per res extrínsec, sinó que mogui per si mateix de manera que si és mogut ho sia per si mateix.

» La segona raó és així: Si tot allò que mou és mogut per quelcom que li és extrínsec, o bé això li esdevé d'un mode accidental que mentre que ell mou és mogut per altre, o bé li escau per si; de cap d'aquestes dues maneres, però, li pot esdevenir; cal, doncs, estatuir un primer movent que no sia mogut per altre. En primer lloc no li pot escaure d'una manera accidental, car si així fos podria no ésser mogut per altre, per tal com allò que s'esdevé d'una manera accidental pot deixar d'esdevenir-se sens cap inconvenient. Suposem, doncs, que no és mogut per altre, en aquest cas tampoc mourà, per tal com el movent que és mòbil no pot pas moure sens ésser mogut, d'on es podrà deduir que el moviment no existeix; això, però, és impossible, i per tant és absurda la primera part de la nostra hipòtesi. A continuació i abans de provar la segona part d'ella, interposa [Aristòtil] una raó amb la qual prova l'existència d'un primer movent immòbil, i que no sembla pas correspondre a aquest lloc sinó a més endavant. La qual és així: Com sia que hom veu tres coses en el moviment, això és, allò que mou, allò que és mogut i el mitjà pel qual el movent mou, allò que és mogut no és necessari que mogui, car pot només ésser mogut i no moure a altre; el mitjà però mou alhora i és mogut per tal com es troba actualment lligat amb allò que és mogut; és, doncs, ben versemblant que es dongui un terç que mogui i no sia mogut; per la qual cosa hom ha de lloar en aquest punt l'opinió d'Anaxàgores el qual deia que aquella ment Divina, a la qual adjudicava l'ésser primera causa movent, era lliure de tota mutació i permixió, doncs no podia altrement ésser primer movent.

« Escomet, després, la segona part d'aquella hipòtesi dient que si allò que mou ha d'ésser mogut per altre necessàriament i per si, o bé és mogut per altre amb aquella mateixa espècie de moviment amb què mou, o bé amb

altra. En el primer supòsit es seguiran molts absurds, això és, que tot lo que escalfa és escalfat...» (pp. 1434 i següents.) I així va continuant el nostre autor pels mateixos viaranys que havem exposat en la primera part d'aquest estudi, oferint-los, però, d'una manera ben nostrada, això és, amb un engranatge i plasticisme que fan un joc perfecte amb el mode típic de l'activitat mental de la nostra terra.

FRA MARC SERRA

La pressa amb què havem hagut de redactar el present treball no ens ha donat lleure per a fer una investigació acurada sobre la vida d'aquest pensador. D'altra banda el nostre objectiu principal no raïa pas a fer biografies definitives dels nostres filòsofs, sinó a mostrar-ne la doctrina. Esperem que altres les deixaran ben aviat enllestides. Així referint-nos a les obres de Fra Marc Serra, que tenim en la nostra biblioteca particular, i al que n'expliquen Quetif i Echard en *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, podem dir que va nàixer a Alcoy i entrà en el Convent de Dominics de València, del qual fou més endavant Prior. Arribà posseïr tan bé la doctrina de Sant Tomàs que va ésser nomenat Mestre en Teologia essent tingut per un dels primers teòlegs del seu temps, *inter primi nominis theologos suae aetatis... numeretur* diuen d'ell els dos autors abans citats. La seva fama era tan extraordinària que les obres que va escriure foren reimpresses a l'estranger. Veusaquí un petit elenc d'elles:

a) *Summa Commentariorum in primam partem Angelici Doctoris S. Thomae Aquinatis*; dos volums, València, per J. B. Marçal, 1630. Fou reimpressa en tres volums a Roma per Francesc Caballi, 1653.

b) *Summa Commentariorum in primam secundae*; dos volums, València, per Claudi Macé, 1645. Reimpressa a Roma en tres volums pel susdit impressor, any 1653.

c) *Summa Commentariorum in secundam secundae S. Thomae*, dos volums, València, per Claudi Macé, 1643. Reimpressa també a Roma en tres volums.

d) *Summa Commentariorum in tertiam partem...* D'aquesta part l'autor en tenia ja redactat definitivament el comentari sobre les XXV primeres questions però arran del seu traspàs varen desaparèixer. Així en fou publicada tan sols la resta (València 1646), que va ésser també reimpressa a Roma, on en 1662 hom publicava una tercera edició de totes les esmentades obres.

La tasca portada a cap per Fra Marc Serra constitueix, sens dubte, una de les glòries més legítimes del nostre poble. L'ànima romana hi sobreïx per tots caires i d'una manera constant, amarada, però, a pler de les concrecions més típiques de l'actuació catalana. Abans d'escriure'l havem meditat bé el precedent judici i el lector s'haurà de convèncer de seguida que no exagerem pas gota.

En efecte, el nostre autor es proposa, per endavant, un fi últim ben precís i delimitat, facilitar el coneixement de la doctrina de Sant Tomàs. *Mihi*

solum — diu — *hoc curandum est, quae Sanctissimus Praeceptor docet pro viribus explicare ac defendere (In I Part., pròleg.)*

Més per a arribar a aquest fi d'una manera perfecta, calen evidentment:

a) Una preparació adequada, i el nostre autor la tenia d'una manera extraordinària. *Doctissim i sapientissim* l'anomenen en la censura homes de tanta solvència com els PP. Vicens Noguera i Acaci March, Mestres en Teologia, i el primer Regent, ensems, d'Estudis al Convent de Predicadors de València. Per altra part la seva obra palesa, a cada pas, una lectura talment excepcional.

b) Una visió clara de la realitat en el moment cultural en què vivia i al qual, per tant, havia de fer passar els ensenyaments de l'Angèlic. I en efecte, en el pròleg de la primera part diu que la mateixa raó que mogué a Sant Tomàs a escriure la *Summa* va impulsar-lo a ell a fer una *summa* o abreviació dels nombrosos comentaris que sobre l'obra de Sant Tomàs s'havien escrit, car considerava que *Theologiae novitios, immo et proveciores, multitudine disputationum, difficultatum et dubiorum plurimum impediri, et confusionem, potius quam doctrinam, haurire.*

c) Audàcia, seny i eixutesa en l'execució d'aquesta tasca gegantina. Hom confirma aquests aspectes a cada article. *Resecat* — diuen els esmentats censors — *namque inutiles et sine disciplina quaestiones, amputat articulos infructuosos recens inventos; submovet molestam sylvam inutilium opinionum et sophismatum quae desperationem ingenii bonis afferunt potius quam doctrinae aliquid adiumenti.*

d) I aquesta obra prèvia negativa apareix en els escrits del nostre pensador amb un resultat plenament positiu i català, car d'una banda hi transporta lo més selecte i precís dels glossadors que el precediren; d'altra part, a guisa de bon romà i tomista, defuig tota impugnació de corrents adversos, conscient d'aquella bellíssima doctrina de l'Angèlic: *Cognitio veritatis est solutio dubitatorum. Quapropter* — diu en el pròleg — *a non necessariis, praesertim, vero, ab impugnantibus aliorum opinionibus abstinere decrevi.*

e) Ultra això tota la tasca del nostre escriptor s'ofereix en volums de ben modesta aparença. Ell mateix ho confessa en la dedicatòria a Fra Isidor Aliaga O. P. Arquebisbe de València, i malgrat això diu tot el que ha de dir. Els susdits censors confirmen encara el nostre judici amb aquestes expressives paraules: *Mirati sumus eruditissimi viri ingenium, eruditionem, copiam, qui omnes fere Theologiae partes, omnesque difficultates, tum a veteribus, tum a recentioribus Doctoribus, diu exagitatas et vix magnis voluminibus comprehensas tanta facilitate et foelicitate pertractat; ut cum nihil omittat necessarium, nihil, tamen, admittat otiosum.*

Els volums del nostre Serra fan recordar ben fàcilment d'aquell vers de Marcial:

Scrinia da magnis, me manus una capit.
(*Epig.* llib. I; II)

f) Finalment, totes les característiques que acabem de remarcar apareixen constantment acompanyades d'una visió precisa de cada matèria i alhora d'observacions tan originals i profundes que elles soles bastarien per a immortalitzar un escriptor.

La *plenitud sòbria*, tal és la característica capital de l'ànima romana i, per tant, de la nostra raça, el romànic, per exemple, i el gòtic de Catalunya ho denúncien bé prou; tal és també — segons que anem a corroborar — la característica fonamental de Fra Marc Serra les obres del qual creiem haurien d'ésser reimpresses sens trigança per la nostra Societat de Filosofia.

Anem ara a considerar totes aquestes notes en relació al problema que tractem en el present estudi.

Fitant l'ambient de l'època en què vivia, estudia Fra Marc Serra en els seus comentaris a la primera part de la *Summa*, aquell article on Sant Tomàs, mitjançant cinc diverses vies, prova d'una manera definitiva l'existència de Déu. L'ambient barroc i matusser, la predilecció per la perifèria i volum material de les coses ho tenia tot envaït per bé que amb diversos graus. Per aquest motiu i representant el seny de Catalunya, el nostre autor qualifica d'eficacíssimes aquelles cinc vies, i girat de faç als ateus — respecte dels quals diu amb molta raó que cal procedir no amb testimonis de les Escriptures, que aquells no admeten, sinó amb racionis — es detura només amb ben marcada preferència en la prova pel moviment.

Aquesta actitud posa a la nostra consideració un problema ben suggestiu. Segons que veurem en la continuació d'aquest treball, la prova pel moviment, tan ben entesa i encara preada en l'època més esplendorosa de la filosofia grega encarnada en Plató i Aristòtil, i en el punt més equilibrat de la civilització cristiana que representen Sant Albert el Magne i Sant Tomàs, anava essent incomprès i refusat a mida que la cultura europea davallava del centre i de l'aspecte natural de les coses a llur perifèria que entrelligava amb vincles artificiosíssims, fins el punt que, amb l'estudi històrico-filosòfic d'aquella prova, hom podria bastir una dissertació capital sobre la cultura europea. Gerard de Bolonya, Duns Escot, Occam, Suárez, ja no la comprenien.

¿Com, doncs, en un ambient semblant, Fra Marc Serra ofereix d'una manera exclusiva la prova pel moviment? Ell és l'home català per excel·lència i, per tant, el servador de la tradició racional. La prova pel moviment — ja ho deia Sant Tomàs — és, de si, la més accessible als intel·lectuals i insuperablement més sòlida i simple que altres *segons eren presentades per aquells doctors de la decadència*. Cal tornar a centrar la societat, no pas arreconant els factors ideals indispensables per a aquesta tasca — la qual cosa seria, de fet, agreujar l'estat morbós d'aquella — sinó servant-los amb honor, fer-los reviure i amb ells llevar la ment humana aferrada d'una manera exclusiva i a flor de l'aspecte material de les coses.

Amb aquesta actuació, el nostre doctor se'ns ofereix amb una doble fisonomia ben nostrada: ple de doctrina filosòfica i d'amor a la tradició, d'una

banda; i d'altra part, encarnant aquella visió de la realitat transitòria en les seves relacions amb la idealitat eterna, que constitueix una de les glòries més llegendàries de Catalunya.

Seguint aquesta trajectòria, el geni de Fra Marc Serra, s'adreça a il·lustrar la prova pel moviment mitjançant algunes observacions als dos postulats en què ella s'apoya i tenint en compte l'estat de la filosofia cristiana en el moment en què el nostre autor escrivia. I en arribar a aquest punt cal ben remarcar que Fra Marc Serra seguint la més escollida tradició dominicana reacciona contra els desplaçaments científics del seu temps i malda amb virior per a salvar el sentit etern de la doctrina tomista.

En efecte, contra el primer axioma que havem posat com a fonament del raïocini pel moviment, hom adduïa alguns fenòmens que aleshores — època exuberant per a les ciències de lo corpori i perifèric — havien de fer una sensació profunda, com ara el moviment del cor, les determinacions de la voluntat, etc. El nostre autor insereix aquests fets en els mateixos punts centrals del tomisme transportant una distinció apropiada. Escoltem-lo.

«Cal fer avinent que per a ésser universalment vertader que *tot allò que es troba en moviment és mogut per altre*, no és pas necessari que res no es mogui a si mateix, car ensenya Sant Tomàs (q. CV, art. IV, ad. 2) que *mouere's de si no repugna a aquell que és mogut per altre*; sinó que només exigeix que allò que es mou, no es mogui a si mateix d'una manera primària, ni sia primer movent, primer principi i primera causa eficient del seu moviment; car si tal no és, sinó movent segon o segona causa, podrà bellament ésser mogut per altre. Que allò que és en moviment no pot ésser primer movent, es dedueix de la potencialitat que enclou la qual repugna a l'actualitat que té el primer movent, en raó a la qual hom prova que ell és absolutament immutable. Car com sia que el movent mou en quant és un acte, és necessari que al primer movent d'una manera primària i per si li convingui ésser en acte; car si hagués rebut això d'altri, a aquest, com a segon movent, primerament es trobaria subordinat, com sia que allò que d'altri ha rebut l'ésser, o la potència d'obrar o el moviment o l'acció, d'ell penja, així com la causa segona de l'anterior, i d'ell és mogut segons que hom veu en la q. CV, art. 3, ad. 4. A aquell, però, que primàriament i per si convé ésser en acte, és primer ésser i acte pur i, per tant, tota potencialitat li repugna. Amb aquesta explicació queda clar que allò que alguns diuen dels [cossos] greus i dels lleus i del cor, que es mouen per ells mateixos i no pel generant i el que Sant Tomàs ensenya més avall (q. 83, art. 1, ad. 3) sobre el franc albir, això és, ésser causa del seu moviment i que per ell l'home es mou a si mateix per a obrar, no són contraris al susdit principi, per tal com hom no diu pas que ells es moguin a si mateixos primàriament ni que sien la primera causa de llur moviment i així no repugna a l'ésser moguts per altre, ans és necessari que sien moguts per la primera causa que els dona l'ésser, la virtut i el moviment».

També la ment europea — aferrada des dels temps de la decadència de l'escolasticisme a mants aspectes corporis — es redreçava contra el segon fonament de la nostra prova, això és, *no és possible una sèrie infinita de movents-moguts*. Abans de posar les belles i robustes explicacions del nostre escriptor, i compte hagut del nostre ambient, creiem ben oportú fer-les precedir d'algunes consideracions nostres les quals esvairan una dificultat que hom podria posar a l'anàlisi que havem fet de la prova pel moviment.

En efecte podem nosaltres considerar dues menes de movents-moguts. Llança el vailet una pedra amb la seva fona i a continuació resta ell parat, però la pedra marxa rabent movent totes les coses que troba al seu encontre les quals en mouen després d'altres, etc. Aquest enfilall de fenòmens no és, evidentment simultani amb l'acció de llançar la pedra, ni la continuïtat de la mà amb la fona i d'aquesta amb la pedra es continua d'una manera simultània: la pedra és discontinuada de la fona i és continua un instant i successivament amb els cossos que va movent en trobar-los al seu encontre. Davant d'aquest fenomen un lector podrà dir: ¿Doncs què havem de fer ara d'aquella contigüitat simultània de movents-moguts en nombre infinit que es mouen simultàniament? ¿I què d'aquella altra sèrie consegüent finita de movents-moguts contigus que es mouen simultàniament? ¿I perquè en uns movents-moguts no podem marxar vers l'infinit? Esplèndides construccions, cert, a primer cop d'ull i ben seductores, però sens objectivitat i molt menys presentades de la manera absoluta amb què les ofereix la filosofia tomista.

Abans de transportar aquí l'eixuta i clara resposta de Fra Marc Serra, cal fer una mica d'història. L'ambient científic medieval es trobava més ben encarat que aquell dels temps moderns amb la immanència més profunda de les coses i amb millor motiu encara en Filosofia Natural on hom explicava per endavant (llibre II) la veritable natura de les causes, de faisó que l'escolar de l'Edat Mitjana, en arribar a l'explicació del devenir de les coses exposat en els llibres VII i següents de la susdita assignatura, es trobava en la mateixa elevació doctrinal que aquell profund text d'Isaïes (X: 15) tan harmònic amb el nostre cas:

¿Per ventura es gloriàrà la destal
 Contra aquell qui talla amb ella?
 ¿O s'estufarà la serra
 Contra aquell qui la mou?

Per això en trobar-se en l'estudi estricte del nostre argument no calia pas fer distincions immediates per a situar-lo. Per això Sant Tomàs ens parla sens distincions prèvies de *movents-moguts*, de que el *movent-mogut no és altra cosa que un instrument*; de que *simultàniament es mouen el movent i el mogut* i posa d'una manera constant l'exemple del *bastó que mogut per la mà mou ensems la pedra trobant-se alhora contigus i en moviment la mà, el bastó i la pedra*. Així en els movents que mouen perquè han estat moguts, podem

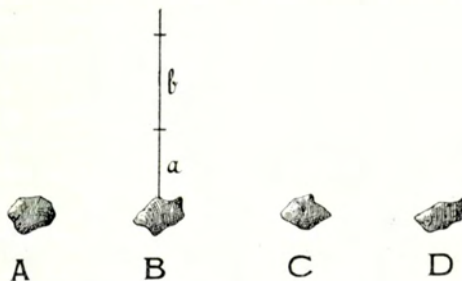
considerar dues menes de fenòmens que comporten una estructuració ben diversa. La pedra que el vailet llança, una vegada moguda, continua movent-se i movent allò que troba, independentment del moviment de la meua mà, cert, i així ni es mouen simultàniament la mà i la pedra amb allò que aquesta mou després ni hi és servada tampoc una contigüitat simultània.

Però hi ha una altra sèrie de movents-moguts prou més transcendent i científica que l'anterior la qual ens posa davant per davant dels esplèndids problemes de la causa *pròpia* de les coses i de les diverses i simultànies concrecions de l'ésser en relació a llurs diverses causes simultànies i, finalment, de la magna doctrina de la premoció física (1). I a això apunta la doctrina tomista i això denúncien els modes de parlar de Sant Tomàs que havem posat abans i sobretot el gràfic exemple de la mà que mou la pedra movent el bastó a guisa d'instrument. I en aquest cas la contigüitat simultània i el moviment simultani són absoluts i la dependència dels movents segons entre ells i amb el primer té el caràcter essencial.

Per tal de capir millor el que volem donar entendre i el que diu Fra Marc Serra en el text que aviat transportarem, fixem-nos una mica en la següent figura:

En efecte: El vailet llança la pedra D quedant-se ell de seguida en repòs;

però la pedra D continua *després* movent-se i movent al seu pas la pedra C, la qual, *després* mou a la pedra B i aquesta mou, *després* a la pedra A, últim, que suposem, d'aquesta sèrie de moguts. Volem ara explicar el moviment de la pedra A i per a això tenim dos camins. L'un superficial i perifèric que en definitiva ens posarà al davant del moviment comunicat per B, per C, per D... d'una manera successiva; l'altre *profundíssim* i, per

tant, ple d'*elevació* científica. Car el moviment produït en A, *considerat d'una manera integral*, no pot ésser produït per B ni per tota la sèrie — fos ella infinita — de pedres que havem posades en la qual manca, cert, la simultaneïtat en els moviments i en la contigüitat. La pedra movent B, així com cadascuna de les anteriors, són *aquesta* pedra amb *aquest* moviment, i, per tant, en tot cas, causes particulars. Així la pedra B en moviment podrà ésser la causa precisa del moviment de A en quant aquesta es troba en *tal* o *aquest* moviment, però no seà la causa pròpia o raó precisa dels altres aspectes reals i en gradació jeràrquica, això és, de menys a més universals que aquell movi-

(1) Hom pot imposar-se ràpidament d'aquest punt llegint les pp. 54 a 60 de l'obra del P. A. Reginald *Doctrinae Divi Thomae Aquinatis Tria Principia cum suis consequentiis* (París, 1878).

ment de A per força enclou. Car aquest, en *moviment corpori*, el comporta com a tal, però el moviment corpori s'estén a moltes coses; ell, doncs, com efecte es troba fora i per damunt de la causalitat més reduïda pròpia de B, i per tant ens emmena a una causa universal superior a B, però en contigüitat amb B, sia *a*, en el sentit que seguint, d'una banda, l'engranatge de causes de l'univers, i d'altra part el fet evident que l'activitat de B ha produït *ahora tot* el moviment de A, l'haurà d'haver produït essent instrument de *a*, i, per tant, amb contigüitat i simultaneïtat amb *a*, així com la mà mou la pedra movent el bastó. Però el moviment de A no tan sols és *aquest* moviment, i moviment *corpori*, sinó que enclou, per exemple, un aspecte ben real i més universal, universalíssim, o sia el d'*ésser*; aquest, doncs, exigirà una causa pròpia, sia *b*, i, per tant, universalíssima de la qual — per les mateixes raons que acabem d'exposar, afegida la de que el moviment és, d'ell mateix ésser i altres que en podríem esmentar — seran instruments i movents-moguts contigus *ahora* el movent *a* i el movent B, en el qual es trobaran aplegats la potencialitat pròpia de B amb els manlevats i transseüts de *a* i *b*.

Ara hom capirà bé aquell exemple tan bell de Sant Tomàs de la mà que, movent el bastó, mou la pedra; la necessària subordinació essencial dels movents-moguts B i *a* i *b* en la producció del moviment en la pedra A; la simultaneïtat i contigüitat llur; i finalment la subordinació accidental de la pedra B en moure a A respecte de la pedra C i les anteriors, car en definitiva B no ha mogut a A per això que hagi estat moguda per C, sinó per tal com es trobava ella en moviment, terme precís extrínsec de l'activitat de C, i ha topat amb B. Així En Pere en la *generació* d'En Joan serva un *ordre accidental* amb el seu pare En Francesc, car aquest — pot ja aleshores ésser mort — no té cap influència en la generació precisa d'En Joan, per bé que si En Pere no hagués estat generat per En Francesc no existiria i per tant no podria engendrar a En Joan, o sia ens trobem en el mateix cas que l'ordre accidental que remarcàvem en els moviments successius de les pedres B, C, D... «La subordinació essencial, — diu molt bé Gonet — és aquella que hi ha entre les causes, de les quals l'una per si i essencialment en agir i moure depèn d'una altra influent i concurrent *ahora*, o aplicant-la a agir, la qual subordinació hom troba entre les causes particulars i les universals...; l'últim movent no mou pas sinó mogut i aplicat per l'anterior, i aquest per altre, i així successivament; per la qual cosa i com l'infinit no es pot seguir, si ells constituïssin una sèrie infinita, l'últim movent mai no es mouria, segons que apar manifestament en l'exemple del rellotge, en el qual si hi haguessin infinites rodes i cada una depengués en el seu moviment de l'anterior i no es pogués moure sinó amb dependència d'aquesta, l'última no es mouria mai, i, per tant, el rellotge tampoc» (1).

Amb tots aquests esclariments, i tenint-los tothora en compte, sembla que

(1) Gonet, *Clypeus Theologiae Thomisticae*, p. I, tract. I, art. II, § I.

hom podria proposar així a un lector que no tingués coneixements *previs* de Filosofia Natural, l'argument de Sant Tomàs:

a) Existeix el moviment amb la munió d'aspectes reals jeràrquics que ell enclou.

b) Tot allò que es troba en moviment (entès aquest filosòficament i segons aquells aspectes) és mogut per altre.

c) Ara bé: o el tal altre és causa de la totalitat de dits aspectes i per tant no és instrument de ningú, i així arribem a un primer motor immòbil, car no pot ésser mogut, ni tampoc moure's a si mateix car aleshores es trobaria alhora en acte i potència; o bé no n'és causa. En aquest cas serà instrument o mogut per altre. Però no podem marxar cap a l'infinit en una sèrie de movents-moguts que serien instruments, per tal com mai no arribaria a l'últim movent la plenitud derivada i transeünt de causalitat que ell ha de tenir per a produir alhora la totalitat d'aspectes reals del moviment. Cal, doncs, arribar a un movent que no sia instrument de ningú, ni mogut per ell mateix, i per tant immòbil.

Ara hom capirà d'un mode perfecte tot el massís contingut doctrinal exposat amb brevetat romana que enclou la segona observació que fa Fra Marc Serra sobre la prova pel moviment. Escoltem-lo.

«En segon lloc cal que parisi ment en allò que ensenya Sant Tomàs (q. XLVI, art. 2, ad. 7) això és que *en les causes eficients és impossible procedir vers l'infinit, per si; hom, però, no reputa impossible procedir accidentalment cap a l'infinit en les causes agents*. La qual cosa esgrana ell optimament i conclou dient: *Per això no és pas impossible que l'home sia generat per l'home cap a l'infinit; ho seria, però, si la generació de tal home dependís de l'home, i del cos elementar, i del sol i així fins l'infinit*. Quan aquí, doncs, en el raonament primer, i en el segon, i en el tercer, diu el sant Doctor que no és possible procedir vers l'infinit en els movents i en les causes eficients i en lo necessari, es refereix al procés cap a l'infinit, per se, no pas a aquell que tingui un caràcter accidental: El perquè en aquells es pot donar un procés cap a l'infinit, no per si, pero si d'una manera accidental és aquesta: Car per bé que es donés un procés cap a l'infinit d'un mode accidental en els movents i en les causes del mateix ordre, podria haver-hi algun primer movent i alguna primera causa, respecte dels quals l'infinita munió de movents i de causes tingués el caràcter de movent segon, mogut altre extrínsec i causa intermèdia entre la primera i l'efecte. Car, per bé que en les causes d'aquell ordre, per ésser infinites en número, cap no fos primera, malgrat d'això se'n podria donar una de primera pertanyent a un altre ordre, de la qual pengés tota aquella munió de causes infinites que seria intermèdia entre aquella i l'efecte. Si es donés, però, un procés vers l'infinit per si no es podria donar cap primer movent ni primera causa, respecte de la qual totes les altres fossin movents segons, i moguts i causes intermèdies. I provo amb Capreol (I *Sent.* dist. III, q. I) i el Ferrariense (I. *Cont. Gent.* XIII) que això seria inconve-

nient per tal com aleshores quelcom seria mogut que no ho seria per ningú, i hi hauria una causa intermèdia sens ésser precedida per cap d'altra. Així tota aquella munió seria movent-moguda, i no per si, car res no es mou a si mateix primàriament; ni per quelcom extrinsec, no havent-hi fora d'ella cap altre movent; i en conseqüència per ningú. Seria, doncs, tota aquella multitud, causa segona e intermèdia sens ésser precedida per una altra d'anterior. I no solament qualsevol part d'aquella multitud presa isoladament seria movent i moguda, i causa segona i intermèdia, sinó totes en plec serian movents no immòbils i per tant mogudes; així totes serien causes no pas primeres i en conseqüència segones o intermèdies».

FRA FELIP PUIGSERVER

Va nèixer, aquest il·lustre pensador a Palma de Mallorca el dia 5 d'abril de 1745 prenent l'hàbit dels Predicadors en la susdita ciutat el dia 10 d'octubre de 1759. A causa de la seva mentalitat — tan extraordinària que hom conta que va arribar a saber-se de cor tota la *Summa* i tota la *Bíblia* — fou tramès a estudiar al Col·legi Patriarcal d'Oriola, d'on més endavant havia d'ésser Regent, i professor de Teologia i Arts. L'any 1769, o sia als 24 anys va sostenir unes conclusions públiques que en ésser impreses foren dedicades al Sr. Marquès de la Romana, les quals encloïen totes les conclusions de la *Philosophia Thomistica* de Goudin; la totalitat de l'obra *De Locis Theologicis* de Melcior Cano afegides encara a aquesta a aquesta 256 proposicions; la primera part, la I-II^a, la tercera part i el suplement de la *Summa* de Sant Tomàs i encara d'altres conclusions sobre Jesucrist. L'any 1773 va concòrrer al Capítol Provincial de la seva Ordre celebrat al convent de Santa Catarina de Barcelona on va defensar brillantment les tesis encloses a la II-II^{ae} de Sant Tomàs. No tan sols fou un filòsof i teòleg insigne sinó també notable matemàtic. Deixat l'ensenyament a Oriola explicà les mateixes disciplines al convent de Palma, en fou Regent d'Estudis, Prior per tres vegades, Mestre en Teologia, Visitador general dels religiosos de les Illes Balears, etc. Va morir a Palma de Mallorca el 21 d'octubre de 1821. Ultra algunes obres de caràcter piadós i polèmic que hom pot veure en la *Biblioteca de Escritores Baleares* (pp. 198-98, vol. II, Palma, 1869) de la qual havem tret les precedents dades va escriure un Manual de Filosofia amb el títol de *Philosophia Sancti Thomae Aquinatis* en tres volums que vegeren la llum a València (impremta de Benet Monfort) això és: vol. I *Lògica*, 1817; vol. II *Metafísica i Ètica*, 1818; vol. III *Física*, 1820. Una segona edició d'aquesta obra fou feta a Madrid (impremta de Miquel de Burgos), vol. I, 1824; vol. II, 1825; vol. III, 1826. Remembra aquesta obra, així com a notable Barbedette el qual en la seva *Histoire de la Philosophie* (p. 522, París, 1923) parlant de la filosofia a les terres ibèriques durant el segle XIX diu que «les dominicans... soutiennent le mouvement vraiment chrétien de la philosophie: le P. Puigserver...» L'esmenten també

Klimke (*Institutiones Historiae Philosophiae* II: 292, Roma, 1923) i els PP. Mandonnet i J. Destrez en *Bibliographie Thomiste*, n.º 715 (Kain, 1921).

Abans de passar a l'estudi del nostre tema cal remarcar prèviament una característica ben personal del nostre autor la qual l'apariona psicològicament amb Fra Ramon Martí i Fra Francesc Xarrié, és a dir, una forta plenitud científica impulsada per una ànima fogosa i de moviment tan ràpid com realista. El P. Puigcerver no addueix en la seva Teodicea cap prova de l'existència de Déu. Esguardant l'estat de l'ensenyament a la seva època i volent resoltament adequar-se a ella, diu que tractarà només d'aquelles matèries «*quae loco, tempori et auditoribus nostris congruunt*». I afegeix de seguida que no és oportú fer allò que després hom ha de tornar a fer. I, cert, diu «*in loco ubi Catholica Religio floret et vera Theologia viget, cur bis eadem disciplina tradenda? Cur agere quod iterum agendum est?*» En estudiar la primera part de la Teologia ja es trobaran els escolars de faç a les cinc clàssiques proves les quals seran aleshores esgranades a bastament.

Malgrat de tot això no pot pas evitar una munió de qüestions pròpies de la Teodicea i que sostenen alhora un engranatge necessari amb l'estructuració de la Metafísica. Per això en aquesta última (llib. III, cap. VI) en parlar de les causes de l'ésser escomet amb tota profunditat el tema d'una causa eficient primera. I és també per aquesta raó que en el llibre IV de la seva Filosofia Natural (cap. VI) tracta del tantes vegades esmentat axioma *tot allò que es troba en moviment és mogut per altre*. Amb aquest axioma, diu ell, hom prova d'una manera evidentíssima l'existència de Déu. En escometre'n, però, l'estudi té per endavant en compte l'ambient materialíssim de la seva època i així tant perquè sia planer a tots com perquè restin *ipso facto* neutralitzats els atacs que li podrien fer els adversaris, recalca detingudament que Aristòtil refereix aquell axioma al moviment pròpiament dit o sia aquell que té lloc en les coses corpòries; es refereix de seguida a la doctrina que té exposada ja (*Metaph.* llib. IV, cap. 6 i 8) per a distingir els principis i els termes de les activitats de les causes eficients; i, per últim, remarca que en aquelles coses que hom diu vulgarment que es mouen elles per si mateixes, sempre el moviment comença per una part i d'aquesta es propaga a les altres. De la qual cosa, diu, hom infereix que aquesta manera vulgar de parlar, no és pròpia ni filosòfica, sinó permesa tan sols al retòric per sinèdoque, demostrant-ho a continuació mitjançant el primer dels dos raonaments que havem adduït abans (pàg. 83). Fet això passa a la prova del nostre axioma reconeixent de primer una importància capital a aquella que Sant Tomàs posa a la *Summa Theologica*. Cal insistir sobre aquest punt: la flor dels pensadors de Catalunya reconeix unànime no tan sols la veritat d'aquell axioma sinò encara que hom no el pot provar millor que amb el raonament basat en els conceptes d'acte i potència que l'Angèlic Doctor posa a la *Summa*. «Millor no es pot provar — diu el Puigcerver — que amb la demostració metafísica i amb les mateixes paraules de S. Tomàs». I després de transcriure-les i d'afegir-hi encara l'altra

prova inductiva que apareix en el llibre I, cap. XIII de la *Summa contra Gentes* i nosaltres havem esgranat a la pàg. 85, adreçant-se a les migrades gèneres de bornis que aleshores tenien envaïda l'Escolàstica, diu amb tota raó: «Cert, aquests raonaments ensenyen que per a defensar la veritat d'aquest axioma no n'hi ha pas prou amb propugnar que la virtut amb la qual els cossos es mouen o bé obren, ha estat en ells produïda per altre; cal encara que el moviment amb el qual es mouen obren actualment, provingui d'altre. I la raó d'això rau a què només per la virtut d'obrar o de moure's les coses són tan sols en potència i no en acte. Perquè es trobin, doncs, en acte o en moviment actual és necessari que quelcom faci passar el supòsit de potència a acte o sia moure's».

I això fet llança el P. Puigcerver una llambregada ben suggestiva a aquell text de Sant Pau a què, segons havem dit abans (pàg. 82, nota 4), es referia Joan de Sant Tomàs en parlar de la prova pel moviment. «A tot això — diu el Puigcerver — havem d'afegir que, com l'Apòstol (*Rom. I*) ensenyi que els filòsofs gentils foren inexcusables per tal com, havent conegut Déu, no el glorificaren com a tal, aquells principis mitjançant els quals ells provaren per a si i per a altres l'existència de Déu són certs i suficients per a tal demostració; i com que Plató i Aristòtil partint del nostre axioma arribaren al coneixement de Déu, cal tenir aquest axioma per cert i evident.»

FRA NARCÍS PUIG I FRA FRANCESC XARRIÉ

Oblidats gairebé del tot aquests dos il·lustres filòsofs que tanta glòria donaren a la nostra terra, anem a reconstituir aquí llurs biografies amb les dades que tenim recollides i altres que amablement ens han subministrat els PP. Dominics del nou Convent de Santa Catarina d'aquesta ciutat i el Sr. N'Aureli Capmany que bo i resseguint els números del *Diario de Barcelona* de la passada centúria, ha trobat antecedents ben importants per a la biografia d'aquests dos escriptors.

FRA NARCÍS PUIG. — Va nèixer a Girona l'any 1792, prenent als 14 anys l'hàbit dels Predicadors en la susdita ciutat. Va ensenyar filosofia en el Seminari de Tortosa, i després d'ésser nomenat Lector de Teologia, desempenyà una de les càtedres d'aquesta ciència a la Universitat de Cervera fins l'any 1835 durant el qual a conseqüència de l'expulsió de les Ordres religioses va marxar a Itàlia essent nomenat Regent d'Estudis del Bosco i després del cèlebre convent de Bolonya. L'any 1849 va tornar a Catalunya morint a Barcelona el dia 12 de març de 1865. Home de talent extraordinari i d'exquísida amabilitat, la seva mort fou sentida de debó per l'*élite* intel·lectual de la nostra ciutat i sobre tot per la seva Ordre que l'havia nomenat Vicari Provincial dels dominis exclaustats de Catalunya. (V. *Diario de Barcelona*, 13 de març 1865, ed. matí, pàg. 2644; *id.*, 14 març 1865, ed. matí, pàg. 2683, i 13 de març 1865, ed. tarda, pàg. 2653).

FRA FRANCESC XARRIÉ. — Extraiem la seva biografia del *Diario de Barcelona* (30 de setembre, ed. matí, pàg. 9002). El P. Xarrié — diu — va nèixer en aquesta ciutat el dia 21 de desembre de 1792 essent batejat a Santa Maria del Mar. Els seus pares foren dos honrats menestrals dotats de les virtuts amb què en aquella època es distingia aquesta tan celebrada classe de la societat. Va cursar el llatí i les humanitats al Seminari Conciliar d'aquesta Diòcesi. Els seus preceptors varen descobrir ben aviat en el jove Xarrié grans disposicions per a les lletres; talent clar, enginy extraordinari i assídua aplicació. El dia 21 d'octubre de 1807 va pendre l'hàbit de Sant Domènec en el Convent de Santa Catarina de Barcelona, i amb motiu de la invasió francesa es va veure obligat a deixar el Convent i a refugiar-se, de primer a Sant Llorenç Çavall, i després a Manresa, Vich i Palma de Mallorca. En 1814 tornava a Barcelona completant els seus estudis, i a conseqüència d'unes brillants oposicions que va sostenir fou nomenat Lector de l'Ordre i va començar a ensenyar abans d'ésser ordenat de prevere. Des del seu ingrés en el claustre ja havia donat proves de les seves excel·lents disposicions per a la oratòria sagrada i essent diaca li foren encarregades les plàtiques doctrinals de la Quaresma de 1818 a Santa Catarina. En aquest majestuós temple va cantar la primera missa el dia 9 de març de 1819. Llavors que s'esdevingué l'expatriació de 1823 va refugiar-se amb altres religiosos a França i per ventura va posar allí la llavor per a la reparició dels Dominics en l'Estat veí, verificada després pel cèlebre P. Lacordaire.

De retorn a Catalunya, el P. Xarrié fou nomenat en 1825 per a regentar una de les càtedres a què l'Ordre de Sant Domènec tenia dret en la Universitat de Cervera, explicant-hi, de primer la Filosofia, i després la Teologia, des de 1825 a 1834 any en què els Professors varen dispersar-se. Sentia un afecte extraordinari vers els seus deixebles havent estat Professor del Dr. Jaume Balmes.

El pregon saber del catedràtic de Cervera i la seva notable eloqüència oratòria el feren brillar d'una manera especial en el Claustre universitari. Pública és la seva fama i el seu zel com a orador sagrat, tenia plegades totes les condicions per a esser-ho; la seva profunditat i coneixements; els bells models en què s'havia format; la seva veu clara i sonora, el seu gest, la seva entonació, etc. Alguns dels seus sermons foren impresos i són conservats en selectes biblioteques, malgrat que amb motiu dels nefastos esdeveniments de 1835 se'n varen perdre molts amb altres apreciables manuscrits.

Amb motiu de l'exclaustració i en companyia d'altres religiosos de la seva Ordre va marxar a Itàlia i, entre altres Convents, sojornà últimament en el de Santa Maria de la Minerva de Roma. Allí va obtenir el títol de Presentat en Teologia, el de Mestre d'aquesta Facultat i el de Regent d'Estudis de l'esmentat Convent.

En tornar a Barcelona, el P. Xarrié estava ja força delicat de salut i va fundar el Col·legi de 2.ª ensenyança de Sant Tomàs d'Aquino unint-lo a aquell

de primera ensenyança del seu nebot En Josep Martí i Xarrié (1)... Dedicats a l'ensenyança es trobaven els PP. Mestres Xarrié i Puig llavors que el P. Provincial de Filipines es va fixar en ells i els va encarregar que redactessin una obra per a l'ensenyament de la Teologia segons la doctrina de Sant Tomàs. Malgrat de les excuses presentades, ambdós PP. Mestres cedint a la voluntat d'aquell superior varen començar la tasca que restà finida en 1864 llavors que En Josep Rubió va publicar el IV volum de tan important obra que fou admesa com de text en Seminaris i Universitats. Va morir el dia 12 de setembre de 1866 (Cf. *Diario de Barcelona*, 12 setembre 1866, ed. matí, pàg. 8746; *id.*, ed. tarda, pàg. 8769; 18 i 19 setembre 1866, ed. matí, pp. 8948 i 8982; *id.*, 20 de setembre, ed. matí, pàg. 9002; 26 setembre, ed. matí, p. 9204; 8 març 1866, ed. tarda, pàg. 2421; 2 setembre 1866, ed. matí, pàg. 8459; 13 setembre 1866, ed. matí, pàg. 8791).

Abans de passar a l'estudi de l'obra dels PP. Puig i Xarrié, creiem encara haver de dir quelcom més sobre l'il·lustre dominicà de Santa Catarina. Psicològicament el P. Xarrié tenia molts punts de contacte amb Fra Ramon Martí, i Fra Felip Puigcerver. Home ple de doctrina, era però fogosíssim; d'aquí la seva ben merescuda fama de predicador i l'ésser molt més conegut entre la generalitat de la gent que no pas el P. Puig. Cal remarcar que tenint ambdós la mateixa edat, l'Ordre confià la seva representació al Puig i no al P. Xarrié. Candorós aquest i ple de les intransigències que encomana la ciència pura, imaginació plena de foc, els seus discursos donaren lloc a dificultats gravíssimes (2) que el feren conegut de tots els partits i estaments.

(1) «Fixant nostres ulls en aquella casa del capdavall (*Carrer de l'Avellana* 5) que n'és l'edifici més antic entre tots els del carrer, no em vaig oblidar que en el mateix pis primer, on ara hi ha establert el «Centre Moral i Congregació de Sant Lluís Gonçaga de la Parròquia de Sant Francisco de Paula», va haver-hi establert anys endarrera un Col·legi sota l'advocació de Sant Tomàs d'Aquino, fundació d'un frare dominicà que havia pertenescut a la insigne comunitat del Convent de Santa Catarina... que no fou altre que el P. Francesc Xarrié... autor de vàries obres de teologia escolàstica i un dels predicadors més anomenats entre els del seu temps i dels qui deixaren més bons records pel seu saber i eloqüència. Allí en la sala més gran d'aquella estada fou exposat i visitat el seu cadàver...» (Ramon N. Comas, *Excursió des del carrer de l'Avellana a la torre del «Seny de les hores» de la Catedral*, publicat a *La Creu del Montseny* 12 novembre 1899, p. 407).

(2) Cf. Barraquer, *Los Religiosos en Cataluña*, vol. I, pp. 948 i següents i 961 i 974. Home de sòlida pietat el P. Xarrié posava per damunt de tot l'obediència a l'Església Romana. Escoltem el que diu una relació del *Diario de Barcelona* d'aquell temps (26 de febrer 1855):

«Els PP. Franciscans exclaustrats amb els PP. Dominics també exclaustrats d'aquesta capital han celebrat solemnes cultes a l'església de Betlem, en acció de gràcies per haver estat declarat dogma la Concepció immaculada de la Mare de Déu.

»Amb motiu d'aquestes fetes el Rnd. Dr. D. Francesc Mestres, Director del Col·legi de S. Bonaventura, va reunir en els salons del seu acreditat establiment moltes persones distingides així eclesiàstiques com seculars, entre elles l'Excm. i Il·lm. Sr. Bisbe de Tاراçona i l'Il·lm. Sr. Rector d'aquesta Univerditat i respectables sacerdots que havent pertenescut a les Ordres franciscana i dominicana..... El Rnd. Dr. D. Francesc Xarrié, Director del Col·legi de S. Tomàs, va presidir la festa que tingué per objecte llegir el

L'OBRA DELS PP. PUIG I XARRIÉ. — Aquesta obra constitueix una de les glòries més llegendàries de la nostra terra. Per a capir l'abast de la nostra afirmació, cal saber prèviament que els filòsofs més brillants de les terres ibèriques després de l'exclaustració de l'any 1835 es formaven a la Província Dominicana de les Filipines i que d'ella procedien en definitiva els tanys més esponsorosos de la ciència tomista a Espanya. Doncs bé; en aquella època els escolars de la susdita Província eren formats en la doctrina tomista seguint com autors tres catalans, això és, en filosofia Fra Felip Puigcerver ⁽¹⁾ i en Teologia els PP. Puig i Xarrié la fama dels quals havia d'ésser ben sòlida per decidir, segons que havem vist, al Provincial de Filipines per a instar-los i pregar-los que escrivissin l'obra teològica que ens deixaren, i devia pagar la mateixa Província si hom para compte en la següent nota que apareix darrera la portadella: *jus proprietatis Operis est penes Collegium Olcaniae, sive Ocañiae, Ord. Praed.; ipsumque apud Tribunalia jus vindicabit proprietatis contra invasores.*

Passem ara a l'estudi de la prova pel moviment enclosa en l'al·ludida obra, o sia *Institutiones Theologicae* (Barcelona, 1862) vol. II, cap. I. Després del que havem dit en parlar de la psicologia del P. Xarrié el lector es convencerà de seguida que és a ell a qui cal adjudicar la paternitat exclusiva de la redacció de la susdita prova. En efecte: l'empenta, llibertat, energia i fogositat d'esperit pròpies d'aquell escriptor són precisament les característiques integrals del text de l'argument. Ell enclou els tres postulats capitals en què aquell es fonamenta i havem estudiat abans, però presentats amb molta virior i llibertat d'esperit i alhora abillats d'una oratòria brillant i seductora. Estudiem-los separatament.

a) *Existeix el moviment.* — El P. Xarrié, es cenyeix en aquest punt no al moviment pròpiament dit; es lleva més amunt, pren un ambient de més abast i considera tota la realitat de les mutacions en general i, per tant, el devenir en tota la seva plenitud. Escoltem-lo: «Veiem que nosaltres i que totes aquelles coses que ens envolten canvien constantment, adés d'una manera substancial, car coses existeixen ara que abans no eren, i en el decurs del temps deixen d'ésser; adés segons el lloc, car algunes coses ara són aquí ara allà; adés segons les qualitats, com sia que qualques coses ara són càlides, ara fredes, ja humides, ja seques, etc. i com que aquestes mutacions comporten

Dr. Mestres un discurs teològic-gratulatori en llatí titulat: *De laudibus Servi Dei Ioannis Dunsii Scoti, Doctoris Subtilis Immaculatae Conceptionis Virginis Mariae celeberrimi adsertoris.*

«El Rnd. Dr. Xarrié el va felicitar posseït de just entusiasme i amb aquella energia que caracteritza tan il·lustre orador va donar les gràcies a totes les persones que havien assistit a aquell acte acadèmic, el qual fou finit amb un himne cantat pels alumnes del Col·legi al Ven. Joan Duns Escot.»

(1) D'aquí ve que hom difícilment troba a Catalunya un exemplar de l'obra d'aquest escriptor, havent estat concentrats els exemplars d'aquella en el Col·legi de missions d'Ocaña, d'on procedeix l'exemplar que tenim a la nostra biblioteca particular.

per necessitat l'existència d'un primer motor immòbil, per força aquest ha d'existir.»

b) *Allò que es troba en moviment ha d'ésser mogut per altre.* — El P. Xarrié prescindeix dels dos raonaments que havem donat per a provar aquesta veritat i fins d'aquella altra basada en les nocions de potència i acte que Sant Tomàs va transportar a la *Summa Teologica*. Home imaginatiu i que sospesava bé l'esperit perifèric i decadent de la època en què escrivia, apoïa el seu discurs en l'ordre empíric, i així com abans donava relleu com havem vist a les diferents formes de mutació mitjançant seductors exemples, també ara segueix el mateix mètode per a provar la veritat del segon fonament de la prova. Tornem-lo a sentir: «Tota mutació, per força comporta un principi que en sia causa i que sia distint, alhora, d'allò que es troba en moviment o canvia; i el comporta per tal com no pot existir un efecte sens causa; i ha d'ésser distint d'allò que es troba en moviment o canvia per tal com tot efecte és distint de la seva causa. Això es fa ben clar amb exemples. La mà del soldat mou d'un lloc a altre el foc llavors que l'aplica a la pólvora existent en el canó; la pólvora, encesa, impel·leix i expel·leix la bomba del canó; aquest, llançat, mou la pedra de la muralla traient-la del lloc on era; la pedra fa caure l'home que es trobava a la muralla el qual, caient, va a parar al riu i en mou l'aigua; aquesta, així moguda, mou els altres cossos, i així successivament, etc. En les quals coses, segons que és evident, hi veiem el principi de tals mutacions, i, cert, ben distint d'aquelles coses que es mouen; car la mà del soldat és principi del moviment de la pólvora i d'ell es distingeix; la pólvora és principi del moviment del foc i d'ell es distingeix; el foc és principi del moviment de la bomba i d'ella es distingeix; la bomba és principi del moviment de la pedra de la muralla i d'ella es distingeix, i així successivament. Semblantment la mateixa cosa hom veu en els movents i en els moguts amb moviment espiritual i metafísic; car llavors que el vaixell es mou en la mar és moguda físicament pels remers; aquests pels remers; els remers amb moviment espiritual i metafísic pel capità; aquest pel Prefecte de mar; el Prefecte de mar pel Rei. També en aquests és evident que existeix un principi del moviment d'aquelles coses que es mouen i que el tal principi és distint d'elles. Tota mutació comporta, doncs, per necessitat un principi que en sia la causa i que sia distint d'allò que es mou o canvia. I és per això que hom ha d'arribar a un primer motor immòbil.»

c) *No es pot donar una sèrie infinita de movents moguts.* — «Com sia, segons havem provat, que tot moviment ha de tenir un principi distint d'allò que es mou, si en definitiva hom no arribés a un primer motor immòbil, es donaria un procés infinit en els movents; i com sia que aquest no es pot admetre, es segueix, doncs, de que tota mutació suposa per necessitat un principi que la causa i és distint d'allò que es mou que per necessitat ha d'existir un primer motor immòbil. La major és clara per tal com si no existís un primer motor immòbil s'hauria d'admetre que cada movent mouria per ésser mogut per

altre, i aquest per altre, i així successivament vers l'infinit. Es prova la menor contra aquells ateus que admeten un procés infinit de movents i moguts, segons que hom pot veure en l'ateu Spinoza (*Ethica*, p. 2, prop. 13, lema 3). Si es donés un procés infinit de movents i moguts, res no es mouria en el món, i com sia que això repugna a l'experiència constant, no pot existir aquell procés. Provo la proposició major: no pot existir el moviment sens movents que en sien la causa, i si existís aquell procés infinit, no es donaria cap principi causant del moviment, i, per tant, en aquesta hipòtesi res no es mouria en el món. Es prova la menor: car en la susdita hipòtesi no existiria ni un primer ni segons movents; no un primer per tal com un procés vers l'infinit l'exclou; car repugna en l'infinit assignar-li un primer i un últim; i aleshores ni segons movents existirien, car aquests no mouen sinó moguts per un primer, que per això hom els anomena segons. Així, com en la susdita hipòtesi no es donaria un primer movent, tampoc n'hi haurien de segons i, per tant, no existiria un principi causant del moviment, però, sens aquest, ja ho havem vist, no hi ha moviment. Si existís, doncs, un procés infinit en els movents, no existiria cap moviment; això, però, repugna a l'experiència de cada dia; repugna, doncs, també a l'experiència un procés infinit en els movents, i, per tant, hom ha d'arribar per força a algun primer motor que no pugui ésser mogut per altre, car si així fos, no seria primer motor. Aquest, doncs, ha d'ésser immòbil, i per tant existeix un primer motor absolutament immòbil».

Tal era la ciència filosòfica del famós convent antic de Santa Catarina de Barcelona en els seus darrers dies. Ella, cert, es ressentia no pas poc ni gaire de la decadència d'aquella època, però en relació a aquesta servava encara un lloc ben brillant i de primer ordre. Testimoni, sinó, l'excel·lent acolliment que aleshores va trobar a les esferes més clàssiques d'Itàlia. Tal vegada un estudi — que voldríem fer — de l'ensenyament que donava el cèlebre P. Pau Carbó de Granollers a la Minerva de Roma, modificaria una mica la nostra conclusió transportant-nos de l'oratória a l'ordre intel·lectual pur, però molt ens temem que la deixaria intacta quant a la substància.

CONCLUSIÓ

De pressa i corrent, havem arribat al terme de la nostra tasca. La finalitat que ens movia, ja la pot haver deduïda el lector, no consistia pas a donar una prova de l'existència d'un primer motor immòbil, sinó a posar lleument de manifest una part del contingut de la doctrina de Sant Tomàs, per a donar als intel·lectuals de la nostra terra la sensació de la seva seriositat científica per ningú més superada i de la perennitat dels seus fonaments. També ens havem proposat donar una pauta segura per a l'estudi de les dues *Summes* demostrant pràcticament com cal anar-hi des dels comentaris filosòfics de Sant Tomàs, si és que hom vol arribar planerament a una perfecta intel·ligència d'aquelles dues obres mestres del Doctor Angèlic. I finalment bo i

denunciant un caire fortament filosòfic de la nostra passada cultura ens havem complagut a revelar l'existència d'una tradició tomista catalana que cal reanudar si volem empalmar-nos amb l'esplèndida i esponerosa rebrotada del tomisme en els nostres dies.

En un pròxim estudi pensem presentar la susdita prova articulant previament cada un dels seus postulats amb el fons filosòfic que ell comporta i del qual irradia, i oferir-lo alhora com a síntesi i programa de la Filosofia Natural en raó a ésser aquesta ciència el coneixement profund del moviment per les seves causes i, per tant, fins arribar a un primer movent immòbil.

PERE M. BORDOY-TORRENTS.

APÈNDIX

Per l'excelsa posició de Fra Tomàs Vilar en la història del pensament de Catalunya, creiem oportú donar-ne aquí unes quantes notes biogràfiques tretes de la seva mateixa obra. Fou natural de Vich, fill d'hàbit del cèlebre Convent de Santa Catarina de Barcelona, i Mestre en Teologia. Després d'ensenyar dos anys Filosofia i setze Teologia de la qual fou Professor de Prima en el Convent de Girona, començà publicar la susdita obra que havia de tenir vuit volums, segons diu en el pròleg. D'ella en coneixem només que tres, això és:

a) *Summae controversiarum in primam partem Angelici Doct. S. Thomae Aquinatis, tomus primus* (Barcelona apud Sebastianum et Jacob. Mathevat, 1638). En aquest volum l'autor s'anomena Presentat en Teologia. Aquest i els següents volums els tenim en la nostra biblioteca particular. D'ell extreiem les següents notícies.

Parlant de la troballa de sentits nous en la Bíblia, cita del «doctíssim mestre» Ramon Pasqual del Convent de Santa Caterina el *Praeludium super Epistolas ad Romanos* (p. 78).

Finia la redacció de la qüestió XIII el dia de la festa del Beat Dalmau Moner «cuius hodie 24 Septembris 1636 festum celebramus in hoc Religiosissimo Conventu Civitatis Gerundae» (p. 232).

b) *Summae controversiarum in primam partem Angelici Doctoris S. Thomae Aquinatis... tomus secundus* (Barcelona, apud Viduam Mathevad, 1646). En aquest volum l'autor s'anomena Mestre en Teologia. La llicència d'imprimir (12 juliol 1642) és donada pel famós escriptor Fra Tomàs Vallgornera. Al final del volum l'autor ens assabenta que en l'any 1609, durant el qual feia el seu noviciat, posà en vers la cèlebre lletra de Sant Tomàs a Fra Joan, sobre el mode d'estudiar, lletra que suara comentava el P. Sertillanges (*La Vie Intellectuelle*, París, 1921). Veu's aquí el text d'aquesta composició feta «in gratiam studiosorum iuvenum»:

Qualiter insudes, quaesisti: protinus intres
 Ne in mare per rivos: haec documenta cape.
 Tardiloquus semper stabis, tardeque loquendi
 Ad sedem ascendes; ecce quietus eris.
 Cor mundum teneas, sic Christum nocte, dieque
 Orabis, bellax hostis ut ipse cadat.
 Tu lachrymis cellam, ut coelum, constrictus amabis,
 Ultima si tibi tunc esse beata velis.
 Prudenter cunctis supplex, et amabilis esto:
 Alterius factis sit tibi cura levis.
 Te nulli multum demonstres familiarem:
 Haec pari: irrisum, tempora multa premit.
 Nulla tibi verbis, et factis, cura recurrat
 Mundanis: quoniam dedecet esse tuum.

Discursus fugias etiam super omnia pravos:
 Sanctorum vitas nunc imitare manu
 Audieris quoties quid sancti, nonque videbis.
 Unde fluat, potius disce labore tuo.
 Quae facis ac audis, intellige. Scire requiris.
 De dubiis poteris certificare tuis.
 Sic, cupiens implere novum vas, ponere mentis
 Nitere tu oculis sedulitate pia.
 Quae superant animum, ne quaeras. Dicta sequendo
 Haec, paries fructus en tibi valde bonos
 Attinges etiam quod flagras; atque tenebit
 Mens tua praeclarum lumen. Amice vale.
 Praeposuit nobis etiam, servemus ut ista:
 Nos sicque ad superos transferat ipse Deus.

En la p. 69 v.º ens fa a saber que en 1609 «in domo novitiorum huius religiosissimi Conventus sanctae Catharinae Martyr. Barcinonen. viginti et duo eramus formaliter novitii, ex quibus duo, videlicet *P. Fr. Dominicus Castellet et P. Fr. Ludovicus Exarch Bertrandus* (els avui BB. Domènec Castellet i Lluís Eixarch) consanguineus ex Patre *B. Ludovici Bertrandi* apud Iaponniae Imperium gloriosum subiere martyrium, et multi alii ex dictis sapientia et doctrina floruerunt, praecipue tamen veluti palmam reportans *R. P. Fr. Maginus Rius, Barcin.* tanto enim ingenii, acumine, doctrina, sapientia et profunditate non solum in Theologia, sed in omnibus aliis facultatibus pollebat, ut in admirationem alios, etiam doctissimos, traheret: sed tamen immatura mors, continui occasione studii eum invasit.»

En la p. 294 diu haver estat deixeble del cèlebre Mestre Fra Ramon Toralla, als manuscrits del qual es refereix («...praeceptor meus amantissimus Rever. Pater Magister Frater Raymundus Toralla, virtute, ingenii acumine, eruditione ac doctrina in hac Praedicatoria Aragoniae Provincia satis notus»).

c) *Summae controversiarum in primam secundae Angelici Doctoris S. Thomae Aquinatis... tomus tertius* (Barna, 1764).